

Heidi Virtanen

***VERTAILEVA TUTKIMUS
EUROOPAN UNIONIN JA NATON
ITÄÄNLAAJENTUMISEN VIRALLISESTA
LEGITIMAATIOSTA***

Tampereen yliopisto
Politiikan tutkimuksen laitos
Kansainvälinen politiikka
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2000

Tampereen yliopisto

Politiikan tutkimuksen laitos

VIRTANEN, HEIDI: Vertaileva tutkimus Euroopan unionin ja Naton itäänlaajentumisen virallisesta legitimaatiosta

Pro gradu –tutkielma, 87s., 11 liites.

Kansainvälinen politiikka

Toukokuu 2000

Pro gradu –tutkielmassani tarkastelen Euroopan unionin ja Naton itäänlaajentumisen virallista legitimaatiota. Virallisella legitimaatiolla tarkoitan niitä itäänlaajentumisen perusteluja, jotka ovat kaikkien saatavilla ja ovat luonteeltaan sellaisia, että ne ovat yleisesti hyväksyttävissä. Tutkimuksessani tarkastelen aihettani vain yhdestä näkökulmasta, ja näin ollen tutkimukseni ei kata kaikkia mahdollisia syitä EU:n ja Naton itäänlaajentumiselle.

Lähtökohtaisesti tutkimukseni kuuluu kansainvälisten suhteiden tieteenalan idealistiseen tutkimusorientaatioon, mitä kautta otteeni tutkimukseen on hyvin idealistinen. Teoreettiseksi viitekehyykseni olen valinnut demokraattisen rauhan teorian, jonka keskeinen sisältö muodostuu väitteestä, että demokratiat eivät käy keskenään sotia. Teoriasta nostan esiin erityisesti Immanuel Kantin ja Karl Deutschin. Kantin pyrkimys ikuiseen rauhaan muodostaa tutkimukseni perustan, jota Deutschin turvallisuusyhteisöajattelun avulla tutkimukseni sivuilla tarkastelen.

Demokraattisen rauhan teoria ei ole pelkkä lähtökohta tutkimukselleni, vaan se kulkee myös läpi tutkimukseni selittäen lopulta itse tutkimustulosta. Teorian kautta tutkimukseni tärkeimmiksi teemoiksi nousevat rauha, vakaus, turvallisuus ja yhteiskunnallinen hyvinvointi. Niiden olemassaolo voidaan taata demokraattisten rakenteiden, arvojen, normien ja periaatteiden avulla. Demokratia nouseekin koko tutkimukseni tärkeimmäksi käsitteeksi, sen punaiseksi langaksi.

Suoritan tutkimukseni vertailevaa metodologia käyttäen. Vertailun avulla pyrin ymmärtämään EU:n ja Naton itäänlaajentumista kokonaisvaltaisemmin ja saamaan laajemman perspektiivin nähdä ja ymmärtää, mistä itäänlaajentumisessa on kysymys. Vertailen EU:n ja Naton laajentumista koskevia virallisia asiakirjoja ja suhteutan ne kummankin yhteisön olemassaolon perusteisiin. Tätä kautta itäänlaajentumisen virallinen legitimaatio hahmottuu.

Keskeisin tutkimustulokseni on, että EU ja Nato legitimoivat itäänlaajentumisensa demokratian periaatteiden juurruttamisella ja levittämällä. Tätä kautta ne pystyvät vahvistamaan rauhaa, vakautta, turvallisuutta ja hyvinvointia koko Euroopassa, niin lännessä kuin idässäkin. Tulevien vuosikymmenien aikana demokraattisen rauhan teoria onkin suuren haasteen edessä. Sitä voidaan nimittäin punnita sen perusteella, miten Euroopan unioni ja Nato onnistuvat itäänlaajentumisissaan.

SISÄLLYSLUETTELO:

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuksen lähtökohta.....	1
1.2. Tutkimuskysymys ja sen asettaminen legitimiteetin käsitteeseen	2
1.3. Itäänlaajentumisen legitimaatio realismiin ja idealismiin puristuksessa	4
1.4. Tarkastelun teoreettinen ja metodinen lähtökohta sekä keskeiset käsitteet	5
1.5. Tutkimuskohteen rajaus ja tutkimusaineisto.....	9
1.6. Tutkimuksen kulku	10
2. TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS	11
2.1. Demokraattisen rauhan teoria	11
2.1.1. Teorian kehittäjät ja keskeinen sisältö	11
2.1.2. Demokraattisen rauhan teorian selitysmallit	13
2.1.3. Demokraattisen rauhan teorian kritiikkiä	15
2.1.3.1. Mearsheimerin ”kylmä rauha”	16
2.1.3.2. Demokratia-käsitteen ongelmallisuus	18
2.2. Immanuel Kant: mahdollisuus ikuiseen rauhaan	19
2.2.1. Otteita Kantin moraalifilosofiasta.....	20
2.2.2. Tie ikuiseen rauhaan	21
2.2.3. Kantin kansainliitto demokraattisen rauhan teoriassa ja nykypäivän Euroopassa	24
2.3. Deutschilainen turvallisuusyhteisö	26
2.3.1. Deutschilaisen turvallisuusyhteisön keskeiset käsitteet.....	27
2.3.2. Turvallisuusyhteisön tekijät.....	29
2.3.3. Deutschin turvallisuusyhteisöt demokraattisen rauhan teoriassa ja nykypäivän Euroopassa	31
3. VERTAILU POLITIIKAN TUTKIMUKSEN METODINA	35
3.1. Tutkimuksenteon lähtökohdat politiikan tutkimuksessa.....	35
3.2. Vertailevan metodin peruslähtökohdat	36
3.3. Metodiset välineet EU:n ja Naton itäänlaajentumisen legitimoinnin vertailussa	38
4. ITÄÄNLAAJENTUMINEN JA SEN LEGITIMAATIO	41
4.1. Katsaus itäänlaajentumiskeskusteluun.....	41
4.2. EU:n ja Naton olemassaolon legitimaatio: miksi ne ovat olemassa?	46
4.2.1. EU:n lähtökohdat: unionin arvot ja tavoitteet	47
4.2.2. Naton olemassaolon perusteet: arvot ja tavoitteet	50
4.2.3. EU:n ja Naton olemassaolon legitimaation vertailu	54
4.3. EU:n ja Naton laajentumisstrategiat ja niiden legitimaatio	55
4.3.1. Euroopan unionin itäänlaajentuminen.....	55
4.3.1.1. EU:n itäänlaajentuminen laajemmassa mittakaavassa	55
4.3.1.2. EU:n itäänlaajentumisen kehitys.....	56
4.3.1.3. EU:n jäsenvaatimukset	59
4.3.1.4. EU:n itäänlaajentumisen legitimaatio	61

4.3.2. Naton itäänlaajentuminen	62
4.3.2.1. Naton varsinainen itäänlaajentuminen	62
4.3.2.2. Rauhankumppanuus	64
4.3.2.3. Naton jäsenvaatimukset.....	67
4.3.2.4. Naton itäänlaajentumisen legitimaatio	69
4.3.3. EU:n ja Naton itäänlaajentumisen legitimaation vertailu	70
5. JOHTOPÄÄTÖKSET	73
5.1. Tutkimustuloksen tarkastelua	73
5.2. Tutkimustulokseni demokraattisen rauhan teorian kehikossa	77
5.3. Loppusanat.....	82
6. LÄHDELUETTELO	83
LIITTEET	88

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen lähtökohta

Kun viisi vuotta sitten syksyllä 1995 aloitin opiskelut politiikan tutkimuksen laitoksella, Suomi oli juuri liittynyt Euroopan unioniin. Maassamme käytiin vilkasta keskustelua jäsenyyden puolesta ja vastaan. Itse aloittelevana kansainvälisen politiikan opiskelijana en tuolloin kummemmin miettinyt kantaani; jäsenyys EU:ssa oli minulle päivänselvä valinta. Liittihän se Suomen vahvasti mukaan globalisoituvan maailman hektiseen kilpailuun ja kehitykseen, minkä uskoin olevan oman tulevaisuuteni kannalta ensiarvoisen tärkeää. Lisäksi minulle oli tärkeää, ettemme jäisi yksin, vaan olisimme valtiona ja kansana elinvoimainen osa nykypäivän Eurooppaa. Kysymystä *miksi* en tuolloin kummemmin pohtinut.

Nyt keväällä 2000, gradua kirjoittaessani, panen tyytyväisenä merkille, että olemme vitaali osa Euroopan unionia ja siten vahvasti mukana yleiseurooppalaisessa kehityksessä. Viimeistään mainiosti sujunut unionin puolivuotinen puheenjohtajuutemme, erityisesti ainakin järjestelyjen osalta, osoitti kykymme operoida EU:ssa. Mukanaolo eurooppalaisissa rakenteissa on kiehtonut minua koko opiskeluaikani. Tietoja, taitoja ja näkökulmia on kertynyt ja olen oppinut ajattelemaan ja näkemään asioita useammalta kantilta. Olen oppinut myös yhä useammin kysymään *miksi*.

Opiskeluaikanani eurooppalaisissa rakenteissa ovat puhaltaneet muutoksen tuulet. Ne jatkuvat yhä ja isoimmat taitavat vasta olla tulossa. Muutosten taustalla on Euroopan kahtiajaon päättymisen. Entinen vastakkainasettelu Länsi- ja Itä-Euroopan välillä on muuttunut yhteistyön ja keskinäisriippuvuuden merkitystä korostavaksi kumppanuudeksi. EU ja Nato ovat avanneet ovensa itään ja kutsuneet entisen kommunistisen blokin valtiot kehittämään suhteitaan niiden kanssa. Uutta avoimuuspolitiikkaa edustaa esimerkiksi Puolan, Tshekin ja Unkarin ottaminen Naton jäseniksi ja Naton rauhankumppanuusohjelma 24 entiseen kommunistiseen blokkiin kuuluvan valtion kanssa. Myös EU käy parhaillaan jäsenneuvotteluja kymmenen Keski- ja Itä-Euroopan maan kanssa. Keskeisissä eurooppalaisissa rakenteissa on tänä päivänä havaittavissa kaiken kaikkiaan hyvin selvä itäänlaajentumisen ilmiö.

1.2. Tutkimuskysymys ja sen asettaminen legitimitetin käsitteeseen

Tässä opinnäytetyössä kysyn *miksi*. Miksi Euroopan unioni ja Nato ovat nyt laajentumassa itään? Kysymys on asetettu EU:n ja Naton näkökulmasta. Käytännössä kyse on myös omasta näkökulmastani, sillä olenhan täysivaltainen EU-kansalainen. Vaikka kansanäänestystä itäänlaajentumisesta ei järjestetäkään, on tärkeää perustella asia itselleen, jotta eurooppalaista toimintalogiikkaa voisi paremmin ymmärtää. Ilman syvempää perehtymistä laajentumisen perusteluihin voi itäänlaajentuminen näyttää hyvinkin paradoksaaliselta, sillä omien rajojen sisäpuolellakin on aivan tarpeeksi ongelmia ratkottavaksi. EU:n osalta Espanjan ja Irlannin kansallisuusongelmat lienevät tästä selvin esimerkki, mutta yhtä lailla myös kummankin organisaation sisäinen koheesio on laajentumisen kautta vaakalaudalla. Tämän työn tarkoituksena haluankin löytää muutaman vedenpitävän syyn sille, miksi EU ja Nato ongelmista huolimatta ovat laajentumassa itään.

Tarkoitukseni on löytää sellaiset syyt, jotka ovat ”ylitse muiden”; syyt, jotka painavat vaakakupissa vielä ankaran pohdinnan ja kädenväännön jälkeen. Tämä tarkoittaa, että en keskity esimerkiksi EU:n eri politiikkalohkojen tai yksittäisten kansalaisjärjestöjen näkemyksiin laajentumisesta, vaan nimen omaan haluan tarkastella laajentumista suurena kokonaisuutena. Etsiessäni vastauksia laajentumisen miksi –kysymykseen minua eivät siis portugalilaiset tai pohjanmaalaiset maajussit vaateineen haittaa; tarkastelunäkökulmani keskittyy Euroopan kokonaisvaltaiseen etuun.

Vastattaessa laajentumisen miksi –kysymykseen ollaan itse asiassa tekemisessä legitimaatiokysymysten kanssa. Tutkimusongelmassani on käytännössä kyse siitä, miten EU ja Nato legitimoivat itäänlaajentumisaikeensa. Miten EU ja Nato selittävät ja perustelevat jäsenilleen uusien jäsenten ottamisen mukaan yhteisöihinsä. Mikä oikeuttaa EU:n ja Naton toimimaan näin? Laajentumisen legitimoitua tarkastellessa tullaan hyvin lähellä myös sitä tarkastelua, miksi EU ja Nato ylipäätään ovat olemassa. Miten ne legitimoivat itsensä eurooppalaisina toimijoina. Näiden kahden legitimaation (olemassaolon ja itäänlaajentumisen keskeisten perustelujen) välillä on nähtävissä pitkälti samoja piitteitä. Keskeisenä tutkimuskysymyksenäni pidän kuitenkin itäänlaajentumisen legitimoitua eli sitä, miten EU ja Nato perustelevat itäänlaajentumisensa. Olemassaolon legitimaatio on kuitenkin koko ajan vahvana tukena EU:n ja Naton itäänlaajentumisen perusteluissa.

Sananmukaisesti legitimaatio tarkoittaa asiantilan laillistusta, kelpuutusta, hyväksymistä tai yleistä tunnustamista¹. Poliitiikan tutkimuksessa se on useimmiten liitetty poliittisen järjestelmän vallankäyttöön ja puhuttu näin vallan legitimeetistä. Jan-Magnus Jansson määrittelee legitimeetin vallankäytön muodoksi, jota hallitut pitävät oikeutettuna. Hän lainaa myös S. M. Lipsetiä, joka on määritellyt legitimeetin järjestelmän ”*kyvyksi luoda ja ylläpitää käsitystä, että olemassaolevat instituutiot ovat yhteiskunnalle parhaiten soveltuvia*”. Jansson jatkaa vielä legitimeetin määrittelyä korostaen sen suhteellisuutta eri aikoina, eri paikoissa ja erilaisten ihmisten kesken. Legitimaatiossa on hänen mielestään kyse ihmisten asenteesta valtaan nähden, ja sen tähden legitimaatio ei aina välttämättä saavuta täysin ehdotonta hyväksyntää.²

Tässä tutkimuksessa legitimaation keskeiset elementit nousevat yllä olevista määritelmistä, mutta tutkimuskohteen erilaisuuden vuoksi niitä tulee hieman soveltaa. Tutkimuskohteenani ei ole suoranaisesti poliittinen järjestelmä, vaan kaksi alueellista yhteisöä. Tutkimuksessani tarkastelen näiden yhteisöjen itäänlaajentumisen legitimointia. Legitimaatio tarkoittaa tutkimuksessani ennen kaikkea asiantilan oikeuttamista ja sen perustelua. Janssonia soveltaen itäänlaajentumisen legitimoinnissa on kyse itäänlaajentumisen perusteluista siten, että kaikki voivat sen hyväksyä ja siis pitää oikeutettuna.

¹ Aikio (toim.) 1993, 377.

² Jansson 1993, 122-123.

1.3. Itäänlaajentumisen legitimaatio realismin ja idealismin puristuksessa

Tutkimukseni heijastaa osaltaan kansainvälisten suhteiden tutkimukselle keskeistä idealismi-realismi –debattia³. Vaikka tarkoituksenani ei ole tämän tutkimuksen puitteissa suuremmin puuttua tuohon keskusteluun, en voi kuitenkaan olla tekemättä pientä viittausta siihen. Tätä vaatii jo tutkimusaineistostani nouseva tarkastelunäkökulma, joka on korostetun idealistinen. Tutkimukseni nimittäin tarkastelee Eurooppaa sellaisena kuin sen ehkä pitäisi olla tai sen toivotaan olevan; ei sellaisena minkäläinen maailma todellisuudessa on. Edellä jo mainitsin, että haluan löytää *muutaman* vedenpitävän selityksen itäänlaajentumiselle. *Muutama* viittaa tässä siihen, että tarkastelen itäänlaajentumista vain yhdestä näkökulmasta ja siten vain yhdestä tietyyppisestä aineistosta käsin. Tämä näkökulma edustaa EU:n ja Naton virallista kantaa itäänlaajentumiseen. Kysymys on niistä perusteluista, jotka ovat virallistettu ja siten siis julkisia ja kaikkien saatavilla. Ne nousevat EU:n ja Naton perussopimuksista ja itäänlaajentumisen virallisista asiakirjoista ja niiden perusteella unioni ja Nato pyrkivät oikeuttamaan itäänlaajentumisensa siten, että se olisi kaikkien hyväksyttävissä. Itäänlaajentumisen virallisissa perusteluissa juuri idealismille tyypilliset rauhanomaisen muutoksen ja jatkuvan kehityksen mahdollisuudet nousevat tutkimuksessani hyvin keskeisiksi taustalta heijastuviksi teemoiksi.

Tutkimukseni ei näin ollen kata kaikkia syitä itäänlaajentumiselle ja tämä tulee ottaa huomioon tutkimustulosta tarkasteltaessa. Olisi nimittäin naiivia väittää, että

³ Idealismi ja realismi edustavat kansainvälisten suhteiden tutkimuksen kahta suurta tutkimusorientaatiota. Yhdessä behavioralismin kanssa niistä puhutaan tieteenalan “suurten debattien” termillä. Realismille tyypillistä on tutkia maailmaa darwinistisesti valtioiden eloonjäämiskamppailuna ja selviämisenä anarkiasta. Tutkimuskohteena on moderni valtio ja keskeisiä käsitteitä ovat esimerkiksi valta, suvereniteetti, intressi ja anarkia. Maailmaa arvioidaan käytännöllisesti vallitsevien asiantilojen pohjalta ja tieto erotetaan uskomuksista (ulkopuolisen maailman todellisuus erotetaan ihmismielessä olevasta ”ideoiden” maailmasta, utopiasta). Empirismi ja rationalismi kuuluvat oleellisesti realistiseen tutkimusotteeseen. Realisteille elämä on ikuisesti jatkuvaa kamppailua omasta selviytymisestä ympäristön asettamissa haasteissa. Idealismi, jota oma tutkimukseni pitkälti heijastaa, on puolestaan vahvasti progressivistinen tutkimussuuntaus, jossa keskeistä on usko edistykseen rauhanomaisemman ja oikeudenmukaisemman maailman saavuttamiseksi. Idealismille keskeistä on ajatus universaalisesti pätevistä, velvoittavista ja ehdottomasti moraalista periaatteista, jollaisina nähdään esimerkiksi ihmisoikeudet ja perusvapaudet. Muutos ja luovuus kuuluvat olennaisesti idealismin keskeiseen sisältöön. Idealistisen tutkimusorientaation keskeinen tutkimuskohde on ollut kansainvälisen rauha ja sen turvaaminen, ja tähän on pyritty niin maailmanhallituksella kuin erilaisilla kansainväliseen yhteistyöhön ja kollektiiviseen turvallisuuteen perustuvilla hallintajärjestelmillä. Siinä missä realismi erottelee todellisuuden ja ihmismielen ideamaailman toisistaan, uskoo idealismi maailmaan ihmisen tietoisuuden ilmiönä. Toisin sanoen todellisuus ei ole missään ulkopuolella, vaan se rakentuu jokaisessa ihmismielessä itsessään. Todellisuus ei ole idealismissa sidottu konkretiaan, ja siksi idealismille on tyypillistä pyrkimys kattaviin yleistyksiin ja kokonaisuuden hallintaan. (Apunen 1991, 102-154.)

itäänlaajentumisen virallisten syiden taustalla ei olisi myös muita laajentumispäätökseen vaikuttavia tekijöitä. Ihmiselle luontainen vallan tavoittelu (vallanhimo) ei ole vuosisatojen vaihtuessa hävinnyt mihinkään ja itse asiassa nykyisellä globaalitalouden aikakaudella vallan tavoittelu rahan vallan siivittämänä on omiaan korostamaan ihmisten itsekkyyttä. On sanomattakin päivänselvää, että EU:n ja Naton itäänlaajentumiseen vaikuttavat virallisesti legitimoitujen syiden ohella myös niin maailmantaloudelliset kuin maailmanpoliittisetkin valtaintressit. Tämä on itäänlaajentumisen realismia, valtapolitiikkaa, jota harjoitetaan omien etujen, pyrkimysten ja intressien mukaan. Tutkimukseni ei kuitenkaan keskity tähän kolikon realistiseen puoleen, vaikka se tutkimuskohteena olisi kuinka mielenkiintoinen tahansa. Tästä syystä voidaankin tutkimustulostani tarkastellessa kysyä myös sitä, miksi tulos on sellainen kuin on, ja miksi tarkasteluaineistoni pohjalta nousevat esiin vain tiettyntyyppiset tulokset.

1.4. Tarkastelun teoreettinen ja metodinen lähtökohta sekä keskeiset käsitteet

EU:n ja Naton itäänlaajentumisen legitimaation tarkastelu nojautuu tutkimuksessani demokraattisen rauhan teoriaan. Teoria ei ole ainoastaan pelkkä lähtökohta tälle tutkimukselle, vaan se kulkee myös läpi tutkimuksen selittäen lopulta myös itse tutkimustulosta. Lähdän siitä, että demokraattisen rauhan teoria antaa yhden perusteen sille, miksi EU ja Nato laajentuvat itään. Demokraattisen rauhan teorian tarkastelun kautta tutkimukseni keskeisimmiksi teemoiksi nousevat rauhan, vakauden, turvallisuuden ja yhteiskunnallisen hyvinvoinnin takaaminen. Näiden taustalla tärkeimpänä käsitteenä, tutkimukseni punaisena lankana, on demokratian käsite.

Demokraattisen rauhan teorian pääväite on, että rauha on saavutettavissa ja ylläpidettävissä demokratian avulla. Demokraattiset arvot, normit ja rakenteet takaavat rauhan.⁴ Demokratia ja rauha yhdessä puolestaan mahdollistavat yhteiskuntien kehittymisen, ja siten demokraattisen rauhan teoriaa on helppo kehitellä pidemmälle. Kun rauha on saavutettu, voidaan alkaa huolehtia yhteiskunnan muista tehtävistä, joista tärkein lienee turvallisuuden takaaminen. Turvallisuuteen kuuluu oleellisena osana yhteiskunnallinen hyvinvointi. Rauhanomaisissa yhteiskunnissa sosiaalinen ja yhteiskunnallinen vakaus mahdollistavat

⁴ Ks. esim. Maoz&Russeett 1993, 624-638.

taloudellisen kehityksen, mikä on avainasemassa ihmisten hyvinvointia parannettaessa. Ihmisten ja yhteiskunnan hyvinvointi taas edesauttaa rauhanomaisten olojen säilymistä. Kyse on kaikenkaikkiaan jatkuvasti pyörivästä liikkeestä, jota demokratia ylläpitää.

Vakaudella tarkoitan tässä tutkimuksessa rauhanomaisia yhteiskunnallisia oloja, joissa keskeistä on tapahtumien ennustettavuus ja ristiriitojen hallinta. Vakaus on enemmän kuin rauha, sillä rauha viittaa usein vain sotatilan eliminoimiseen. Myös rauhantila voi olla epävakaa ja niinpä todellinen rauha vallitsee vasta vakaissa oloissa. Vakaus ei kuitenkaan tarkoita, etteikö yhteiskunta voisi muuttua ja kehittyä. Vakaat olot itse asiassa luovat pohjaa rauhanomaisille muutoksille ja vakailta oloilla pyritään nimenomaan eliminoimaan väkivaltaisten muutosten mahdollisuus.

Rauha yhdessä yhteiskunnallisen vakauden kanssa takaa turvallisuuden. Turvallisuudessa kyse on pohjimmiltaan yksityisen ihmisen mahdollisimman hyvän ja arvokkaan elämän takaamisesta. Yksilöiden turvallisuuteen vaikuttaa yhtä lailla myös valtiollinen, alueellinen ja kansainvälinen turvallisuus. Maailmanlaajuista turvallisuutta tavoiteltaessa tuleekin ottaa huomioon vertikaalisen turvallisuuden kaikki tasot yksilöstä ylimpään kansainväliseen järjestelmään. Turvallisuus tulee käsittää nykyään myös horisontaalisesti, sillä sotilaallisen aspektin rinnalle ovat tulleet niin taloudellinen, yhteiskunnallinen kuin sosiaalinenkin turvallisuus.

Tässä tutkimuksessa turvallisuuden tarkastelu liikkuu valtiollisen ja alueellisen turvallisuuden välillä. Tarkastelen Euroopan kokonaisvaltaista turvallisuutta, mikä mielestäni nousee Euroopan yksittäisten valtioiden turvallisuudesta. Mikäli epävakautta, rauhattomuutta ja turvattomuutta esiintyy jossain päin maanosaa, vaikuttaa se heti Euroopan kokonaisvaltaiseen turvallisuuteen. Yhteisö on siis juuri niin vahva kuin sen heikoin lenkki on. Tämän vuoksi onkin tärkeää taata myös jokaisen yksittäisen eurooppalaisen valtion mahdollisimman vahva rauha, vakaus ja turvallisuus.

Demokraattisen rauhan teoriasta nostan Immanuel Kantin ja Karl Deutschin lähempään tarkasteluun, sillä heidän avullaan pystyn paremmin käsittelemään EU:a ja Natoa demokraattisen rauhan teorian kehikossa. Deutschin turvallisuusyhteisöajattelun avulla pyrin tulkitsemaan Kantin kansainliittoa ja pyrkimystä kohti ikuista rauhaa. Samalla pyrin turvallisuusyhteisöjen avulla myös osoittamaan sen yhteyden, mikä kantilaisesta

kansainliitosta nykypäivän laajenevaan Eurooppaan on havaittavissa. Toisin sanoen EU, Nato ja Kantin kansainliitto ovat mielestäni kukin oman aikansa variaatioita deutschilaisista turvallisuusyhteisöistä. Demokraattisen rauhan teoriaa on erityisesti Deutschin turvallisuusyhteisöajattelun avulla helppo kuljettaa läpi koko tutkimuksen. Deutschin konkreettisuus korvaa Kantin abstraktimman otteen. Toisaalta Kantin rooli on tutkimuksessani hyvin perustava ja pohjaa rakentava, sillä hän kansainliitollaan tavallaan vastasi jo 1700-luvulla siihen kysymykseen, mitä tässä tutkimuksessani esitän. Kantin kansainliitto ja Deutschin turvallisuusyhteisöt sekä Euroopan unioni ja Nato onkin tarkoitus nähdä tässä tutkimuksessa eräänlaisena jatkumona, mikä kunakin aikakautena on antanut oman vastauksensa siihen, miten rauha ja turvallisuus voidaan saavuttaa.

Demokraattisen rauhan teorian tärkein käsite on demokratia. Myös tämän työn kannalta on oleellista ymmärtää, mitä demokratia on, jotta voidaan paremmin käsittää, miten demokratia voi taata rauhaa ja turvallisuutta. Demokratia on käsitteenä hyvin laaja ja siksi sitä pitää käyttöyhteyksissään aina määritellä. Kansainvälisen politiikan tieteenalalla demokratiaa onkin määritelty monelta taholta. Esimerkiksi Georg Sorensen, joka edustaa demokraattisen rauhan teorian tutkijakuntaa, on määritellyt demokratian hallintojärjestelmänä, jossa toteutuvat tarkoituksenmukainen ja laaja kilpailu, poliittinen osallistuminen sekä riittävät yhteiskunnalliset ja poliittiset vapaudet. Kilpailulla hän tarkoittaa sitä, että yksilöt ja järjestäytyneet ryhmät voivat kilpailla hallitusvallasta tietyin väliajoin ilman voimankäyttöä ja väkivaltaa. Poliittisessa osallistumisessa keskeistä on, että kaikilla yhteiskunnan täysi-ikäisillä jäsenillä on oikeus vapaissa vaaleissa valita johtajansa ja poliittisen kantansa sulkematta mitään ryhmää tämän oikeuden ulkopuolelle. Riittävillä yhteiskunnallisilla ja poliittisilla vapauksilla Sorensen tarkoittaa esimerkiksi ilmaisun vapautta, lehdistön vapautta ja vapautta muodostaa ja liittyä erilaisiin järjestöihin. Näillä vapauksilla varmistetaan, että kilpailu vallasta ja osallistuminen päätöksentekoon on ylipäätään mahdollista.⁵

Tutkimuksessani demokratia on idea; periaate siitä, miten hallinto ja vallankäyttö tulee järjestää ja millaisten periaatteiden mukaan yhteiskunnan tulee toimia. Se tarkoittaa mielestäni toisaalta kapeammin hallintotapaa ja –muotoa, mutta toisaalta se tarkoittaa

⁵ Sorensen 1993, 13.

laajemmin ymmärrettynä myös kokonaista arvo- ja normijärjestelmää. Hallintotapana demokratiasta nousee keskeiseksi vaatimukseksi juuri Sorensenin mainitsema osallistumisoikeus vapaine vaaleineen ja yhtäläisine äänioikeuksineen, mahdollisuus kilpailla vallankäytöstä ja perusoikeuksien olemassaolo. Toisaalta näen demokratian kuitenkin myös suurempana kokonaisuutena, joka peittää alleen niin arvot, normit, periaatteet kuin rakenteetkin. Puhuttaessa demokratiasta tai demokraattisista periaatteista kyseessä ovat mielestäni kaikki perinteisesti länsimaiset arvot aina ihmisoikeuksista liberaalin markkinatalouden oikeuttamiseen asti. Keskeistä on ihmisten vapaus päättää omista elämästään ja omista tekemisistään. Demokratiassa korostuvat oikeusvaltio- ja laillisuusperiaate sekä vähemmistöjen suoja, ja siksi perustuslait ja kansainvälinen oikeus sopimuksineen tulee ottaa vakavasti. Vähemmistöjen suoja on hyvin keskeistä, sillä demokratiahan on käytännössä enemmistön valtaa. Demokratiiaan kuuluu edelleen olennaisesti näkemysten ja ajatusten pluralismi sekä vapaaseen yrittäjyyteen perustuva vapaa liberaali talousjärjestelmä. Demokratialle onkin näin ollen olennaista se, että se tarjoaa ihmisille mahdollisuuksia. Demokraattisen yhteiskunnan kovassa kilpailussa ihminen saattaa hävitä, mutta hänellä on aina mahdollisuus nousta jaloilleen ja näin tämän päivän häviäjistä voi tulla huomispäivän voittaja. Demokratialla on tässä tutkimuksessa kaikenkaikkiaan hyvin perinteinen länsimainen leima. Jatkossa tämän tutkimuksen sivuilla käsitelen demokratiaa vielä lisää, mutta lähtökohtaisesti on hyvä ymmärtää, että kyseessä on ennemminkin kokonainen maailmankuva kuin tiukasti rajattu hallintotapa. Tämä maailmankuva, idea hyvästä elämästä, rakentuu demokraattisille periaatteille.

Varsinaisen tutkimukseni suoritan vertailevaa metodologia käyttäen. Vertaileva politiikan tutkimus on yksinkertaisuudessaan vertailua erilaisten poliittisten ilmiöiden välillä, jolloin ilmiöistä pyritään etsimään yhtäläisyyksiä tai eroja. Kyse on periaatteessa säännönmukaisuuksien etsimisestä. Tutkimuksessani vertailen Euroopan unionin ja Naton itäänlaajentumisen virallista legitimoitua tarkastelemalla niissä ilmeneviä yhtäläisyyksiä ja eroja. Tätä kautta pyrin käsittämään tätä eurooppalaista itäänlaajentumisen ilmiötä kokonaisvaltaisemmin ja saamaan laajemman perspektiivin nähdä ja ymmärtää sitä, mistä itäänlaajentumisessa on kysymys. Tulokset vertailusta kahden ilmiön (EU:n itäänlaajentuminen, Naton itäänlaajentuminen) välillä tarjoaa mielestäni vahvemman ja luotettavamman selitysvoin kuin esimerkiksi keskittyminen tapaustutkimuksen omaisesti vain jompaan kumpaan laajentumisprosessiin.

1.5. Tutkimuskohteen rajaus ja tutkimusaineisto

Koska käsittelem tutkimuksessani EU:n ja Naton itäänlaajentumista, on paikallaan tehdä rajaus siihen, mitä idällä tarkemmin tarkoitan. Tutkimukseni kohteena ovat ensisijaisesti kymmenen Keski- ja Itä-Euroopan maata eli ns. KIE-maat Puola, Tshekki, Unkari, Viro, Latvia, Liettua, Slovakia, Slovenia, Bulgaria ja Romania. Ne kaikki ovat pyrkimässä EU:n jäseniksi. Kolme niistä on jo Naton jäseniä ja loput seitsemän ovat Naton rauhankumppaneita. Näitä kymmentä yhdistää kommunistinen menneisyys neuvostovallan alla eli kuuluminen sosialistiseen leiriin. Tänä päivänä niitä edelleen yhdistää se, että ne kaikki ovat ns. transitiomaita eli ovat purkamassa vanhaa kommunistihallintoa ja siirtymässä länsimaisen demokratian malliin. Erityisesti EU:ssa KIE-maat nähdään myös yhtenä kokonaisuutena, vaikka ne otettiinkin jäsenyysneuvotteluihin mukaan kahdessa eri aallossa.

Naton kohdalla alueen rajaus on hieman hankalampi, sillä Puola, Tshekki ja Unkari ovat jo Naton jäseniä. Lisäksi Naton rauhankumppanuus ei rajoitu vain kymmeneen KIE-maahan, sillä useimmat Keski-Aasian entiset neuvostotasavallat Venäjä mukaanlukien sekä osa Balkanin alueen valtioista ovat mukana rauhankumppanuusohjelmassa. Olen kuitenkin päättänyt rajata tutkimuksen myös Naton osalta näihin kymmeneen KIE-maahan, sillä Natonkin laajentumista ajatellen on johdonmukaista käsitellä vain ns. rauhankumppanuuden lähialueita. Toisaalta tutkimuksen maantieteellinen rajaus ei työssäni ole kaikkein keskeisimmässä asemassa, sillä tutkimuskysymyksen viittaa yleisesti itäänlaajentumiseen ja periaatteessa kaikkiin jäsenyyttä hakeviin maihin KIE-maiden ulkopuoleltakin pätevät samat säännöt ja vaatimukset. Tutkimuksessani käytän useimmiten käsitettä KIE-maat tai Keski- ja Itä-Eurooppa tarkoittaessani edellä mainitsemiani kymmentä valtiota, mutta Naton itäänlaajentumisen kohdalla olen viitannut välillä myös pelkästään Itä-Eurooppaan. Käsitteenä Itä-Eurooppa korostaa paremmin niitä seitsemää valtiota, jotka ovat vielä Nato-jäsenyyden ulkopuolella.

Maantieteellistä rajausta paremmin tutkimustani rajaa valitsemani tutkimusaineisto. Vertailen EU:n ja Naton itäänlaajentumisen legitimaation ilmenemistä näiden yhteisöjen perussopimuksista ja laajentumisstrategioista, erityisesti niissä esitetyistä jäsenyysvaatimuksista. EU:n kohdalla keskeisin aineisto muodostuu vuoden 1997

Amsterdamin sopimuksesta ja Eurooppa-neuvostojen päätössiakirjoista erityisesti vuosilta 1993, 1995 ja 1997. Naton osalta tärkeimmät asiakirjat ovat vuoden 1949 Washingtonin sopimus, laajentumisstrategiaselvitys vuodelta 1995 ja Naton uusi strateginen konsepti vuodelta 1999. Näistä asiakirjoista käsin vertailen demokraattisen rauhan teorian idean toteuttamista EU:n ja Naton itäänlaajentumissuunnitelmissa.

1.6. Tutkimuksen kulku

Tutkimukseni lähtee liikkeelle demokraattisen rauhan teorian tarkastelusta. Kappaleessa kaksi käyn läpi teorian keskeisen sisällön ja käsittelen tarkemmin Immanuel Kantin ja Karl Deutschin panosta tässä teoriassa. Ennenkuin Kantin kansainliiton ja Deutschin turvallisuusyhteisön siivittämänä siirryn itse tutkimuskohteen tarkasteluun, teen kolmannessa kappaleessa lyhyen katsauksen vertailevaan politiikan tutkimukseen metodina. Vertailemalla EU:n ja Naton itäänlaajentumisen legitimaatiota pyrin saamaan kokonaisvaltaisemman kuvan itäänlaajentumisesta ilmiönä ja ainakin yhden selityksen sille, miksi nämä yhteisöt ovat nyt siirtäneet katseensa itään.

Neljäs kappale keskittyy varsinaisen tutkimuskohteen tarkasteluun. Erityisesti deuschilaisen turvallisuusyhteisön avulla pyrin kuljettamaan tarkastelussa mukana demokraattisen rauhan teorian näkökulmaa. Varsinaisen vertailun suoritan tässä kappaleessa, mutta lopullisen pohdinnan ja tutkimustuloksen arvioimisen jätän loppupäätelmiin viidenteen kappaleeseen. Loppuun olen laittanut liitteinä mukaan keskeisimmät osat primääriaineistostani, sillä mielestäni niiden alkuperäisestä asustanousee esiin sellainen mahtipontisuus, joka on hyvin merkittävä tekijä itäänlaajentumisen legitimaatiossa. Tämän mahtipontisuuden tarkoitus on yksinkertaisesti vaikuttaa ja siten saada yhteisön jäsenet uskomaan asetettuihin tavoitteisiin ja päämääriin.

2. TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1. Demokraattisen rauhan teoria

Demokratiat eivät käy keskenään sotia. Tämä väite on yksi laajimmin hyväksytyistä laeista, joita kansainvälisen politiikan tieteenalalla vallitsee tutkijoiden keskuudessa. Väitteen ympärille kehittyneiden selitysten joukkoa kutsutaan demokraattisen rauhan teoriaksi. Erityisesti 1990-luvulla kylmän sodan jälkeisessä maailmassa teoria on kehittynyt hyvin varteenotettavaksi kansainvälisten suhteiden tilaa selittäväksi tekijäksi.

2.1.1. Teorian kehittäjät ja keskeinen sisältö

Demokraattisen rauhan teorian juuret voidaan ulottaa 1700-luvun lopulle, jolloin Immanuel Kant tarkasteli ikuisen rauhan mahdollisuutta liberaalien tasavaltojen muodostaman rauhanomaisen unionin, kansainliiton, keskuudessa. Aihe kuitenkin hautautui 1800-luvun sotien ja vallankumouksien melskeeseen nousten seuraavan kerran keskusteluun vasta kylmän sodan aikana 1960-luvulla. Vuonna 1964 Dean Babstilta ilmestyi artikkeli *Elective Governments – a Force for Peace*, jossa tutkimustulokset osoittivat, että itsenäiset valtiot, joissa hallinto perustuu vaalijärjestelmään, eivät käy keskenään sotia⁶. Tämän jälkeen useat eri tutkijat ovat tarkastelleet aihetta kuka miltäkin kannalta. Esimerkiksi Melvin Small ja J. David Singer julkaisivat vuonna 1982 laajan tilastollisen tutkimuksen *Resort to Arms, International and Civil Wars 1816-1980*⁷, joka perustui heidän aikaisempaan vuoden 1972 tutkimukseen *The Wages of War, 1816-1965: A Statistical Handbook* ollen kuitenkin laajempi ja ajan tasalle päivitetty. Monet alan tutkijat ovat jälkikäteen käyttäneet näitä tutkimuksia hyväkseen. Michael Doyle⁸ toi keskusteluun mukaan kantilaisen liberalismien, jolle mm. Daniele Arghibugi⁹ on pyrkinyt löytämään oikeudellisia perusteita. Rudolph Rummel¹⁰ puolestaan on yrittänyt todistaa myös liberaalien demokratioiden rauhanomaisempaa luonnetta suhteessa ei-liberaaleihin valtioihin, mikä kuitenkin on herättänyt ristiriitaisuutta alan tutkijoiden keskuudessa. Erich Weede¹¹ on yhdistänyt

⁶ Gleditsch 1992, 364, 375.

⁷ Small&Singer 1982.

⁸ Doyle 1986, 1151-1169.

⁹ Arghibugi 1995, 429-456.

¹⁰ ks. esim. Rummel 1995, 457-479; Rummel 5.2.2000 [www-dokumentti].

¹¹ Weede 1995, 377-383.

demokratian vapaakauppaan ja kapitalistiseen järjestelmään, Georg Sorensen¹² ja Harvey Starr¹³ ovat tutkineet yhteyttä deutschilaisen turvallisuusyhteisö –ajattelun ja demokraattisen rauhan teorian välillä.

Alan tieteellisen keskustelun pohjalta on kaksi väitettä noussut keskeiseen asemaan demokraattisen rauhan teoriassa 1990-luvulla. Tutkijoiden keskuudessa on vahva konsensus väitteestä, jonka mukaan *demokratiat käyvät sotia siinä missä ei-demokratiatkin*. Demokratiat esimerkiksi sotivat totalitaarisia tai autoritaarisia valtioita vastaan, ja näin ollen ei voida väittää demokratioiden olevan täysin rauhanomaisia. Toinen väitteistä, *demokratiat eivät käy keskenään sotia*, on saanut taakseen vielä ehdottomamman konsensuksen.¹⁴ Väitettä tarkasteltaessa puhutaan usein ns. kaksoisdemokratiasta¹⁵ tai erillisestä rauhasta¹⁶, joilla juuri tarkoitetaan demokraattisen rauhan toteutumista vain ja ainoastaan demokraattisten valtioiden kesken. Jotta demokraattinen rauha siis toteutuisi, tulee mahdollisessa konfliktuaalisessa tilanteessa molempien osapuolten olla demokratioita ja muodostaa keskinäinen rauhanomainen olotila, vaikka ympärillä sota jatkuisikin ei-demokratioiden ja demokratioiden välillä. Molempia väitteitä tukevat useat eri empiiriset tutkimukset¹⁷.

Demokraattisen rauhan teoriassa keskeinen käsite on (liberaali) demokratia, jota johdantokappaleessa pohjustin jo jonkin verran. Nils-Petter Gleditsch on koonnut yhteen demokraattisen rauhan teorian tutkijoiden käsityksiä demokratiasta ja koonnut niistä kattavan määritelmän siitä, miten demokratia tämän teoriasuuntauksen keskuudessa ymmärretään. Hänen mukaansa demokraattisen rauhan teorian puitteissa demokraattista järjestelmää määrittävät useimmiten seuraavat seikat: 1) yleinen ja yhtäläinen äänioikeus, 2) vapaat vaalit, 3) oppositiopuolueiden olemassaolo, 4) toimeenpano- ja lainsäädäntövallan erottaminen, 5) hallituksen suvereniteetti ulkoasioiden hoidossa, 6) hallituksen vakaus, 7) perus- ja kansalaisoikeuksien olemassaolo ja 8) yksityinen omistus ja vapaaseen yrittäjyyteen perustuva talousjärjestelmä.¹⁸ On kuitenkin hyvä ymmärtää, että

¹² Sorensen 1992, 397-414.

¹³ Starr 1992, 207-213.

¹⁴ ks. esim. Gleditsch 1992, 369-370.

¹⁵ Weede 1992, 378.

¹⁶ ks. esim. Doyle 1986.

¹⁷ ks. esim. Small&Singer 1982.

¹⁸ ks. esim. Gleditsch 1992, 370.

demokratioitakin on erilaisia. Erityisesti kahdeksannen määrittelyn kohdalla ilmenee usein poikkeavuuksia: esimerkiksi pohjoismaisissa erittäin vakaissa demokratioissa talousjärjestelmä on pitkään perustunut sekajärjestelmään, jossa yksityisen omistuksen rinnalla esiintyy myös valtion omistusta. Myös hallinnon muodot saattavat vaihdella monarkiasta tasavaltaan ja tasavaltojen sisällä parlamentaariseen presidentaaliseen järjestelmään. Edelleen vallanjako voi olla toteutettu hyvinkin eri tavalla vaihdellen jakamattomasta sentralisaatiosta vahvaan federalismiin. Tätä demokratian monimuotoisuuden käsittelemistä jatkan vielä edellä demokraattisen rauhan teorian kritiikin yhteydessä.

2.1.2. Demokraattisen rauhan teorian selitysmallit

Demokraattisen rauhan teoriaa tarkastellaan valtiotasolta käsin. Vallalla on kaksi yleistä selitysmallia, joiden mukaan teoria selittyy joko valtion rakenteellisista tai normatiivisista tekijöistä. Rakenteellinen malli lähtee siitä, että demokratiassa vallanpitäjien ja virkamiesten toiminta on rajoitettua. Demokraattinen päätöksentekoprosessi on suhteellisen hidaskäyttöinen ja monimutkainen, sillä instituutioiden, intressiryhmien ja ennen kaikkea kansan laaja kannatus täytyy hankkia päätösten taakse. Tukea päätökselle sotaan ryhtymisestä on vaikea saada, sillä kansa tuskin helpolla haluaa ottaa kannettavakseen sodan aiheuttaman taakan. Sotaan valmistautuminen (kansallinen mobilisaatio) on hidasta ja raskasliikkeistä ja siksi demokratiassa jää usein runsaasti aikaa diplomaattisten keinojen ja rauhanomaisen ratkaisun etsimiseen. Poikkeukset asiaankuuluvan poliittisen kannatuksen saamiseksi voidaan tehdä vain hätätilanteissa, jolloin sota nähdään välttämättömänä ja oikeutettuna ja sodan kansalle aiheuttama taakka pienempänä pahana.¹⁹

Normatiivinen selitysmalli tarkastelee demokratian sisäistä arvo- ja normimaailmaa, joka rakentuu yhteiselle ja rauhanomaiselle poliittiselle kulttuurille. Kyse on arvoista, jotka nähdään kaikille demokratioille yhteisinä. Tällaisia arvoja ovat mm. ihmisoikeudet, yksilön vapaus, vähemmistöjen suojelu ja ihmisten välinen tasa-arvo niin keskinäisissä suhteissaan kuin lain edessä. Arvoja turvataan yhteisillä normeilla, joita ovat demokratiassa erityisesti kompromisseihin ja konsensukseen perustuvat konfliktinratkaisumallit. Väkivaltainen

¹⁹ ks. esim. Maoz&Russett 1993, 626; Starr 1992, 208.

voimankäyttö koetaan laittomana ja rangaistavana tekona. Yhteiskunnallista ja sosiaalista moninaisuutta korostetaan ja ”*elä ja anna toisten elää*” –mentaliteetti on voimakas. Tämä viittaa siihen, että voittaminen ei demokratiassa tarkoita hävinneen eliminoimista, vaan päinvastoin hävinneellä on aina uusi mahdollisuus yrittää uudelleen. Vastavuoroisuuden ja responsiviteetin²⁰ periaatteet kuuluvat jokapäiväiseen ihmisten väliseen keskinäiseen kanssakäymiseen ja vuorovaikutukseen. Normit muodostavat demokratian sisällä kollektiivisen identiteetin, joka muokkaa yksittäisten toimijoiden motivaatiota, käsityksiä ja toimintakäytäntöjä. Normatiivinen malli selittää demokratioiden välisen kanssakäymisen valtion sisäisten arvojen ja normien levittämällä valtioiden välisiin suhteisiin, jolloin yhteisen arvomaailman jakaa useampi valtio. Normit toimivat tällöin ikäänkuin kommunikatiivisina ohjeina keskinäisen yhteistyön, vuorovaikutuksen ja ymmärryksen ylläpitämiseksi.²¹

Demokraattisen rauhan teoriaa selitetään myös usein taloudellisista lähtökohdista käsin, jolloin tarkastelun kohteeksi nousevat eritoten hyötytekijät. Esimerkiksi sodan kustannus-hyöty –suhde demokratioissa koetaan niin epäedullisena, että sotaan ei yksinkertaisesti kannata ryhtyä. Vahvoilla, taloudellisesti kehittyvillä ja kasvavilla demokratioilla on sodassa aina paljon enemmän hävittävää kuin voitettavaa. Demokratiat ovat usein toisiinsa myös vahvasti taloudellisesti linkittyneitä, jolloin niiden välinen taloudellinen liittosuhde jo itsessään vahvistaa rauhanomaista rinnakkaiselo.²² Taloudellinen yhteistyö ja rajojen avoimuus antavat edelleen tilaa vapaakaupalle, mikä nähdään edistävän rauhaa. Erich Weeden mukaan vapaakaupan ja rauhan välillä vallitsee kausaalisuhte: vapaakauppa antaa mahdollisuuden erikoistumiseen ja siten tuottavuuden nousuun, mikä edistää ihmisten hyvinvointia. Hyvinvointi yhdessä kapitalistisen järjestelmän kanssa on puolestaan edellytys demokratian toteutumiselle ja kuten yleisesti on tunnustettu: demokratia edistää rauhaa.²³ Weede tunnustaa kuitenkin myös vapaakaupan ongelmien olemassaolon. Rikkaiden teollisuusmaiden ja köyhien kehitysmaiden välisen kaupanteon ongelmien ohella hän kokee erityisen ongelmalliseksi valtioiden ja erityisesti niiden sisäisten intressiryhmien harjoittaman protektionismin, joka erityisesti vakaisissa ja vanhoissa demokratioissa saattaa

²⁰ Responsiviteetilla tarkoitan, että edustajat (päättökentekijät) kuuntelevat ja ottavat huomioon edustettavien (kansan) tarpeet, halut ja vaatimukset. Selitän käsitettä vielä lisää tämän työn sivulla 29-30.

²¹ ks. esim. Maoz&Russett 1993, 625; Risse-Kappen 1995, 499-500; Siverson 1995, 482.

²² ks. esim. Starr 1992, 207; Maoz&Russett 1995, 626-627.

²³ Weede 1995, 520.

kohota vaikeaksi ongelmaksi. Protektionismi vältellessään avointa kilpailua tosin saattaa tuottaa tietyille piirille kollektiivista hyvää, mutta toisaalta aiheuttaa myös esimerkiksi vapaamatkustajan ongelman, mikä puolestaan lisää yhteiskunnan konfliktiherkkyttä.²⁴

Taloudellista hyvinvointia ei kuitenkaan siinä määrin tunnusteta demokraattisen rauhan teorian selittäväksi tekijäksi kuin rakenteellista ja normatiivista mallia. Talouteen perustuvat selitykset kohtaavat huomattavasti useammin vastakkaisia mielipiteitä, esimerkiksi Thomas Risse-Kappenin²⁵ mukaan useat tutkijat ovat kumonnet talouden määräävän aseman. Yhteisten arvojen ja rajoittavien rakenteiden lisäksi lähinnä normien noudattamisesta nouseva valtiollinen vakaus nähdään demokraattista rauhaa parhaiten selittävänä tekijänä²⁶. Edelleen teoriaa on pyritty selittämään myös niin yhteisen vihollisen olemassaololla, valtion sotakapasiteetilla kuin myös maantieteellisellä tekijöillä, mutta mielipiteet ovat hajaantuneet laajasti puolesta ja vastaan²⁷.

2.1.3. Demokraattisen rauhan teorian kritiikkiä

Demokraattisen rauhan teoria ei ole selvinnyt kritiikittä vaan on kohdannut ongelmansa monessakin suhteessa. Kaksi keskeisintä ongelmaa kohoaa mielestäni muiden yläpuolelle. Ensinnäkin kylmän sodan aika on osoittautunut vaikeaksi sovittaa demokraattisen rauhan teorian kehikkoon, sillä kylmä sota tarjosi omat selityksensä sille, miksi rauha vallitsi 45 vuotta Euroopan valtioiden keskuudessa. John J. Mearsheimerin voimakas puolustus kylmälle sodalle on kokonaisuudessaan kattava kritiikki demokraattisen rauhan teorialle ja muille vaihtoehdoisille rauhan ylläpitoa selittäville tekijöille. Toiseksi demokratian monimerkityksellisyys asettaa omat ongelmansa selittää rauhaa, sillä käsitteenä demokratian alle mahtuu hyvin monenlaista erilaista tulkintatapaa siitä, mitä demokratian tulee olla ja mitä sen tulee taata.

²⁴ Weede 1992, 521, 526-527.

²⁵ Risse-Kappen 1995, 495.

²⁶ Risse- Kappen 1995, 495.

²⁷ ks. esim. Starr 1992, 207; Maoz&Russett 1993, 626-627.

2.1.3.1. Mearsheimerin ”kylmä rauha”

Suurena kylmän sodan, tai ehkä olisi parempi sanoa kylmän rauhan, puolestapuhujana on siis esiintynyt John J. Mearsheimer artikkelissaan *Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War*. Hän tarkastelee kylmän sodan aikaista kaksinaisuusutta suhteessa kylmän sodan jälkeiseen moninapaiseen eurooppalaiseen järjestelmään, ja pyrkii osoittamaan edellisen edut suhteessa jälkimmäiseen. Hänen keskeinen sanomansa on, että rauha voidaan Euroopassa turvata vain kylmän sodan tapaisella järjestelmällä, jossa kaksi suurvaltaa pitävät yllä keskinäistä voimatasapainoaan. Koska kylmän sodan aika on kuitenkin ohi, on Eurooppa hänen mielestään kohtaava tulevaisuudessa kasvavassa määrin väkivaltaisuutta ja epävakautta. Mearsheimer pohjaa väitteensä siihen kiistattomaan tosiasiaan, että kylmän sodan aikana Eurooppa koki lähes puoli vuosisataa kestäneen rauhan ajan. Hän nostaa esiin erityisesti sotilaalliset tekijät selittäessään kylmän sodan aikaista pitkää rauhan kautta Euroopassa. Ensinnäkin sotilaallinen valta oli jakautunut kahtia ja toiseksi tuo valta oli jakautunut tasapuolisesti. Sekä Yhdysvallat että Neuvostoliitto pystyivät yhtäläillä uhkaamaan toisiaan. Kolmas hyvin tärkeä tekijä Mearsheimerin mielestä oli se, että molemmilla puolilla oli laaja ydinarsenaali käytössään. Toisin sanoen kylmän sodan aikainen rauha perustui molemminpuoliseen ydinpelotteeseen. Mearsheimer selittää kylmän rauhan pitkää kautta myös sillä, että maailmansodat olivat laannuttaneet nationalismin liekin ja näin ollen etniset tekijät voitiin pitää aisoissa.²⁸

Mearsheimer esittää kolme vasta-argumenttia pessimistiselle näkemykselleen Euroopan tulevaisuudesta, mutta omalle näkemykselleen uskollisena osoittaa ne kuitenkin puutteelliseksi. Ensimmäinen argumentti selittää rauhaa liberaalin kansainvälisen talousjärjestelmän avulla. Sen mukaan valtiot ovat pääasiassa motivoituneet taloudellisen hyvinvoinnin, vaurauden ja menestyksen hankkimiseen. Vauraus ja hyvinvointi pitävät yllä rauhaa, sillä valtiot ovat tyytyväisiä menestykseensä eivätkä koe näin ollen tarpeelliseksi ryhtyä sotimaan saadakseen lisää vaurautta. Lisäksi vaurailta valtioilla on sodassa aina paljon enemmän menetettävää, joten sota ei ole mielekäs vaihtoehto. Kansainvälinen liberaali talousjärjestelmä vaatii lisäksi kansainvälisten regimien ja instituutioiden (IMF, GATT) olemassaoloa, joiden avulla voidaan valvoa, että talousjärjestelmän jäsenet pitävät yllä keskinäistä yhteistyötään ja sitoumuksiaan. Ne myös tarjoavat apua yksittäisten

²⁸ Mearsheimer 1990, 5-8, 51-56.

valtioiden kohdatessa ongelmia selviytyä kansainvälisillä markkinoilla. Mearsheimer ei kuitenkaan ole tyytyväinen tähän selitykseen, sillä hänen mielestään valtioiden keskeinen tavoite ei ole taloudellisen menestyksen ja hyvinvoinnin hankkiminen vaan selviytyminen kansainvälisessä anarkkisessa poliittisessa järjestelmässä, jotta turvallisuus voitaisiin saavuttaa. Turvallisuudesta kilpailtaessa valtiot eivät voi näin ollen keskittyä taloudelliseen yhteistyöhön. Edelleen Mearsheimer kritisoi talouden selitysvoimaa sillä, että valtioiden välisessä taloudellisessa yhteistyössä on aina omat voittajansa ja häviäjänsä. Heikot ja haavoittuvammat valtiot ovat neuvottelupöydässä aina vaikeammassa asemassa eivätkä hyödy yhteistyöstä siinä määrin kuin röyhkeämmät ja vahvat valtiot. Mearsheimerin mukaan myös kylmä sota on itsessään selvä esimerkki siitä, että taloudellinen selitys ei ole relevantti, sillä Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen välillä ei juurikaan ollut taloudellista yhteistoimintaa kylmän sodan aikana.²⁹

Toisen argumentin mukaan eurooppalaiset ovat oppineet kahden maailmansodan kokemuksista, ja näin ollen kokevat sodan liian kalliina vaihtoehtona politiikan toteuttamiselle. Sota ei yksinkertaisesti ole enää mikään vaihtoehto. Tämän argumentin Mearsheimer kumoaa sillä, että jos eurooppalaiset jostain olisivat oppineet, niin ensimmäinen maailmansota olisi heidät opettanut ja toista ei olisi koskaan tämän logiikan mukaan tullutkaan. Hän ei myöskään usko siihen, että Euroopassa kaikki uskoisivat sodan olevan täysin käytöstä pois jäänyt väline. Hänen mielestään asenteet voivat muuttua ja ihmismieli on helposti manipuloitavissa. Eikä hänen mielestään tarvita kuin yksi valtio päättämään sodan käyttöönottamisesta ja aloittamisesta, jolloin sodasta tulee jälleen mahdollinen vaihtoehto muillekin. Lisäksi hän painottaa sitä, että sotatekniikka on tänä päivänä erilaista ja siten sotaa on nykyaikana mahdollista käydä niin tehokkaasti ja ratkaisuun voidaan päästä niin nopeasti, että pitkät ja veriset sodat ovat lähinnä historiaa. Tämänkin vuoksi sota on hänen mielestään edelleen yksi vaihtoehto. Hän tekee kuitenkin tiukan eron tavanomaisten aseiden ja ydinaseiden välillä. Tavanomaisilla aseilla käyty sota voidaan voittaa, mutta ydinsodassa ei hänen mukaan ole voittajia. Siksi ydinsota on Mearsheimerillekin vain väline pitää yllä pelotetta ja näin ollen siis rauhaa.³⁰

²⁹ Mearsheimer 1990, 29-30; 42-48.

³⁰ Mearsheimer 1990, 30-31, 40-41.

Kolmas Mearsheimerin vasta-argumentti omille käsityksilleen perustuu juuri demokratiaan rauhan tärkeimpänä selittäjänä. Tämän argumentin Mearsheimer kuitenkin kuittaa sillä, että kylmän sodan aikaista rauhaa ei voida selittää demokratiolla, sillä toinen osapuoli perustui täysin erilaiseen yhteiskuntajärjestelmään. Lisäksi hän painottaa tässä sitä tosiasiaa, että demokratiat kuitenkin käyvät sotia ei-demokraattisten järjestelmien kanssa, jolloin teoria on hänen mielestään vähintäänkin puutteellinen. Mearsheimer ei myöskään usko siihen, että demokratiat voisivat jatkuvasti luottaa toistensa demokraattisuuteen, ja sen vuoksi demokratioidenkin tulee koko ajan olla varuillaan ja huolissaan turvallisuudestaan. Edelleen Mearsheimer kritisoi demokraattisen rauhan teoriaa siitä, että demokratioiden määrä on itse asiassa ollut melko vähäinen ja sen vuoksi demokratioiden väliset sodatkin ovat olleet harvinaisuuksia. Lisäksi mainitsemisessaan demokraattista rauhaa selittävissä tapauksissaan hän näkee yhteisen vihollisen olemassaolon vähintään yhtä tärkeäksi rauhan ylläpitoa selittäväksi tekijäksi. Esimerkkinä hän mainitsee Ison-Britannian ja Yhdysvaltain välisen rauhan aina vuodesta 1832 nykypäivään ja selittää tätä rauhaa ylläpidetyn lähinnä Saksan ja Neuvostoliiton uhilla. Sama pätee Ranskan ja Ison-Britannian välisiin rauhankausiin vuosina 1832-1849 ja 1871-1945. Viimeisimpänä piikkinä demokraattisen rauhan teoriaan Mearsheimer heittää sen vaihtoehdon, että ensimmäinen maailmansota oli täyttä sotaa keskeisten eurooppalaisten demokratioiden välillä, mikäli tuon ajan Saksaa pidetään demokratiana.³¹

2.1.3.2. Demokratia-käsitteen ongelmallisuus

Mearsheimerin väite ensimmäisestä maailmansodasta demokratioiden välisenä sotana on malliesimerkki siitä, miten ongelmallinen itse koko demokratian käsite on demokraattisen rauhan teorian kehikossa. Mielestäni juuri tässä on demokraattisen rauhan teorian kaikkein suurin ongelma. Toimiva demokratia takaa rauhan, mutta demokratialle asetetaan tällöin todella kovat vaatimukset. Vain tarpeeksi ideaalinen demokratia takaa rauhan ja sitä kautta vakauden, turvallisuuden ja yhteiskunnallisen hyvinvoinnin. Ideaalisessa demokratiassa kaikki toimii: jokainen saa äänensä kuuluviin ja jokaisella on mahdollisuus vaikuttaa, sillä pienimmänkin vähemmistön edut on turvattu. Ihmisiä kohdellaan tasapuolisesti ja oikeudenmukaisesti, yhteiskunta on vauras ja hyvinvoiva. Kysymys on demokratian kiiltokuvasta ja tällaiset kiiltokuvat pitävät varmasti yllä rauhaa, vakautta ja turvallisuutta.

³¹ Mearsheimer 1990, 30, 48-51.

Vaikka kiiltokuvaesimerkkini on ehkä ääripää, kuvaa se kuitenkin hyvin sitä, mihin demokraattisen rauhan teoriaa puolustellessa voidaan aina vedota. Mikäli konflikteja esiintyy, silloin demokratia ei ole ollut yhteiskunnassa tarpeeksi toimiva. Ensimmäisen maailmansodan aikaista Saksaa tutkittaessa voidaan varmasti osoittaa, että Saksa ei tuolloin ollut tarpeeksi toimiva demokratia. Kysymys on siitä, mistä lähtökohdista ja näkökulmasta asiaa tutkii.

Demokratia on osoittanut ongelmallisuutensa myös tämän päivän Euroopassa Itävallan oikeistopuolueen noustua maansa hallitukseen helmikuussa 2000. Tapaus nostatti esiin erityisesti demokratian heikkoudet. Demokratia voi tuottaa huonoja päätöksiä, jos sitä käytetään huolimattomasti eikä kunnioiteta sen kaikkia periaatteita. Demokratiaan ei voi luottaa, mikäli sen sisältöä vaateineen ja periaatteineen ei jatkuvasti tarkisteta. Toisaalta Itävallassa ei toistaiseksi kuitenkaan ole puhjennut asian tiimoilta väkivaltaista konfliktia, joten demokraattisen rauhan teoriaa ei sen perusteella voida asettaa kyseenalaiseksi. Sitä paitsi konfliktinkin noustessa voidaan aina vedota siihen, että Itävallassa ei esimerkiksi vähemmistöjen suojaa ole tarpeeksi hyvin toteutettu, eli toisin sanoen demokratialla on puutteensa Itävallassa. Mielestäni Itävallan tapaus kuvaa hyvin myös sitä, että kiiltokuvamainen demokratia ei liene todellisessa maailmassa mahdollinen. On aivan luonnollista, että yhteiskuntien sisällä on aina silloin tällöin keskinäistä kannausta ja pientä välienselvittelyä. Ongelmaksi se muodostuu vasta silloin, kun väkivalta ja voimatoimet otetaan mukaan. Parhaimmillaan keskinäinen kannaus kuitenkin vain puhdistaa ilmaa ja pitkällä aikavälillä välienselvittely saattaa hyvinkin johdattaa terveisiin muutoksiin yhteiskunnassa, kun yhteiskunnan perusasioita joudutaan tarkistamaan. Toisaalta suurten sotien siemenet ovat aina olleet pienissä nahisteluisa, joten siinä mielessä kaikki järjestelmässä esiintyvät ongelmat täytyy aina ottaa vakavasti.

2.2. Immanuel Kant: mahdollisuus ikuiseen rauhaan

Edellä esittämästäni demokraattisen rauhan teorian kritiikistä ja demokratian käsitteen ongelmallisuudesta huolimatta palaan kuitenkin takaisin tarkastelemaan demokratiaa rauhan mahdollistajana. Syvennän tarkasteluani keskittymällä toisaalta Immanuel Kantin ajatuksiin kansainliitosta ja ikuisen rauhan saavuttamisesta ja toisaalta tarkastelemalla Karl Deutschin turvallisuusyhteisöajattelua. Demokraattisen rauhan teorian viitekehykseen

asetettuna Kantin ajattelu muodostaa tutkimukseni teoreettisen perustan, jota jatkossa tämän työn sivuilla pyrin Deutschin turvallisuusyhteisöajattelun avulla tulkitsemaan.

Keskeisin syy Kantin yhdistämisessä demokraattisen rauhan teoriaan on hänen vuonna 1795 ilmestyneessä teoksessaan *Zum ewigen Frieden (Ikuisen rauhaan)*³². Teos ei ollut hänen varsinaisia päätöitään, mutta rauhankirjallisuudessa se on noussut alan huomattavimpien teosten joukkoon. Demokraattisen rauhan teoriaa käsittelevissä teksteissä Kantin nimi nousee jatkuvasti esille. Myös itse tämän todenneena uskallan yhtyä *Ikuisen rauhan* suomentajan Jaakko Tuomikosken väitteeseen, että Kantin teos ”[...] on tärkeimpiä *virstanpylväitä sillä tiellä, jota ihmisajattelu on pyrkinyt viitoittamaan ikuiselle rauhalle*”³³.

2.2.1. Otteita Kantin moraalifilosofiasta

Ikuista rauhaa voidaan ymmärtää paremmin, jos ennalta tiedetään jotain Kantin kehittämästä moraalioipista. Esa Saarisen tulkinnan mukaan Kantille moraalio on ihmistä ensisijassa ohjaava voima. Käytännöllinen moraalinen järki edeltää aina teoreettista järjenkäyttöä.³⁴ Kantin moraaliooppiin sisältyy tahtoa voimakkaasti velvoittavia periaatteita. Velvoittavuus on ehdottoman absoluuttista ja tapahtuu ilman mitään varauksia.³⁵ Moraalio itsessään on arvo sinänsä ja sitä on noudatettava velvollisuudentunnosta sen itsensä vuoksi, ei keinona jotakin muuta päämäärää varten. Velvollisuus on siis ehdoton käsky, jota tulee noudattaa vaikka vastoin omia intressejä, etuja ja taipumuksia, ja vaikka käskyn tavoitteet tuntuisivat täysin epärealistilta.³⁶

Moraalioipissaan Kant antaa kaksi tärkeää elämänohjetta (velvoitetta), joiden varaan myös *Ikuinen rauha* pitkälti nojautuu:

*”Toimi niin kuin toimintasi maksiimi olisi tahdostasi tuleva yleiseksi luonnon laiksi.”*³⁷

³² Lähteenäni on Jaakko Tuomikosken suomentama versio *Ikuinen rauha*, sen 3. painos vuodelta 1989.

³³ Kant 1989, 5.

³⁴ Saarinen 1992, 246.

³⁵ Saarinen 1992, 247.

³⁶ Saarinen 1992, 249.

³⁷ Lainattu Saarinen 1992, 248.

”Toimi niin, että kohteet ihmisyyttä sekä omassa itsessäsi että toisissa aina myös päämääränä, eikä koskaan pelkästään välineenä.”³⁸

Ensimmäisen velvoitteen kohdalla kyse on siitä, että ihmisen tulisi toimia aina siten, että tuo toiminta voisi olla yleispätevästi kaikkia ihmisiä velvoittavaa; toiminta olisi siis yleisten lakien mukaista. Esimerkiksi ihmisten toimiessa ikuisen rauhantilan saavuttamiseksi tulee tuo pyrkimys ottaa yleispätevänä ja käskevänä velvoitteena. Tähän velvoittaa jo Kantin toinen moraalinen elämänohjekin, sillä vasta rauhan tilassa ihmiset voivat kohdella toisiaan puhtaasti ihmisinä, siis lopullisina arvoina itsessään, eikä koskaan välineenä jotain toista päämäärää varten. (Esimerkiksi sodassa ihminen on Kantin mukaan aina toisen ihmisen tarkoituksen välikappale.) Ihmisten moraalinen velvollisuus on siis pyrkiä rauhantilaan.³⁹

2.2.2. Tie ikuiseen rauhaan

Kantin mukaan maailma jakautuu luonnontilaan, jota hän kutsuu sodan tilaksi, ja lain tilaan, joka puolestaan on rauhan tila⁴⁰. Anarkistinen luonnontila, jossa sota on aina uhkaamassa, on maailmassa valmiina itsessään. Tuossa tilassa ei ole olemassa mitään ylikansallista auktoriteettia, tuomioistuinta, jolla olisi lainvoima tuomita kansojen käyttäytymistä suuntaan tai toiseen, sillä Kantin mukaan valtioiden välillä ei ole olemassa mitään ylemmän ja käskynalaisen suhdetta⁴¹.

Rauhantilaa puolestaan ei ole valmiina olemassa, vaan se tulee luoda yhteisillä sopimuksilla. Rauhantilan saavuttaakseen valtiot perustavat keskinäisen liiton, kansainliiton, ja takaavat näin toinen toisensa turvallisuuden ja kansalaistensa oikeudet. Kant vertaa kansojen vaatimusta perustaa kansainliiton tila yksilöiden vaatimukseen muodostaa turvallisuutta takaava kansalaisyhteiskunnan tila.⁴² Yhteinen keskinäinen sopimus luo edelleen sen oikeudellisen pohjan, johon kansojen välinen oikeus perustuu ja jonka avulla valtioiden toimintaa voidaan tarvittaessa myös tuomita. Tuon yhteisen sopimuksen taustalla on ihmisen moraalinen tahto.

³⁸ Lainattu Saarinen 1992, 250-251.

³⁹ Kant 1989, 10.

⁴⁰ Kant 1989, 21.

⁴¹ Kant 1989, 18-19.

⁴² Kant 1989, 25-26.

Ikuisessa rauhassa Kant viitoittaa tien siirtymiselle sodan tilasta rauhan tilaan. Ihmisten tulee jatkuvasti pyrkiä kohti ikuista rauhaa, johon heidän moraalinsakin jo heidät käskää ryhtymään. Moraalioppien noudattaminen tekee kansainliiton perustamisesta ihmiselle hyvin luonnollisen ja järkeenkäyvän prosessin. Ikuisen rauhan saavuttamiseksi Kant antoi kolme lopullista määrittystä. Ne ovat hyvin keskeisiä demokraattisen rauhan teorian kannalta, sillä niissä on nähtävissä selviä yhtymäkohtia demokraattisen rauhan teorian selitysmalleihin.

1. *Valtiojärjestys olkoon jokaisessa valtiossa tasavaltainen.*⁴³
2. *Kansainoikeus perustukoon vapaiden valtioiden valtioliittojärjestelmään.*⁴⁴
3. *Maailmankansalaisyhteisöön rajoitettu yleisen vierasystävyyden vaatimuksiin.*⁴⁵

Ensimmäinen määrittys koskee valtiomuotoa ja hallitustapaa. Kantin mukaan tasavaltainen hallitustapa on ainut vaihtoehto pyrittäessä saavuttamaan ikuinen rauha. Tasavaltainen valtiomuoto perustuu kolmeen tärkeään periaatteeseen, jotka Kantin mukaan ovat yksilöiden vapaus, keskinäinen tasa-arvo ja riippuvuus yhdestä yhteisestä lainsäädännöstä⁴⁶. Kant korostaa tasavaltaisen ja kansanvaltaisen hallitustavan eroa: tasavaltaisen järjestyksen periaatteena on vallan jakaminen, jossa toimeenpano- ja lainsäädäntövalta on erotettu toisistaan, kun taas kansanvaltainen (demokraattinen) valtiojärjestys on Kantin mukaan lähinnä despoottinen tila, jossa pahimmassa tapauksessa kaikki yrittävät hallita kaikkia⁴⁷. Kyse on periaatteesta siitä erosta, joka vallitsee edustuksellisen demokratian ja suoran demokratian välillä. Olennainen piirre ikuisen rauhan saavuttamisen kannalta on siis vallan jakaminen ja sen edustuksellisuus: Kantin mukaan lainsäätäjän ei tule koskaan olla oman tahtonsa toimeenpanija⁴⁸.

Toinen lopullinen määrittys koskee oikeudellista kansainliiton tilaa, joka perustuu kansojen vapaalle tahdolle. Kansainoikeus, joka säätelee valtioiden välisiä suhteita, on tärkeä tekijä kansainliitossa, sillä sen rooli kansojen välisissä suhteissa vastaa tasavaltaisen

⁴³ Kant 1989, 21.

⁴⁴ Kant 1989, 25.

⁴⁵ Kant 1989, 31.

⁴⁶ Kant 1989, 21-22.

⁴⁷ Kant 1989, 23-24.

⁴⁸ Kant 1989, 24.

valtiojärjestyksen (perustuslain) roolia yksittäisessä valtiossa⁴⁹. Kansainliiton tarkoitus on yksittäisten valtioiden vapauden säilyttäminen ja turvaaminen, mikä puolestaan turvaa liiton jäsenten rauhanomaiset keskinäiset suhteet⁵⁰. Kantille kansainliitto merkitsee rauhanliittoa, ja hän korostaa sen eroa toisaalta yksittäiseen rauhansopimukseen ja toisaalta kansainvaltioon. Kansainliiton tarkoitus on lopettaa kaikki sodat ainiaaksi, kun rauhansopimus puolestaan tekee lopun vain yhdestä sodasta⁵¹. Kansainvaltio puolestaan toteutuessaan käsittäisi kaikki maailman kansat, jotka lopulta sulautuisivat toisiinsa. Se ei kuitenkaan ole Kantin tarkoitus, sillä ilman valtiollisten rakenteiden olemassaoloa kansainvaltio on Kantin mukaan helposti vaarassa muuttua ”*sieluttomaksi despotismiksi*”, joka lopulta sortuu anarkiaan.⁵²

Kolmas lopullinen määrittely koskee yksilöiden oikeuksia liikkua maan päällä, mikä liittyy kansainliiton tuottamaan maailmankansalaisyhteisyyteen. Kyse on Kantin mukaan siitä, että jokaisella ihmisellä on oikeus yrittää kanssakäymistä vieraalla maaperällä vieraiden ihmisten kanssa ilman, että joutuu vihamielisen kohtelun alaiseksi. Tämä oikeus periytyy Kantin mukaan siitä käsityksestä, että maanpinta on ihmiskunnan yhteisesti omistama, eikä näin ollen kenelläkään ole alkujaan sen suurempaa oikeutta olla jollain maan paikalla kuin toisella.⁵³ Maailmankansalaisyhteisyys yhdessä valtio- ja kansainliiton kanssa muodostavat Kantille kirjoittamattoman lakikokoelman, mikä ohjaa valtioita ja kansoja matkalla ikuisen rauhan⁵⁴. Maailmankansalaisyhteisyyden olemassaolo tarkoittaa käytännössä sitä, että jokaisella ihmisellä tulee olla tietyt luovuttamattomat perusoikeudet, joita tulee aina ja kaikkialla kunnioittaa. Se perustuu ihmisten keskinäiselle kunnioitukselle ja tasa-arvolle ja sen takana on luonnollisesti kaiken yläpuolella oleva moraalinen periaate, johon kaikki oikeus viime kädessä perustuu.

Kant kirjoitti myös ikuisen rauhan takeista. Kantille luonto itsessään on paras rauhan takaaja sen erottaessa ja yhdistäessä ihmisiä kaikkialla ja kaikkina aikoina. Kantin mukaan luonto on erottanut ihmiset ensinnäkin asuttamalla heidät kaikkiin mahdollisiin paikkoihin maapallolla ja toisekseen vielä kielellisesti ja kulttuurisesti tehnyt heistä erilaisia. Kantin

⁴⁹ Kant 1989, 30.

⁵⁰ Kant 1989, 26, 29.

⁵¹ Kant 1989, 29.

⁵² Kant 1989, 26, 31, 42-43.

⁵³ Kant 1989, 31-33.

⁵⁴ Kant 1989, 34.

mukaan tähän on syynsä siinä, että vain ymmärtämällä toistensa erilaisuuden ja poikkeavat lähtökohdat ihmiset voivat oppia kunnioittamaan toisiaan. Siksi Kantin mukaan on myös tärkeää, että vaikka valtiot muodostavatkin keskinäisen liiton, niin niiden valtiollinen olemassaolo kuitenkin säilyy. Luonnon luomista kulttuurisista eroista Kant toteaa, että ne voivat olla sodan syy, mutta hän uskoo kuitenkin kulttuurien pikkuhiljaa kehittyvän. Kulttuurien edistyksellisyys johtaa ihmisten väliseen lähentymiseen, arvojen ja periaatteiden yhdentymiseen ja keskinäiseen kanssakäymiseen, ja helpottaa näin ollen kansainliiton syntymistä.⁵⁵

Toinen luonnon takuukeino on maailmassa vallitseva kaupan henki, joka Kantin mukaan pohjautuu rahan valtaan ja ihmisten ja valtioiden jatkuvaan voitontavoitteluun. Rahan valta on Kantille luotettavin vallankäytön väline valtiovallan jälkeen. Hänen mukaansa ihmiset pitkienkin matkojen päästä pyrkivät yhteistoimintaan toteuttaakseen intressejään. Kauppahengen olemassaolo liittyy jo itsestään valtiot vakinaiseen liittosuhteeseen ja pakottaa ne näin ollen jatkuvasti torjumaan sodan uhkaa ja siten siis edistämään rauhaa.⁵⁶

Kolmas ikuisen rauhan takuu liittyy filosofien rooliin valtiollisessa elämässä. Kantin mielestä on tärkeää, että niin sodan kuin rauhankin aikana valtioiden tulee antaa filosofien vapaasti ja julkisesti puhua valtion toimista ja myös arvostella niitä. Kantin mukaan nimittäin ”*vallan omistaminen turmelee välttämättömästi järjen vapaata arvostelukykyä.*”⁵⁷ Kyse on siis mielipiteen- ja sananvapaudesta, jossa kansakunnan intellektuaalia älymystöä ei vaienneta vaan sen annetaan vapaasti puhua.

2.2.3. *Kantin kansainliitto demokraattisen rauhan teoriassa ja nykypäivän Euroopassa*

Kantin rooli demokraattisen rauhan teoriassa on keskeinen, sillä itse asiassa koko teoria rakentuu pitkälti samassa linjassa Kantin ajatusten kanssa. Kant uskoi, että demokraattisten rakenteiden ja arvojen avulla voidaan rauha saavuttaa ja siten luoda turvallisuutta. Kant vain käytti hieman eri termejä puhuessaan tasavaltaisesta valtiojärjestyksestä, kansainoikeudesta ja maailmankansalaisyhteisyyksistä. Nämä termit kuvaavat keskeisesti niitä tekijöitä, jotka demokraattisen rauhan teoriassa on osoitettu edistävän rauhaa ja

⁵⁵ Kant 1989, 36, 38, 42-43.

⁵⁶ Kant 1989, 43-44.

⁵⁷ Kant 1989, 44-46.

turvallisuutta. Niiden sisällöt ilmenevät niissä rakenteellisissa ja normatiivisissa selityksissä, joilla demokraattisen rauhan teoriaa selitetään. Esimerkiksi kantilaisen tasavaltaisen valtiojärjestyksen vaatimukset vallan jakamisesta (lainsäädäntö- ja toimeenpanovallan erottaminen) ovat havaittavissa demokraattisen rauhan teorian rakenteellisessa selitysmallissa, jossa päätöksenteko demokratioissa nähdään hitaana ja suhteellisen monimutkaisena prosessina. Edelleen tasavaltainen valtiomuoto voidaan nähdä myös normatiivisessa yhteisiä arvoja ja periaatteita korostavassa selitysmallissa, sillä Kantin mukaan tasavaltainen valtiomuoto perustuu juuri näille tekijöille. Kantin kansainoikeus, joka sääteli hänen mukaan valtioiden välisiä suhteita, ilmenee demokraattisen rauhan teoriassa niinä demokratian normeina ja periaatteina, jotka tulee siirtää valtioiden välisiin suhteisiin. Demokratioiden välinen arvoyhteisö on demokraattisen rauhan teorian versio Kantin kansainoikeudesta. Myös maailmankansalaisoikeuden keskeinen sisältö ilmenee demokraattisen rauhan teorian normatiivisesta selitysmallista. Kantin maailmankansalaisoikeus korostaa jokaiselle ihmiselle kuuluvia tiettyjä perus- ja ihmisoikeuksia, jotka Kantin mielestä tiivistyvät jokaisen ihmisen oikeuteen olla kanssakäymisessä vieraiden ihmisten kanssa ilman vihamielistä kohtelua.

Kantin ikuisen rauhan takuukeinona oleva ”kaupanhenki” esiintyy yhtä lailla demokraattisen rauhan teoriassa, jossa demokratioiden rauhanomaisuutta selitetään myös taloudellisen yhteistyön ja siitä koituvien hyötytekijöiden kautta. Myös Kantin vaatimus filosofien vapaasta puheoikeudesta on havaittavissa demokraattisen rauhan teoriassa, sen demokraattisia rakenteita ja arvoja puolustavissa selitysmalleissa. Demokratiaan kuuluvat nimittäin keskeisesti tietyt perusvapaudet, esimerkiksi sanan- ja mielipiteen vapaus sekä kokoontumis- ja yhdistymisvapaus. Näin ollen Kantin tarkoittama filosofi edustaa mielestäni yhtäläillä tämän päivän intellektuelleja siinä missä tavallista mattimeikäläistäkin. Kysymys on demokraattisista perusoikeuksista, sanan- ja mielipiteenvapaudesta.

Kantin kansainliitto on valtioiden välinen rauhanliitto. Se on yhteisö, joka perustuu kunkin jäsenen vapaaseen tahtoon ja jäsenten keskinäiselle yhteistyölle. Rauhanliitto se on siksi, että sen perustaminen on ainut tapa saavuttaa rauha. Kantilaisessa kansainliitossa valtiot jakavat yhteisen arvo- ja normimaailman säilyttäen kuitenkin valtiollisen itsenäisyytensä. Kantia tulkiten voidaan siis ajatella, että eurooppalaisen rauhan ja turvallisuuden kannalta Euroopan unionin ja Naton olemassaolo on välttämätöntä. EU:ssa ja Natossa kansat ovat

vapaasta tahdostaan liittyneet yhteen ja säätelevät keskinäisiä suhteitaan yhteisillä sopimuksilla, jotka periaatteessa vastaavat kantilaista kansainliittoa. Kantilaisen kansainliiton perustarkoitus on pitkälle sama kuin EU:n ja Naton: yksittäisten valtioiden ja niiden kansalaisten vapauden turvaaminen ja säilyttäminen, jotta rauha ja turvallisuus voitaisiin saavuttaa. Toisaalta Kantin kansainliitto eroaa EU:sta ja Natosta siinä mielessä merkittävästi, että Kant tavoitteli kansainliitolla maailmanlaajuisia rauhaa, kun taas EU ja Nato ovat ennemminkin keskittyneet alueellisen rauhan ja turvallisuuden saavuttamiseen.

Maailmanlaajuisia rauhaa tavoitellessa Kantille oli luonnollisesti tärkeää, että mahdollisimman moni valtio olisi kansainliitossa mukana, sillä periaatteessa liiton ulkopuolella olevat valtiot elävät Kantin mukaan jatkuvassa anarkisessa sodan tilassa. Kun lisäksi ajatellaan Kantin ihmisille antamia moraaliohjeita, joita tulkiten ihmisten moraalinen velvollisuus on pyrkiä rauhan tilaan, oli hyvin luonnollista, että kansainliitto pyrki jatkuvasti laajenemaan. Jos Kant eläisi tämän päivän eurooppalaista todellisuutta, ei olisi epäilystäkään siitä, miten hän suhtautuisi EU:n ja Naton laajentumiseen. Kantin ajatuksenjuoksua tulkiten EU:lla ja Natolla on moraalinen velvollisuus laajentua itään, jotta rauha ja sitä kautta turvallisuus ja ihmisten hyvinvointi Euroopassa voitaisiin taata.

2.3. Deutschilainen turvallisuusyhteisö

Demokraattisen rauhan teorian konkreettisimpia ilmentymiä lienevät turvallisuusyhteisöt, jotka ovat historian eri vaiheissa kukoistaneet eri puolilla maailmaa. Erityisesti turvallisuusyhteisöjä on esiintynyt etenkin läntisen sivilisaation sydänalueilla Euroopassa mutta myös Pohjois-Amerikassa. Turvallisuusyhteisö –käsitteen kehittäjä on ollut Karl Deutsch, jolle keskeinen kysymys oli sodan eliminoimisen ongelma ja siten pysyvän rauhantilan saavuttaminen yhteisön kesken. Deutschilainen turvallisuusyhteisö eroaa kantilaisesta kansainliitosta siinä, että sen pyrkimyksenä ei ole saavuttaa rauhaa maailmanlaajuisesti, vaan nimenomaan taata turvallisuus yhteisön sisällä sen jäsenten kesken. Muuten Deutschin ajattelusta voidaan löytää pitkälti samat ajatukset kuin Kantiltakin. Ja kuten edellä jo mainitsin, Deutschin turvallisuusyhteisöt voidaan nähdä yhtenä tulkintana kantilaisesta kansainliitosta. Kantin kansainliitto ei kohdistunut mihinkään konkreettiseen maailman alueeseen toisin kuin Deutschin turvallisuusyhteisöt, jotka ovat olleet todellisuutta Pohjois-Atlantin alueella. Deutschin tärkein merkitys tämän

tutkimuksen kannalta onkin mahdollistaa sillanrakennus aina 1700-luvulta nykypäivään asti, Kantin kansainliitosta laajenevaan Euroopan unioniin ja Natoon, ja samalla pysytellen kuitenkin koko ajan demokraattisen rauhan teorian viitekehysessä. Kantin hahmottelema kansainliitto oli epäilemättä oman aikansa variaatio turvallisuusyhteisöstä, vaikka se konkretisoituikin vain ajatuksissa, tavoitteissa ja pyrkimyksissä. Euroopan unioni ja Nato voidaan puolestaan nähdä selkeästi ja konkreettisesti tämän päivän eurooppalaisina turvallisuusyhteisöinä. Kantin unelma ikuisesta rauhasta heijastuu näin ollen läpi tutkimukseni käsitellessäni eurooppalaisen rauhan ja turvallisuuden saavuttamista EU:n ja Naton itäänlaajentumisprojektien kautta.

2.3.1. Deutschilaisen turvallisuusyhteisön keskeiset käsitteet

Turvallisuusyhteisö merkitsee Deuschille sellaista poliittista yhteisöä, joka kykenee eliminoimaan sodan ja ylipäättään jo sodan uhan rajojensa sisältä. Turvallisuusyhteisössä elävien ei siis tarvitse pelätä sotilaallista voiman käyttöä toistensa osalta, vaan kaikkiin riitoihin voidaan löytää aina rauhanomainen ratkaisu.⁵⁸ Turvallisuusyhteisön käsitteessä korostuvat erityisesti integraation, yhteisötunteen (sense of community) ja rauhanomaisen muutoksen käsitteet.

Turvallisuusyhteisöä ei voi olla ilman integraatiota. Integraatio on se prosessi, jossa turvallisuusyhteisö muodostuu. Deutschin mukaan integraatio voi tapahtua kahdella tavalla, joko pluralistisen tai amalgoituneen⁵⁹ mallin mukaan, jolloin kyse on lähinnä eroista integroitumisen asteessa. Deutsch käsittää pluralismin ja amalgaation ennenkaikkea instrumenteiksi, joiden avulla turvallisuusyhteisö voidaan saavuttaa⁶⁰.

Turvallisuusyhteisö voi siis olla pluralistinen tai amalgoitunut. Pluralistisessa turvallisuusyhteisössä yhteisön jäsenet säilyttävät hallitustensa laillisen itsenäisyyden. Niin monta kuin on jäsenvaltioita turvallisuusyhteisössä, niin monta on myös päätöksentekijää. Amalgoituneessa turvallisuusyhteisössä jäsenet ovat luovuttaneet itsenäisen

⁵⁸ Deutsch et al. 1957, 5.

⁵⁹ Teoksen englanninkielisessä versiossa käytetään verbiä amalgamate, joka suomeksi tarkoittaa yhdistymistä, sulautumista, yhteen sekoittumista tai fuusioitumista. Täysin sopivaa käännöstä sille ei mielestäni suomen kielestä löydy, joten käytän siis tuota verbiä ja puhun amalgoituneesta turvallisuusyhteisöstä.

⁶⁰ Deutsch et al. 1957, 84.

päätöksentekovoimansa yhdelle koko yhteisöä edustavalle toimijalle, joka voi olla luonteeltaan joko jakamaton tai federalistinen. Kyse on käytännössä itsenäisten valtioiden vähittäisestä sulautumisesta yhden yhteisen hallinnon alaiseksi. Esimerkkinä amalgoituneesta turvallisuusyhteisöstä Deutsch mainitsee USA:n ja pluralistisesta puolestaan USA:n ja Kanadan muodostaman alueen.⁶¹

Toimiakseen kansainvälisellä tasolla integraatio luonnollisesti vaatii aina jonkinlaisten organisaatioiden ja instituutioiden olemassaoloa. Ilman yhteistä yhteisötunnetta ne ovat kuitenkin voimattomat. Yhteisötunteessa on kyse yhteisestä sympatiasta ja lojaliteetista, ”me-tunteesta”, luottamuksesta ja toisten huomioonottamisesta. Se on omien intressien ja minä-käsitysten ainakin osittaista identifikaatiota suhteessa toisiin ja siihen liittyy kyky ennustaa toisten käyttäytymistä. Kysymys on jatkuvasta kommunikaatioprosessista, jossa päätöksiä tehdään toisten huomioiden ja erilaiset tarpeet ja intressit yhteensovittaen.⁶² Yhteisötunteen omaksumisesta seuraa kyky kompromisseihin, mikä lienee oiva vaatimus turvallisuusyhteisön olemassaololle.

Yhteisötunne muodostuu vuorovaikutuksesta yksilön ja yhteisön välillä. Kyse on jatkuvasta sosiaalisesta oppimisesta, joka nousee vanhojen ja uusien ajatusten kohtaamisesta integraatioprosessissa⁶³. Se nousee kommunikaation siirtämisestä, yksilöiden välisten kohtaamisten tuottamista henkilökohtaisista kontakteista ja ideoiden, tavaroiden ja palveluiden vaihdosta⁶⁴. Oleellista on keskinäisestä kommunikaatiosta ja konsultaatioista nouseva yhteistyö.

Rauhanomainen muutoksen käsite nousee käytännössä yhteisötunteen käsitteestä. Kun yhteisötunne vallitsee, ei tarvetta sotilaalliseen pakottamiseen ja vallankäyttöön ole. Rauhanomainen muutos tapahtuu jatkuvalla kommunikaatiolla, neuvotteluilla ja konsultaatioilla; kompromissit korvaavat sotilaallisen väkivallan.

⁶¹ Deutsch et al. 1957, 6.

⁶² Deutsch et al. 1957, 36.

⁶³ Deutsch et al. 1957, 37.

⁶⁴ Deutsch et al. 1957, 130.

2.3.2. Turvallisuusyhteisön tekijät

Turvallisuusyhteisön muodostaminen vaatii tiettyjen olennaisten perustekijöiden olemassaoloa. Nämä perustekijät ovat usein oleellisia jo taustaolosuhteina, mutta voivat myös kehittyä ja vahvistua vasta itse integraatioprosessissa, jossa turvallisuusyhteisö muodostuu. Amalgoitunut ja pluralistinen turvallisuusyhteisö eroavat toisistaan tarvittavien perustekijöiden määrän suhteen. Pluralistinen turvallisuusyhteisö on tavallaan helpompi muodostaa, koska se ei tarvitse siinä määrin olennaisia perustekijöitä kuin amalgoitunut turvallisuusyhteisö. Pluralistista ja amalgoitunutta turvallisuusyhteisöä vertailtaessa tulee edelleen ottaa huomioon, että niiden tavoitteet laajasti ymmärrettynä ovat erilaiset. Pluralistisen turvallisuusyhteisön tavoite on säilyttää rauha jäsentensä kesken, kun puolestaan amalgoitunut turvallisuusyhteisö tähtää rauhan säilyttämisen lisäksi myös muihinkin tavoitteisiin. Huomattava ero näiden kahden integraationtyypin välillä ilmenee niiden kyvykkyydessä toimia tehokkaasti ja nopeasti muiden positiivisten päämäärien saavuttamiseksi.⁶⁵

Sekä pluralistisen että amalgoituneen turvallisuusyhteisön olemassaolon kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että sen jokaisen yksittäisen valtion tärkeimmät arvot ovat yhteensopivia. Tärkeimmät arvot Deutsch on määrittänyt sellaisiksi, että ne voidaan nähdä jokaiselle yhteisön yksikölle sisäisesti kaikkein tärkeimmiksi ja siten ne ovat myös yhteisön sisällä tärkeimpiä arvoja. Deutschin mukaan Pohjois-Atlantin alueella näitä arvoja ovat mm. demokratia ja oikeusvaltion olemassaolo. Demokratia merkitsee Deutschille laajaan edustukseen ja keskusteluun perustuvaa hallintoa, laillisen opposition ja laillisuusperiaatteen olemassaoloa. Lisäksi lain tulee olla demokraattisessa kontrollissa. Demokratian ja oikeusvaltion ohella Deutsch painottaa myös kapitalistisia vapaaseen yrittäjyyteen perustuvia arvoja vastakohtana valtion omistukseen perustuvalla sosialismille.⁶⁶

Toinen yhtä olennainen tekijä on yhteinen responsiivisuus. Kyse on pitkälti yhteisötunteen olemassaolosta, jota jo edellä käsiteltiin. Responsiviteetissa painottuu erityisesti

⁶⁵ Deutsch et al. 1957, 31.

⁶⁶ Deutsch et al. 1957, 124.

vastaanottavuuden käsite, joka merkitsee, että jatkuva kommunikaatio yhteisön sisällä sen kaikilla tasoilla ja joka suuntaan toimii (yksittäisten valtioiden tarpeille ja haluille annetaan painoarvoa yhteisön päätöksenteossa). Kyse on periaatteessa yhteisön kyvystä kontrolloida omaa toimintaansa yhteisesti määritettyjen raamien puitteissa.⁶⁷

Pluralistisen turvallisuusyhteisön on mahdollista syntyä jo edellämainituin eväin, mutta amalgoitunut turvallisuusyhteisö tarvitsee lisää lihaa luidensa ympärille. Deutsch luettelee arvojen ja responsiviteetin lisäksi useita tekijöitä, jotka ovat amalgoituneelle yhteisölle välttämättömiä. Hän näkee tällaisiksi esimerkiksi yhteisön oman ja erottuvan elämäntavan, joka poikkeaa naapureista ja erityisesti alueella vallinneesta vanhasta elämäntavasta⁶⁸. Taloudelliset tekijät ovat tärkeitä: keskinäisten taloudellisten siteiden olemassaolo ja oletukset kasvavasta taloudellisesta hyödyistä on usein se tekijä, joka saa integraation liikkeelle. Toisaalta hyötytekijöinä Deutsch mainitsee myös odotukset suuremmasta sosiaalisesta ja poliittisesta tasa-arvoisuudesta, oikeuksien ja vapauksien saavuttamisesta.⁶⁹ Edelleen ydinalueiden kasvu ja jatkuva kehittyminen (talouden lisäksi myös poliittinen ja hallinnollinen edistyksellisyys ainakin joissain osissa yhteisöä) on amalgoituneen turvallisuusyhteisön kannalta oleellista⁷⁰. Kaikkinainen toimintojen ja kommunikaation liikehdintä on Deutschin mukaan tärkeää. Tällä hän tarkoittaa niin toimintojen ja kommunikoinnin moninaisuutta⁷¹ kuin myös jatkuvaa sosiaalista kommunikaatiota yhteisön sisällä sekä vertikaalisti että horisontaalisesti⁷². Tähän liittyy myös se, että toimintojen kompensatio eri alueiden välillä on tasapainossa⁷³. Edelleen Deutsch näkee tärkeäksi poliittisen eliitin laajentumisen ja henkilöiden liikkuvuuden ainakin poliittisesti tärkeissä kansankerroksissa⁷⁴.

Lisäksi Deutsch mainitsee muutamia tekijöitä, jotka eivät ole välttämättömiä, mutta usein hyväksi avuksi integraatiossa. Tällaisina hän näkee mm. haluttomuuden sodankäyntiin ja ulkoapäin tulevan uhan olemassaolon. Haluttomuus sodankäyntiin on usein koko

⁶⁷ Deutsch et al. 1957, 40; 66-67.

⁶⁸ Deutsch et al. 1957, 48.

⁶⁹ Deutsch et al. 1957, 49-50; 51; 139; 141-143.

⁷⁰ Deutsch et al. 1957, 50; 138-139.

⁷¹ Deutsch et al. 1957, 54.

⁷² Deutsch et al. 1957, 51; 144; 149.

⁷³ Deutsch et al. 1957, 55-56.

⁷⁴ Deutsch et al. 1957, 52-54; 148; 151.

integraation alullepaneva voima ja se liittyy myös läheisesti edellä mainittuun yhteisön uuteen erottuvaan elämäntapaan ja on osoitus yhteisön arvoista. (Sota nähdään niin tuhoavana ja järjettömänä, ettei sitä voi enää pitää politiikan teon legitiiminä välineenä.)⁷⁵ Ulkopuolisen uhan vaikutukset Deutsch näkee kahtalaisiksi: parhaillaan uhka voi vahvistaa yhteisöä sisältäpäin, mutta pahimmillaan uhka voi myös heikentää yhteisöä esimerkiksi sisäisen responsiviteetin heikentyessä⁷⁶. Viimeisimpänä tekijänä Deutsch vielä mainitsee, että etninen ja kielellinen yhtäläisyys on usein hyödyksi integraatiossa, mutta se ei kuitenkaan ole edellytys edes amalgoituneen turvallisuusyhteisön muodostamisessa⁷⁷.

2.3.3. Deutschin turvallisuusyhteisöt demokraattisen rauhan teoriassa ja nykypäivän Euroopassa

Deutschin turvallisuusyhteisöt limittyvät luonnolliseksi osaksi demokraattisen rauhan teoriaa, sillä turvallisuusyhteisön muodostaminen vaatii demokraattisten rakenteiden ja yhteisen arvo- ja normimaailman jakamista. Demokraattisen rauhan teorian selitysmallit voidaan löytää niiden tekijöiden joukosta, jotka mahdollistavat niin amalgoituneen kuin pluralistisenkin turvallisuusyhteisön muodostumisen. Erityisesti normatiivinen selitysmalli on turvallisuusyhteisön perusolemuksessa vahvasti mukana korostaessaan yhteisten arvojen merkityksen tärkeyttä. Toisaalta yhtä lailla myös rakenteelliset tekijät ilmenevät turvallisuusyhteisöistä Deutschin korostaessa demokratian merkitystä laajaan edustukseen ja keskusteluun perustuvana hallintomuotona ja vaatiessaan mm. opposition sekä yleisen responsiviteetin olemassaoloa.

Koska sekä Deutschin että Kantin ajattelusta on löydettävissä selvät yhteydet demokraattisen rauhan teorian keskeisiin selitysmalleihin, on myös Kantin ja Deutschin välinen yhteys helposti havaittavissa. Konkreettinen turvallisuusyhteisö antaa muodon abstraktimmalle kansainliitolle. Kant puhui rauhantilasta, joka voidaan saavuttaa kansojen muodostaessa keskinäisen liiton. Turvallisuusyhteisön sisällä vallitsee tuo Kantin tarkoittaman rauhantila, sillä turvallisuusyhteisön jäsenten ei tarvitse pelätä sotilaallista voimankäyttöä toistensa osalta. Siinä missä deutschilainen integraatio tapahtuu joko

⁷⁵ Deutsch et al. 1957, 154-155.

⁷⁶ Deutsch et al. 1957, 156-157.

⁷⁷ Deutsch et al. 1957, 158-159.

pluralistisen tai amalgoituneen mallin mukaan, tapahtuu kantilainen integraatio siten, että valtiot tekevät yhteisen oikeudellisesti sitovan sopimuksen, jonka avulla ne sitten hoitavat keskinäisiä suhteitaan. Kantin kansainliitto on ennen kaikkea pluralistisen turvallisuusyhteisön kaltainen, sillä kansainliitossa korostuvat erityisesti yhteisten arvojen merkitys ja responsiivisuus liittoa koossa pitävänä voimana. Kyseessä ovat juuri (edustuksellinen) demokratia, yksilöiden vapaus, ihmisten keskinäinen tasa-arvo, lain noudattaminen, ihmisoikeudet ja perusvapaudet. Näiden arvojen toteutumista säädeltiin Kantin kansainliitossa universaaleilla moraalisesti sitovilla oikeuksilla (valtion-, kansain- ja maailmankansalaisyhteisöillä), ja Deutschin turvallisuusyhteisöissä niitä pidettiin yllä ennen kaikkea yhteisötunteen avulla. Deutschin korostama kapitalismi ja vapaa yrittäjyys esiintyvät myös Kantilla hänen korostaessaan kauppahengen merkitystä kansainliiton kesken ikuisen rauhan takeena. Kansainliiton luonnetta pluralistisena turvallisuusyhteisönä korostaa edelleen myös se, että Kant koki tärkeäksi säilyttää kansainliitossa kunkin kansan omat valtiolliset rakenteet. Amalgoitunut turvallisuusyhteisö, kansainvaltio, olisi Kantille ollut lopulta anarkiaan sortuvaa ”*sielutonta despotismia*”.

Vaikka pluralistinen ja amalgoitunut turvallisuusyhteisö voidaan olemuksiltaan selvästi erottaa toisistaan, ovat ne keskeisimmän tavoitteensa toteutumisen kannalta kuitenkin periaatteessa vaihtoehtoisia välineitä. Kummassakin tapauksessa yhteisön sisäinen rauha ja turvallisuus voidaan saavuttaa. Vaikka kumpikin niistä on alueellinen yhteisö, voidaan kummastakin aistia tietynlainen kantilainen kaipuu kohti ikuista rauhaa. Demokraattisen rauhan teorian kannalta ajatellen amalgoituneessa turvallisuusyhteisössä demokraattiset arvot ja rakenteet ovat kuitenkin laajemmassa mittakaavassa juurtuneita yhteisöön. Näin ollen voidaankin ajatella amalgoituneen turvallisuusyhteisön olevan tavallaan toimivampi vaihtoehto, sillä demokratia toimii yleensä sitä paremmin, mitä laajemmalle ja syvemmälle se on juurtunut kyseiseen yhteisöön. Mutta asia ei kuitenkaan ole ihan näin yksinkertainen, sillä amalgoituneessa turvallisuusyhteisössä on myös ongelmansa eritoten sen saavuttamisessa ja ylläpitämisessä. Edellä käsitelinkin jo Kantin mielipiteen amalgoituneen turvallisuusyhteisön tulevaisuudesta. Myös tämän päivän todellisuudessa toimivan amalgoituneen turvallisuusyhteisön syntyminen vaatii paljon enemmän voimavarojen integroimista kuin pluralistisen turvallisuusyhteisön luominen. Käytännössä kaikki yhteiskunnan eri tasot ja segmentit tulee ainakin jossain määrin yhdistää. Ja vaikka kaikki amalgaation vaatimukset periaatteessa täyttyisivätkin, ei yhteisöllä ole tulevaisuutta,

jos integroituja toimintoja ei jatkuvasti ja tehokkaasti ylläpidetä ja käytetä. Tässä mielessä amalgoitunut turvallisuusyhteisö ei välttämättä ole ikuisesti kestävä ratkaisu turvallisuusyhteisön jäsenten keskinäisen rauhan takaamiseksi.

Deutsch on itse päätenyt pluralismin ja amalgaation välisessä kädenväännössä pluralismin kannalle. Hänen mukaansa pluralismi on lupaavampi lähestymistapa rauhan saavuttamiseksi, sillä se on helpompi saavuttaa ja säilyttää⁷⁸. Tutkimuksissaan hän on todennut sen myös historian pitkässä juoksussa osoittautuneen pidempiaikaisemmaksi ja kestävämmäksi ratkaisuksi⁷⁹. Edelleen Deutsch haluaa myös korostaa sitä, että pluralistinen turvallisuusyhteisö kykenee täyttämään turvallisuusyhteisön olennaisimman funktion, sodan eliminoimisen, siinä missä amalgoitunut virkaveljensäkin⁸⁰.

Nykypäivän Euroopassa rauha rakentuu käytännössä Deutschin hahmottelemille turvallisuusyhteisöille. Suuri houkutus olisi väittää Naton olevan malliesimerkki pluralistisesta ja EU:n amalgoituneesta turvallisuusyhteisöstä. Itse en kuitenkaan täysin halua alleviivata tätä väitettä, sillä erityisesti Naton kohdalla väite on ongelmallinen. Nato on turvallisuus- ja puolustuspolitiikan sektoreilla tänä päivänä niin integroitunut jäsenistönsä ja kumppaneidensa kanssa, että se tällä sektorilla ylittää ylivoimaisesti pluralismin vaatimukset. Toisaalta Naton ja pluralistisen turvallisuusyhteisön yhdistämisen puolesta puhuu se, että Natossa toteutuvat yhteisesti hyväksytyt arvot ja demokratian perusvaatimukset, jotka pluralistiselta turvallisuusyhteisöltäkin vaaditaan. Lisäksi Naton olemassaolon perustarkoitus yhä nykyäänkin on sama kuin deuschilaisen pluralistisen turvallisuusyhteisön, eli kyseessä on jäsenten keskinäisen rauhan ja turvallisuuden takaaminen. Pluralismi-amalgaatio –akselilla Naton voisi määritellä olevan *hyvin vahva* pluralistinen turvallisuusyhteisö.

Euroopan unioni on selvempi esimerkki nykypäivän amalgoituneesta turvallisuusyhteisöstä, vaikka kaikkea itsenäistä päätöksentekovaltaa ei unionissa olekaan

⁷⁸ Deutsch et al. 1957, 200.

⁷⁹ Deutsch et al. 1957, 30.

⁸⁰ Deutsch et al. 1957, 200.

täysin luovutettu yhdelle koko yhteisöä edustavalle toimijalle.⁸¹ EU:ssa toteutetaan kuitenkin yhteistyötä lähes kaikilla yhteiskunnan eri sektoreilla ja tasoilla, ja tätä yhteistyötä kontrolloidaan EU:n yhteisellä lainsäädännöllä. Erityisesti taloudellinen sektori on EU:ssa vahva ja pitkälle integroitu, mutta yhtä lailla muut sektorit seuraavat perässä. Tehokkaan taloudellisen yhteistyön merkitys on kuitenkin olennainen EU:n olemassaolon kannalta, sillä sen avulla unioni pyrkii tuottamaan hyvinvointia ja vaurautta Euroopassa, mikä on sen eräs olemassaolon peruste. Vaikka toisaalta jokaiselta sektorilta voidaan erottaa omat keskeiset tavoitteet, voidaan toisaalta myös sektoreiden yhteiseksi nimittäjäksi nostaa keskinäisen yhteistyön merkityksen korostaminen. Keskinäinen yhteistyö on taas omiaan vahvistamaan unionin olemassaolon tärkeintä tavoitetta, rauhan ja turvallisuuden takaamista, mikä on identtinen deuschilaisen turvallisuusyhteisön perustavoitteen kanssa.

Deutsch ei suoranaisesti puhu turvallisuusyhteisöjen laajentumisesta, mutta tällaisten rauhaa ja turvallisuutta ylläpitävien yhteisöjen laajentuminen rauhattomille alueille ei varmasti sodi Deutschin ajatuksenkulkua vastaan. Ja koska tässä tutkimuksessa kuitenkin Deutschin turvallisuusyhteisöjen rooli on toisaalta tulkita Kantin ajatuksia ja toisaalta heijastaa sitä roolia, mikä Euroopan unionin ja Naton laajentumisella on, ei turvallisuusyhteisön laajentumiskysymys muodostu ongelmaksi. Koska turvallisuusyhteisö kattaa vain yhteisön jäsenten keskinäisen rauhan ja turvallisuuden tehden sodan ajatuksen mahdottomaksi alueellaan, olisi eurooppalaisen rauhan ja turvallisuuden kannalta eduksi, että tällaiset turvallisuusyhteisöt kattaisivat koko Euroopan. Deuschilaista turvallisuusyhteisöajattelua mukailien EU:n ja Naton laajentuminen Keski- ja Itä-Eurooppaan olisi näin ollen hyvinkin perusteltua, jotta pysyvän rauhan ja turvallisuuden aluetta saataisiin Euroopassa laajennettua.

⁸¹ Tässä kohdin haluan muistuttaa, että Deutsch käytti Yhdysvaltoja esimerkkinä amalgoituneesta turvallisuusyhteisöstä. Tutkimuksessani Euroopan unionia ei kuitenkaan tule käsittää “Euroopan Yhdysvalloiksi” vaan tarkoitus on ymmärtää unionin perusidea ennemminkin vahvana valtioiden välisenä liittona. Kun sanon EU:n olevan selvempi esimerkki amalgaatiosta, kyseessä on komparaatio, ja vertaan unionia erityisesti pluralistisluonteisempaan Natoon. Oleellista on ymmärtää, että kumpikaan (EU ja Nato) eivät ole Deutschin kuvaamille amalgoituneelle ja pluralistiselle turvallisuusyhteisölle täysin identtisiä vastinpareja, vaan kyse on ennemminkin tulkinnasta.

3. VERTAILU POLITIIKAN TUTKIMUKSEN METODINA

3.1. Tutkimuksenteon lähtökohdat politiikan tutkimuksessa

Ehkä yksinkertaisin tutkimuksenteon tapa on suorittaa kokeellinen tutkimus laboratorioolosuhteissa, jolloin tutkittavia ilmiöitä ja niiden välisiä vaikutussuhteita ja kausaalisuhteita voidaan rauhassa tutkia ja kuitenkin samalla koko ajan kontrolloida tutkittaviin ilmiöihin vaikuttavia muuttujia. Poliitiikan ilmiöiden tutkiminen, kuten esimerkiksi oma tutkimustapaukseni, voi kuitenkin vain hyvin harvoin perustua kokeelliseen tutkimukseen, sillä yhteiskunnallisia tai kansainvälisiä yhteisöjä ei voida eristää laboratorioihin tutkittaviksi. Tämän vuoksi ratkaisua politiikan tutkimuksen metodiseen ongelmaan tulee hakea muualta. Perinteisessä politiikan tutkimuksessa vertailuun perustuva metodi onkin korvannut kokemukseen perustuvan metodin.⁸²

Tutkimuksen suorittaminen vertailevalla metodilla ei kuitenkaan tarkoita, että lopullinen totuus tulisi julki kustakin yksittäisestä tutkimuksesta. Poliittika tutkimusalueena on hyvin kompleksinen kokonaisuus, jossa vaikuttavat monet toisiinsa kietoutuneet voimat. Ilmiöiden kausaalisuhteiden todentaminen on monimutkaista ja usein luottaminen johonkin oletettuun kausaalisuhteeseen saattaa johdattaa tutkimusta jopa kokonaan väärään suuntaan⁸³. Hyvin spesifioitu tutkimuskohdekin on aina monimutkainen kokonaisuus, jota voidaan tarkastella monelta eri kantilta ja useista eri lähtökohdista käsin. Tutkimuksen tulos on aina tekijänsä käsialaa ja tutkijan käsitys- ja tulkintakyvyistä riippuvainen. Näin ollen lopullisia totuuksia tuskin koskaan voidaan esittää. Oma tutkimukseni legitimoit Euroopan unionin ja Naton itäänlaajentumista vain yhdestä näkökulmasta, joka tapauksessani on lähtökohdiltaan hyvin idealistinen. Joku toinen tutkija saattaa päätyä realistisemmista lähtökohdista ja toisentyyppisestä aineistosta käsin hyvinkin erilaisiin vastauksiin.

Vertailevan metodin voimavara on kuitenkin sen kyvyssä selittää asioita. Vertailun tuottamat tulokset sanovat aina jotakin ympärillä tapahtuvista ilmiöistä, elleivät nyt aivan lopullisia totuuksia niin ainakin antavat suuntaa ja ohjaavat ymmärrystä. Vertailevaan

⁸² Peters 1998, 1.

⁸³ Peters 1998, 2.

metodiin sisältyvät keskeisesti ilmiön kuvaileminen, ymmärtäminen ja selittäminen⁸⁴. Ilmiöitä kuvailemalla vertailulle rakennetaan perusta ja vertailuasetelman ja vertailun tulosten ymmärtämisen kautta tutkittavaa ilmiötä voidaan lopulta paremmin selittää.

3.2. Vertailevan metodin peruslähtökohdat

Vertaileva politiikan tutkimus on yksinkertaisimmillaan vertailua poliittisten ilmiöiden välillä. Lähestymistapa on useimmiten ollut valtiokeskeinen, sillä tutkimuksen kohteena ovat useimmiten juuri valtiot, joko kokonaisuuksina itsessään tai pilkottuina funktioihinsa ja instituutioihinsa (esimerkiksi valtioiden lainsäädäntövallan vertailu)⁸⁵. Vertaileva tutkimus ei kuitenkaan ole rajoittunut vain valtiotasoon, vaan periaatteessa tarkastelun kohteet voidaan nostaa kaikkialta politiikan tutkimuksen kentältä, niin konkreettisista ja abstrakteista ilmiöistä kuin yhtä hyvin myös staattisista ja jatkuvasti kehittyvistä prosesseista. Vertailun kohteeksi käy yksilö siinä missä ylikansallinen globaali instituutiokin.

Gregory S. Mahlerin mukaan vertailevan tutkimuksen lähtökohta on hyvin yksinkertainen: verrataan ilmiötä A ilmiöön B. Kyse on hänen mukaan käytännössä ilmiöiden suhteellistamisesta toisiinsa: A on *vakaampi* ja *vapaampi* kuin B, B on *vahvempi* ja *suurempi* kuin A.⁸⁶ Vertailu on mahdollista kohdistaa myös useampaan kohteeseen eli ilmiötä A voidaan verrata yhtäaikaan ilmiöihin B, C, D, E jne. Ilmiöiden vertailu ja suhteellistaminen on käytännössä erojen ja yhtäläisyyksien hakemista tutkimuskohteiden väliltä. Ilmiön A ei välttämättä tarvitse olla jotain enemmän tai jotain vähemmän kuin B; vertailun tuloksena ilmiöt voivat olla myös hyvin toistensa kaltaisia. Vertailevassa tutkimuksessa ei periaatteessa ole väliä, haetaanko tutkimuskohteista eroavuuksia tai samankaltaisuuksia, sillä sekä erojen että yhtäläisyyksien etsiminen voidaan tiivistää yksinkertaisesti säännönmukaisuuksien havainnoimiseksi.⁸⁷

⁸⁴ Sartori 1994, 15-16.

⁸⁵ Mahler 1992, 9.

⁸⁶ Mahler 1992, 3.

⁸⁷ Mahler 1992, 3-4.

Säännönmukaisuuksien etsiminen ilmiöiden samankaltaisuutta tai erilaisuutta vertailemalla johdattaa tutkimusta päämääräänsä, mikä voidaan kiteyttää tutkittavan ilmiön kokonaisvaltaiseksi käsittämiseksi, sen ymmärtämiseksi ja selittämiseksi. Kyseessä on yksinkertaisesti pyrkimys laajentaa käsityskykyä tutkittavasta ilmiöstä. Vertailun avulla etnosentriset käsitykset hautautuvat ja tilalle nousee laaja-alaisempi käsitys tutkittavasta ilmiöstä.⁸⁸

Tutkittavan ilmiön kokonaisvaltaisen ymmärryksen saavuttamisen ohella vertailevan tutkimuksen toinen tärkeä tehtävä on teoreettisten yleistysten kontrollointi. Toisaalta vertailun avulla voidaan tarkastella ilmiöiden yleistettävyyttä ja siten määritellä niiden soveltuvuusalue.⁸⁹ Toisaalta vertaileva metodi on hedelmällinen väline teorian testaamiseksi. Teoria voidaan osoittaa oikeaksi, jolloin teoria tukee empiiristä tutkimusta samalla kun tutkimus vahvistaa teoriaa, tai vääräksi, jolloin teorian pätevyys ko. tutkimuskohteessa asetetaan kyseenalaiseksi, mikä lopulta saattaa johtaa jopa koko teorian hylkäämiseen.⁹⁰ Päädytään tutkimuksessa sitten kumpaan vaihtoehtoon tahansa, kumpikin on usein hyödyllinen tieteenalan kehittymisen kannalta.

Vertailevassa politiikan tutkimuksessa teorian rooli koetaan tutkimusta ohjaavaksi. Tutkijan ongelmoidessa poliittisen elämän kompleksisuuden kanssa teoria viitoittaa tietä ja näyttää suuntaa. Se asettaa tutkimukselle viitekehyksen ja pyrkii pitämään tutkimuksen koossa. Tutkijan tulee kuitenkin olla myös varuillaan, sillä liian sokea luottaminen teoriaan voi vääristää tutkimustuloksia. Vahvat tieteelliset lähestymistavat voivat dominoida ajattelua ja muovata ymmärtämistä siinä määrin, että avoimuus vaihtoehtoisille näkökannoille hautautuu teorian tarjoamien visioiden alle.⁹¹ Tällöin tutkimustulokset saattavat värittyä, kun tulokset nähdään vain siinä valossa, missä ne halutaan nähdä.⁹²

Tämä lyhyt katsaus vertailevaan metodiin on vain pieni siivu siitä kokonaisuudesta, mitä vertaileva politiikan tutkimus pitää sisällään. Tämän tutkimuksen puitteissa ei ole kuitenkaan tarkoituksenmukaista selittää vertailevaa tutkimusotetta kaikessa laajuudessaan,

⁸⁸ Mahler 1992, 4.

⁸⁹ Sartori 1994, 15.

⁹⁰ Peters 1998, 148-151.

⁹¹ Peters 1998, 109-110.

⁹² Peters 1998, 9.

vaan ennemminkin poimia vertailevan tutkimuksen kentästä tämän tutkielman tekemiseen tarvittavat välineet. Vertailevaa tutkimusta tehtäessä on kuitenkin hyvä olla tietoinen myös siitä koko metodisesta kokonaisuudesta, jonka viitekehyksissä vertailua tehtäessä toimitaan. Kokonaisuudessaan vertailevan politiikan tutkimuksen voisi tiivistää hyvin monimuotoiseksi tutkimuksenteon ”ylämetodiksi”, joka on jakautunut moniin erilaisiin ”alametodeihin” vaihdellen ilmiöiden kompleksisuutta korostavasta konfiguratiivisesta kvalitatiivisesta tapaustutkimuksesta aina yleistyksiin pyrkivään maailmanlaajuiseen kvantitatiiviseen tilastointiin asti. Vertaileva tutkimus sisältää siinä määrin niin monta erilaista tutkimuksenteon lähestymistapaa, metodia ja jopa viitekehystä, että usein alan kirjallisuudessa vertaileva politiikan tutkimus käsitetään kokonaan omaksi tieteenalaksi.⁹³

3.3. Metodiset välineet EU:n ja Naton itäänlaajentumisen legitimoinnin vertailussa

Suoritan tutkimukseni vertailevan politiikan tutkimuksen tarjoamalla välineillä. Olen valinnut vertailevan metodin, koska en ole halunnut keskittyä vain jompaan kumpaan organisaatioon vaan nimenomaan haluan tarkastella molempia laajentumisstrategioita. Vertailun kautta oletan saavani ainakin yhden vakuuttavan selityksen sille, mistä tässä eurooppalaisessa laajentumisilmiössä on kaiken kaikkiaan kyse. Mielestäni vertaileva metodi soveltuu mainiosti tähän tutkimukseen myös siksi, että teoreettisen viitekehykseni piirissä vertailevaa metodia on hyvin paljon käytetty. Tosin demokraattisen rauhan tutkimus vertailevan metodin avulla on ollut pitkälti kvantitatiivista tilastointia tutkijoiden luokitellessa valtioita demokraattisiin ja ei-demokraattisiin. Tässä mielessä oma kvalitatiivinen vertaileva analyysini edustaa jossain määrin toisentyypistä tutkimusta. Mutta yhtä kaikki; vertailevan metodin piiriin mahtuu monta ääripäätä ja näin ollen siis yhteinen vertaileva nimittäjä useille demokraattisen rauhan tutkimuksille ja omalle tutkimukselleni voidaan havaita.

Tutkimuksessani vertailen EU:n ja Naton laajentumisstrategioita koskevia asiakirjoja niiltä osin, miten ne perustelevat laajentumissuunnitelmansa Keski- ja Itä-Eurooppaan. Etsin vastauksia kysymykseen *miksi laajentua?* Tarkastelen erityisesti kummankin organisaation

⁹³ ks. esim. Lane&Ersson 1994, 1-9.

olemassaolon perusteita ja toiminnan tavoitteita sekä jäsenyysvaatimuksia, sillä ne ovat kaikki mielestäni tiukasti yhteydessä itäänlaajentumisen legitimointiin. Perustan tämän väitteen siihen, että kumpikin järjestö on sitoutunut kaikessa toiminnassaan, siis myös laajentumisessaan, toteuttamaan niitä arvoja ja periaatteita, jotka perussopimukseen on kirjattu. Ja lisäksi, kun uusi jäsen liittyy EU:iin tai Natoon, sen tulee hyväksyä ja omaksua kokonaisuudessaan kaikki kyseisen organisaation perussopimukseen kirjatut päämäärät ja tavoitteet, sillä liittymispäivästä lähtien jäsenkandidaatista tulee yhteisön kaikkien sopimusten virallinen juridinen osapuoli. Jäsenyysvaatimukset ovat luonnollisesti sopusoinnussa näiden olemassaolon kannalta keskeisten tavoitteiden ja päämäärien kanssa.

Varsinaisen tutkimuksen toteutan vertailemalla näitä itäänlaajentumisen legitimaation kannalta keskeisiä asiakirjoja toisiinsa. Kokoan vastaukset yhteen ja vertailen niiden samankaltaisuutta. Pyrin löytämään laajentumisstrategioiden legitimointia yhdistäviä tekijöitä. Asetan löytämäni vastaukset demokraattisen rauhan teorian viitekehyksiin ja tätä kautta pyrin ymmärtämään Naton ja EU:n laajentumista laajempaan ilmiönä. Tutkimukseni lopullisena tavoitteena on pystyä antamaan ainakin yksi selitys sille, miksi EU ja Nato ovat laajentumassa itään.

Demokraattisen rauhan teorian rooli tutkimuksessani on olla suunnannäyttävä. Se asettaa aineistoni laajempaan viitekehykseen ja pyrkii pitämään sen tietyissä raameissa. Se on mielestäni itsessään yksi tapa selittää aineistoani ja sen vuoksi voin testata teorian toteutumista EU:n ja Naton itäänlaajentumisen legitimointia tarkastellessa. Toisaalta tutkimuksen tekeminen tällaisesta lähtökohdasta vaatii hyvin tarkkaavaista otetta, sillä teorian ei saa antaa liiaksi värittää todellista aineistoa. Yhtä tärkeää kuin on ymmärtää omaa aineistoaan ja teoreettista lähestymistapaansa, on ymmärtää myös vaihtoehtoisia selitysmalleja.

Vertailuni etenee siten, että ensin kuvailen erikseen EU:a ja Natoa kansainvälisinä yhteisöinä ja tämän jälkeen teen lyhyen vertailun niiden olemassaolon legitimoinnista. Tämän jälkeen tarkastelen kummankin organisaation itäänlaajentumista ja sen legitimointia, ensin kumpaakin erikseen ja sitten vertaillen. Perustelen työskentelytapani sillä, että mielestäni vertailussa, joka suoritetaan vain kahden kohteen välillä, on

tutkimusten tulosten ymmärtämisen kannalta parempi tuntee kumpikin kohde myös erikseen.

4. ITÄÄNLAAJENTUMINEN JA SEN LEGITIMAATIO

Euroopan unionin ja Naton itäänlaajentumisprosessit ovat viime aikoina olleet luonnollisesti monien tutkijoiden mielenkiinnon kohteena. Ennen kuin tartun aiheeseen omasta rajoittuneesta näkökulmastani, on mielestäni paikallaan tarkastella itäänlaajentumista myös muistakin näkökulmista. Mitä aiheesta on kirjoitettu ja mihin huomio on kohdistettu?

4.1. Katsaus itäänlaajentumiskeskusteluun

Lähes poikkeuksetta EU:n laajentumista käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa esille nousevat erityisesti laajentumisen taloudelliset vaikutuskysymykset. Richard Baldwin, Pertti Haaparanta ja Jaakko Kiander toimittamassaan kokoomateoksessaan *Expanding Membership of the European Union* ovat ottaneet lähtökohdakseen sen, että EU:n integraatiota ei voida käsitellä erikseen sen taloudellisesta merkityksestä, sillä unionin taloudellinen painoarvo maailmanlaajuisesti on hyvin merkittävä kattaen kolmanneksen koko maailmankaupasta⁹⁴. Teoksessa tarkastellaan laajentumista neljältä eri kantilta. Ensinnäkin laajentumista käsitellään osana maailmanlaajuisista kaupankäyntisysteemiä, jolle viime aikoina ominaista on ollut vahvojen alueellisten taloudellisten blokkien nousu ja integraatio. Toiseksi tarkastellaan niitä reformipaineita, joita laajentuminen aiheuttaa EU-instituutioille ja –politiikoille. (Unionin on pakko muuttaa sisäistä päätöksenteko- ja toimintajärjestelmiään, mikäli se aikoo tehokkaasti toimia myös laajentuneena, ehkä kahdestakymmenestäkin valtiosta muodostuneena yhteisönä.) Kolmanneksi teoksessa käsitellään sitä kokonaisuutta, miten laajentuminen muuttaa taloudellisen toiminnan sijaintiin liittyviä painopisteitä ja siten saattaa aiheuttaa muuttovaelluksia. (Saksassa esimerkiksi pelätään teollisuuden ja työpaikkojen pakoa halvemmille tuotantoalueille.) Neljäntenä keskeisenä teemana käsitellään laajentumisen taloudellisia vaikutuksia uusille jäsenmaille. Vaikka teos on kirjoitettu EU:n edellisen laajentumisen aikaan Suomen, Ruotsin ja Itävallan liittyessä unioniin, on se kuitenkin edelleen relevantti käsitellessään niitä keskeisiä teemoja, joita jokaiseen laajentumiskierrokseen liittyy. Teoksessa myös viitataan jatkuvasti siihen, että uuden vuosituhannen kynnyksellä unionilla on edessään

⁹⁴ Baldwin & Haaparanta & Kiander (ed.) 1995, 1.

itäisen laajentumisen haasteet, jossa nämä neljä keskeistä teemaa ovat kaikki hyvin merkittävässä asemassa pohdittaessa laajentumisen etuja ja haittoja.⁹⁵

Olli Rehn on käsitellyt teoksessaan *Suomen EU-puheenjohtajuuden eurooppalaiset haasteet* itäänlaajentumista osana Agenda 2000:n asettamia haasteita. Hänen mukaansa unionin itäänlaajentuminen on ”*sanan aidossa merkityksessä politiikkaa, ristiriitojen sääntelyä*”⁹⁶. Rehnin mukaan laajentumispolitiikan keskeisin tavoite on poliittisen tasapainon luominen Euroopan kansakuntien erilaisten intressien välille. Välineet tämän tasapainon saavuttamiseksi nousevat keskeisten oikeudellisesti sitovien perussopimuksien lisäksi myös ns. sanomattomista sopimuksista. Nämä sopimukset muotoutuvat ajan saatossa ja niillä tosiasiaa luodaan ja ylläpidetään EU:n sisäistä tasapainoa. Rehn mainitsee unionissa käytetyn ajan mittaan neljää merkittävää sanatonta sopimusta⁹⁷, ja seuraavaksi sanattomaksi sopimukseksi hänen mukaansa nousee ratkaisu itäänlaajentumisen etujen ja rasitteiden jakaantumisesta jäsenvaltioiden kesken. Rehn näkee kuitenkin itäänlaajentumisen kustannuksineen hyvin vaikeana ratkaisuna, sillä aikaisempia sanattomia sopimuksia joudutaan kenties muokkaamaan tulevissa laajentumisneuvotteluissa.⁹⁸

Laajentumista käsitellessään Rehn kiinnittää huomionsa erityisesti laajentumisen taloudellisiin vaikutuksiin. Lyhyellä aikavälillä laajentuminen merkitsee unionille oman taloudellisen tilan heikkenemistä, kun rahaa uppoaa KIE-maiden talouksien tukemiseen ja yhteiskunnallisen infrastruktuurin rakentamiseen. Rakennerahastot ja maataloustuet tulevat rasittamaan unionia vielä pitkään laajentumisen toteutumisen jälkeenkin. Toisaalta pitkällä aikavälillä laajentuminen KIE-maihin on kuitenkin unionille myönteinen asia, sillä laajentumisen uskotaan parantavan EU:n asemaa vahvana alueellisena talousblokkina

⁹⁵ Baldwin & Haaparanta & Kiander (ed.) 1995. 1-22.

⁹⁶ Rehn 1998, 61.

⁹⁷ Rehnin mukaan ensimmäinen sanaton sopimus oli Saksan ja Ranskan välinen historiallinen kompromissi 1940- ja 1950-luvun strategisten resurssien, hiilen ja teräksen, siirtämisestä ylikansalliseen kontrolliin asevarustelun hillitsemiseksi, mistä seurasi vuonna 1951 Euroopan hiili- ja teräsyhteisön synty. Toinen sanaton sopimus liittyi Ranskan vaatiman yhteisen maatalouspolitiikan luomiseen Saksan teollisuudelle tärkeiden yhteismarkkinoiden vastapainoksi. Kolmas sanaton sopimus liittyy rakennerahastojen luomiseen Espanjan, Portugalin ja aiemmin Kreikan liittyessä EY:öön, jolloin keskeiseksi nähtiin solidaarisuus EY:n reuna-alueita kohtaan samalla kun sisämarkkinoita rakennettiin. Neljäntenä sanattomana sopimuksena pidetään Saksan yhdentymisen ja poliittisen unionin kehittämisen hyväksymistä, mikä Saksassa nähtiin vastapainona EMU:n syntymiselle, jossa se joutui luovuttamaan rahapolitiittista ylivaltaansa muille EU-maille. (Rehn 1998, 61-62.)

⁹⁸ Rehn 1998, 62.

uudessa globaalissa maailmantaloudessa. KIE-maiden ulkomaisten ja kotimaisten investointien kasvaessa unioni parantaa samalla koko ajan omia laajentuneita sisämarkkinoitaan entistä ostokykyisimmäksi. Rehn haluaa nostaa esiin myös sen vakauttavan vaikutuksen, minkä unionin jäsenyys toisi KIE-maille mukanaan. Jäsenyys unionissa nimittäin pakottaa KIE-maat jatkuvasti uudistamaan talouksiaan, mikä tuo niille uskottavuutta taloudellisina toimijoina. Lisäksi KIE-maat ovat jäsenyyden myötä sidotut unionin normeihin ja rakenteisiin, mikä varmistaa niiden jatkuvan taloudellisen liberalisoinnin.⁹⁹

Siinä missä EU:n itäänlaajentumiskeskustelussa keskeisenä ovat taloudelliset näkökohdat, Natolla puolestaan keskeisimmäksi teemaksi nousee Venäjä ja sen integroiminen yhdyttyään Eurooppaan. Esimerkiksi Hall Gardner artikkelissaan *Nato Enlargement: toward a separate Euro-Atlantic Command* tarkastelee erityisesti sitä, miten Venäjä turvallisuusintresseineen sekä muut Naton kumppanit saataisiin Naton riveihin ilman, että Nato menettäisi tehokasta toimintakykyään. Hänen mukaansa niin Naton kuin kumppaneidenkaan taloudelliset ja poliittis-sotilaalliset resurssit eivät yksinkertaisesti riitä täyttämään kokonaisvaltaisen laajentumisen vaatimuksia, jossa kaikille jäsenille turvattaisiin kollektiivinen puolustus ja täysivaltainen ja tasa-arvoinen jäsenyys. Gardner painottaakin, että Naton kovan ytimen laajentamisen sijasta tulisikin keskittyä Naton pehmeämän ytimen laajentamiseen, jolloin kumppanit integroitaisiin ns. erilliseen euroatlanttiseen rakenteeseen ja edustaisivat sekä Natoa että EAPC:n jäsenistöä ja joille Nato takaisi laajemmat alueelliset turvatakuut. Näin saataisiin Gardnerin mielestä eliminoidua Naton laajentumisesta aiheutuva jännitteiden kasvu Keski- ja Itä-Euroopassa ja ennenkaikkea otettua huomioon Venäjän keskeiset turvallisuusintressit Naton rajojen siirtyessä yhä idemmäksi. Hänen mukaansa keskeistä laajentumiskeskustelussa on ymmärtää, että Nato ei voi enää nojata kolmen muskettisoturin mottoon ”*yksi kaikkien ja kaikki yhden puolesta*” tavoitellessaan uuden identiteettinsä mukaista laaja-alaista turvallisuusjärjestelmää koko euroatlantiselle alueelle.¹⁰⁰

Venäjän merkitystä Naton laajentumisstrategiassa käsittelee myös Alain Pellerin artikkelissaan *Nato Enlargement – the Way Ahead*. Hän lähtee siitä, että laajentuminen on

⁹⁹ Rehn 1998, 29-31.

¹⁰⁰ Gardner 1999 [www-dokumentti].

väline rakentaa euroatlanttista vakautta ja turvallisuutta ja Venäjän rooli tässä laajentumisessa on oleellinen, mikäli tavoitteena on koko Euroopan jakamaton vapaus ja turvallisuus. Vain integroimalla koko Eurooppa yhteisen turvallisuusarkkitehtuurin raameihin on mahdollista toteuttaa unelma Euroopasta, jossa ei ole mitään erottavia rajalinjoja. Venäjä kuitenkin kokee Naton suoran laajentumisen uhaksi itselleen, koska se tuntee tällä hetkellä olevansa heikko, eristetty ja nöyryytetty menetettyään supervaltasemansa. Pellerinin mukaan Moskova näkee itsensä uhrina Naton hyötyessä sen tämän hetken vaikeuksista. Pellerinin mukaan onkin tärkeää, että Naton tulee löytää sellaiset välineet euroatlanttisen turvallisuuden saavuttamiseksi, joilla se voi jalomielisesti kohdella Venäjää arvostettuna ja kunnioitettuna kumppanina. Hänen mukaansa vain vakaan, avoimen ja hyvinvoivan Venäjän avulla voidaan Naton tarjoama kollektiivinen turvallisuus taata koko euroatlantisella alueella. Tällä hän viittaa siihen, että Euroopan kokonaisvaltaisen turvallisuuden kannalta niin asekontrollineuvottelujen onnistuminen kuin Kaukasian ja Keski-Aasian vakaus ovat merkittäviä tekijöitä ja pitkälti Venäjästä riippuvaisia. Pellerinin mukaan Nato on nyt kaikenkaikkiaan suurten kysymysten edessä ja tilanteessa, jossa tarvitaan tarkkaa ja kaukokatseista visiota tulevaisuudesta. Hän vertaa tilannetta toisen maailmansodan jälkeiseen Eurooppaan, jolloin Marshall-avun turvin alettiin rakentaa vakaata ja hyvinvoivaa Länsi-Eurooppaa. Koska Naton laajentuminen voidaan nähdä ikäänkuin Itä-Euroopan Marshall-apuna, on oleellista ymmärtää, että Naton laajentuminen on suuren luokan prosessi, jossa Puolan, Tshekin ja Unkarin kutsuminen mukaan on vasta tuon prosessin ensimmäisiä vaiheita.¹⁰¹

Tiukkaa kritiikkiä Naton laajentumista kohtaan on esittänyt mm. Johanna Granville artikkelissaan *The Many Paradoxes of Nato Enlargement*. Hänen mielestään laajentumista kannattavien keskuudessa kylmän sodan aikaiset rajalinjat eivät ole hävinneet mihinkään, vaan ovat ainoastaan siirtyneet idemmäksi. Hän näkee itäänlaajentumisen kylmän sodan luonnollisena jatkeena eikä suinkaan sen loppumisen luonnollisena seurauksena. Keskeisimpinä itäänlaajentumisen paradokseina Granville pitää Venäjän näkemistä uhkana ja laajentumisen kustannusvaatimuksia. Hän vertaa Naton laajentumispolitiikkaa kalliiden vakuutusten ottamiseen, jolloin tilanne voi helposti olla sellainen, että varaudutaan johonkin, mikä välttämättä ei koskaan tapahdu. Hän pitää Venäjän uhkaa mitättömänä ja pelkää ennemminkin, että tuo vakuutus saattaa kääntyä Natoa itseään vastaan. Hän

¹⁰¹ Pellerin 1998 [www-dokumentti].

hahmottelee tilannetta, jossa Venäjä eristyneenä kokisi ainoaksi vaihtoehdokseen alkaa militarisoitua ja näin ollen kehittää Natosta todellista viholliskuvaa.¹⁰²

Granvillen tarkoittama taloudellinen paradoksi nousee tilanteesta, jossa Nato vaatii uusilta jäseniltään huomattavaa taloudellista panostusta sotilaallisella sektorilla samaan aikaan kun kyseisten maiden olisi oleellista keskittyä kotimaisiin taloudellisiin ja yhteiskunnallisiin reformeihin. Hän ihmettelee tilannetta sikäli, että Yhdysvaltain presidentti Bill Clinton on itse esittänyt Naton laajentumisen pitkällä tähtäimellä merkitsevän uusien jäsenten sitomista globaaliin demokratioiden väliseen maailmantalouteen. Ylipäätään Granville pitää Naton laajentumisen vaatimia kustannuksia niin suurina, että epäilee liiton kykyä selviytyä niistä. Myös Naton tehokkuus ja koheesio ovat laajentumisen vuoksi vaakalaudalla. Hänen mielestään Nato ei voi olla organisaatio, joka takaisi kokonaisvaltaisen turvallisuuden koko euroatlanttiselle alueelle, sillä hän näkee Natossa kummittelevan edelleen liikaa vanhoja Venäjä-vastaisia haamuja.¹⁰³

EU:n ja Naton itäänlaajentumiskeskustelujen tarkastelua voisi jatkaa vaikka loputtomiin, mutta se ei ole tämän tutkimuksen puitteissa tarkoituksenmukaista. Haluan kuitenkin nostaa esiin myös yhden tutkimuksen, jossa EU:n ja Naton itäänlaajentumista on suoraan vertailtu. Martin A. Smith ja Graham Timmins tarkastelevat artikkelissaan *The European Union and NATO Enlargement Debates in Comparative Perspective: A Case of Incremental Linkage?* EU:n ja Naton epävirallista yhteistyötä laajentumissuunnitelmissaan. He lähtevät siitä oletuksesta, että vaikka virallisesti EU:n ja Naton laajentumisen välillä ei ole yhteistoimintaa, ovat laajentumisstrategiat kuitenkin kehittyneet suhteessa toisiinsa ja itse asiassa ruokkineet toinen toisiaan. 1990-luvun alkupuolella EU oli laajentumishankkeen edelläkävijä, kun Nato vielä tuolloin etsi omaa identiteettiään. Vuosikymmenen puolessa välissä osat kuitenkin vaihtuivat, kun EU alkoi valmistella itseään sisäisesti mahdollisen laajentumisen asettamiin haasteisiin. Smith ja Timmins vertailevat laajentumisprosesseja kokonaisvaltaisesti ottaen käsittelyyn lähes kaikki oleelliset laajentumisen nostattamat kysymykset. He tarkastelevat laajentumisstrategioita *jos*-, *ketkä*-, *miten*- ja *milloin* - kysymysten pohjalta ja tuovat esiin niin laajentumisen kustannuskysymykset kuin organisaatioiden lainsäädännön omaksumisen merkityksenkin. Vaikka lyhyt artikkeli ei

¹⁰² Granville 1999, 165-170.

¹⁰³ Granville 1999, 165-170.

mahdollistakaan kovin syvälle luotaavaa tarkastelua, on se kuitenkin sellaisenaan informatiivinen vertailu EU:n ja Naton laajentumisstrategioista ja niiden kehitymisestä suhteessa toisiinsa. Sen tutkimustulos antaa osviittaa siihen, että EU:n ja Naton itäänlaajentumisstrategiat eivät ole täysin itsenäisiä projekteja, vaan ennemminkin ne pitävät yllä toinen toisiaan estäessään organisaatioiden sisäisten ongelmien kokonaan tuhoamasta laajentumissuunnitelmien edistymistä. Kyseessä on siis karkeasti sanoen EU:n ja Naton välinen kilpailu, jossa kumpikaan organisaatio ei halunnut toisen saavan liiallista etumatkaa kehitellessään suhteitaan itäänpäin. Tutkimustulos herättää toisaalta Smithin ja Timminsin mukaan myös kysymyksen siitä, onko ylipäätään mahdollista rakentaa ”suurempaa Eurooppaa”, mikäli se rakentuu tällaisen epävirallisen laajentumista ylläpitävän linkin varaan.¹⁰⁴

Oma tutkimukseni keskittyy siihen, miten EU ja Nato virallisesti legitimoivat itäänlaajentumisensa. Koska tarkastelu näin ollen nousee täysin kummankin organisaation sisältä, lähinnä niiden olemassaolon ja laajentumisstrategioiden keskeisistä periaatteista ja päämääristä, jää monta itäänlaajentumisen kannalta oleellista tekijää tutkimatta. Tutkimuksessani on kuitenkin tarkoitus valottaa itäänlaajentumista vain yhdestä näkökulmasta, ja sen vuoksi tämän tutkimuksen puitteissa ei ole tarkoitus missään tapauksessa kokonaisvaltaisesti selittää unionin ja Naton itäänlaajentumista. Tämän vuoksi esimerkiksi edellä mainitut näkökulmat talouteen ja Venäjään jäävät vaille tarkempaa tutkimusta.

4.2. EU:n ja Naton olemassaolon legitimaatio: miksi ne ovat olemassa?

Mielestäni itäänlaajentumisen legitimaatio nousee kummallakin organisaatiolla kahdesta keskeisestä lähteestä. Ensinnäkin itäänlaajentumisen perustelut ovat epäsuorasti läsnä kummankin organisaation perussopimuksissa niiltä osin, joissa ne legitimoivat olemassaoloaan. Olemassaolon perusteiden ja tavoitteiden tarkastelu on mielestäni erityisen tärkeää siksi, että laajentumisen toteuduttua jokainen uusi jäsenvaltio perustaa kaiken toimintansa juuri näille perusteille ja tavoitteille. Toiseksi itäänlaajentumisen legitimaatio nousee varsinaisista laajentumisstrategioista ja erityisesti juuri niissä asetetuista

¹⁰⁴ Smith & Timmins 1999, 22-40.

jäsenyyksivaatimuksista. Jäsenyyksivaatimusten suhteuttaminen EU:n ja Naton olemassaolon perusteluihin antaa yhden vastauksen näiden yhteisöjen itäänlaajentumisen syihin.

4.2.1. EU:n lähtökohdat: unionin arvot ja tavoitteet

EU:n perussopimuksista¹⁰⁵ ilmenevät luonnollisesti ne arvot, joiden toteuttamiseksi unioni perustettiin sekä ne tavoitteet, joihin EU toiminnallaan pyrkii. Arvot ja tavoitteet muodostavat EU:n olemassaolon perusteet, joiden pohjalta unioni pyrkii joka tilanteessa toimimaan. Unionia laajennettaessa kyseessä on käytännössä se, että uudet jäsenvaltiot omaksuvat ja toteuttavat EU:n tavoitteet ja niihin sisältyvän arvo- ja normimaailman.

EU:n olemassaolon legitimaatio nousee Amsterdamin sopimuksesta, erityisesti sen johdanto-osasta¹⁰⁶ sekä ensimmäisestä, toisesta ja yhdennessätoista artiklasta. Johdanto-osassa perustellaan pähkinänkuoressa unionin perusidea. Ensimmäisessä artiklassa määritellään unionin päämäärä. Toisesta artiklasta ilmenevät EU:n keskeiset tavoitteet ja yhdennessätoista artiklassa tarkastellaan erikseen EU:n yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskeisiä tavoitteita. Ne ovat mielestäni itäänlaajentumista ajatellen keskeisessä roolissa, sillä artiklassa ilmenevät hyvin ne turvatakuut, joita KIE-maat hakevat EU-jäsenyydestä.

Amsterdamin sopimuksen johdanto-osassa määritelty EU:n perusidea on pitkälti deitsilaisen amalgoituneen turvallisuusyhteisön kaltainen. Unionin jäsenvaltiot ovat yhdistyneet lähes kaikilla yhteiskunnallisen elämän eri sektoreilla. Vahva keskinäisriippuvuus ja tehokas ja toimiva yhteistyö erityisesti talouden mutta myös politiikan ja ympäristön sekä yhteiskunnallisen ja sosiaalisen sektorin alueilla on nykypäivän eurooppalaista todellisuutta. Myös turvallisuuspoliittinen ja puolustuksellinen yhteistyö ovat hiljalleen yhdentymässä. Tämänkaltaisella kokonaisvaltaisella yhdentymisellä, amalgaatiolla, unioni haluaa turvata Euroopan vakauden ja tulevaisuuden, sen kansalaisten mahdollisimman hyvän hyvinvoinnin ja turvallisuuden. EU lähtee siitä,

¹⁰⁵ EU:n perussopimuksiksi luetaan vuoden 1957 Rooman sopimus (Euroopan yhteisön perustamissopimus), vuoden 1986 Yhtenäisasiakirja (Single European Act), vuoden 1992 Maastrichtin sopimus (Sopimus Euroopan unionista) ja vuoden 1997 Amsterdamin sopimus. Rooman sopimus on edelleen voimassa niiltä osin, mitä Yhtenäisasiakirjassa tai Maastrichtin ja Amsterdamin sopimuksissa ei ole toisin sovittu.

¹⁰⁶ Ks. liite 1.

että tulevaisuus voi rakentua ainoastaan rauhanomaisille ja vakaille oloille, joten rauhan ja turvallisuuden jatkuva ylläpitäminen ovat hyvin keskeisessä osassa unionin olemassaolon legitimoinnissa.¹⁰⁷

EU:ssa toteutettava amalgaatio voi menestyä vain, mikäli se rakentuu yhteisille arvoille ja periaatteille. Sen vuoksi unionin jäsenet ovat Amsterdamin sopimuksen johdanto-osassa sitoutuneet vapauden, demokratian ja oikeusvaltion periaatteisiin sekä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamiseen. Nämä demokratialle tyypilliset arvot ja rakenteet mahdollistavat unionissa responsiviteetin periaatteen toteutumisen niin yhteisistä toimielimistä yksittäiseen kansalaiseen päin mutta myös kansalaisesta unionin toimielinjärjestelmään. Responsiviteetin toteutumista vahvistavat erityisesti EU-kansalaisuuden käyttöönotto unionin jäsenmaiden kansalaisten kesken, henkilöiden vapaan liikkuvuuden helpottaminen ja toissijaisuusperiaatteen toteuttaminen päätöksenteossa. Vahvoista amalgaatiopiirteistään huolimatta EU haluaa säilyttää myös tiettyjä pluralistisia elementtejä. Jäsenvaltioiden kansallisia piirteitä, niiden historiaa, kulttuuria ja perinteitä, tulee kunnioittaa samalla kun toisaalta korostetaan Euroopan kansojen välisen yhteisvastuullisuuden syventämisen merkitystä.¹⁰⁸ Pluralistinen ote korostuu myös siinä, että huolimatta unionin yhteisistä toimielinjärjestelmistä, EU:n jäsenvaltiot ovat kuitenkin säilyttäneet muodollisen itsenäisyyden, vaikka jäsenmaiden valtiollista päätöksentekovaltaa on siirretty unionin käsiin. Yhdysvaltain tapaiseen amalgaatioon EU:lla on kuitenkin vielä matkaa.

Amsterdamin sopimuksen ensimmäisessä artiklassa EU on asettanut päämääräkseen *johdonmukaisella ja yhteisvastuullisella tavalla järjestää jäsenvaltioiden väliset suhteet ja jäsenvaltioiden kansojen väliset suhteet*¹⁰⁹. Tavoitteet ovat etappeja päämäärän saavuttamiseksi. Amsterdamin sopimuksen toisessa ja yhdennessätoista artiklassa mainitut tavoitteet korostavat EU:n perusideaa ja sen valitsemaa toimintalinjaa päämääränsä saavuttamiseksi. Tavoitteisiin pyrkiminen ja niiden toteuttaminen legitimoivat unionin toimintaa. Unionin yleisissä tavoitteissa on aina korostunut taloudellisen yhteistyön merkitys, mutta sen rinnalle ovat viime aikoina nousseet myös yhteinen ulko- ja

¹⁰⁷ Euroopan unioni (2.10.1997) Amsterdamin sopimus [www-dokumentti]; ks. liite 1.

¹⁰⁸ Euroopan unioni (2.10.1997) Amsterdamin sopimus [www-dokumentti]; ks. liite 1.

¹⁰⁹ Euroopan unioni (2.10.1997) Amsterdamin sopimus [www-dokumentti].

turvallisuuspolitiikka sekä yksittäisen kansalaisen vapauksien ja oikeuksien turvaaminen. EU on Amsterdamin sopimuksessa asettanutkin yleisiksi tavoitteiksiin

- *edistää taloudellista ja sosiaalista edistystä sekä työllisyyden korkeaa tasoa ja saavuttaa tasapainoinen ja kestävä kehitys etenkin luomalla alueen, jolla ei ole sisäisiä rajoja, lujittamalla taloudellista ja sosiaalista yhteenkuuluvuutta sekä perustamalla talous- ja rahaliiton, johon tämän sopimuksen määräysten mukaisesti lopulta sisältyy yhtenäisvaluutta;*
- *korostaa ominaislaatuiaan kansainvälisellä tasolla erityisesti toteuttamalla yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan, mukaan lukien asteittain määriteltävä yhteinen puolustuspolitiikka, joka saattaa johtaa yhteiseen puolustukseen [...];*
- *lujittaa jäsenvaltioidensa kansalaisten oikeuksien ja etujen suojaa ottamalla käyttöön unionin kansalaisuuden;*
- *pitää yllä ja kehittää unionia vapauteen, turvallisuuteen ja oikeuteen perustavana alueena, jossa henkilöiden vapaa liikkuvuus taataan toteuttamalla samalla ulkorajoilla tehtäviä tarkastuksia, turvapaikkaa, maahanmuuttoa sekä rikollisuuden ehkäisyä ja torjuntaa koskevat aiheelliset toimenpiteet;*
- *pitää kaikilta osin voimassa yhteisön säännösten ja kehittää sitä tarkastelemalla, missä määrin tällä sopimuksella käyttöön otettuja politiikkaa ja yhteistyön muotoja on tarkistettava yhteisön menetelmien ja yhteisön toimielinten tehokkuuden turvaamiseksi.¹¹⁰*

Yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan tavoitteet ovat hyvin merkittävässä roolissa unionin toiminnan legitimaation kannalta, sillä ne keskittyvät erityisesti juuri Euroopan rauhan, vakauden ja turvallisuuden ylläpitämiseen. Kuten Amsterdamin sopimuksen johdanto-osasta edellä kävi ilmi, Euroopan vakauden ja turvallisuuden ylläpitäminen on hyvin keskeisessä osassa EU:n toimien kokonaisvaltaisessa legitimoinnissa. Unionin ulko- ja turvallisuuspolitiikan tavoitteena on

- *turvata unionin yhteiset arvot¹¹¹, perusedut, riippumattomuus ja koskemattomuus Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan periaatteiden mukaisesti;*
- *lujittaa unionin turvallisuutta sen kaikissa muodoissa;*
- *säilyttää rauha ja lujittaa kansainvälistä turvallisuutta Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan periaatteiden ja Helsingin päätösasiakirjan periaatteiden sekä Pariisin peruskirjan tavoitteiden mukaisesti, mukaan lukien rauha ja turvallisuus ulkorajoilla;*

¹¹⁰ Euroopan unioni (2.10.1997) Amsterdamin sopimus [www-dokumentti].

¹¹¹ EU:n yhteiset arvot kulmineituvat (Amsterdamin sopimuksen johdanto-osan mukaisesti) demokratian, vapauden, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja perusvapauksien periaatteisiin ja niiden kunnioittamiseen.

- edistää kansainvälistä yhteistyötä;
- kehittää ja lujittaa kansanvaltaa ja oikeusvaltion periaatetta sekä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamista.¹¹²

EU:n olemassaolon legitimaatio nousee siitä, että sen keskeisenä tavoitteena on luoda vakautta, turvallisuutta ja hyvinvointia alueelleen. Demokraattisilla rakenteilla, arvoilla ja normeilla unioni uskoo saavuttavan tavoitteensa. EU:n toiminnassa aina keskeisellä sijalla olleen taloudellisen yhteistyön avulla pyritään parantamaan unionin, sen jäsenvaltioiden ja kansalaisten hyvinvointia, mikä voi rakentua vain rauhanomaisten olojen vallitessa. Amalgoituneen rakenteen avulla unioni pyrkii sisäiseen vahvuuteen, mikä edistää ulkoista vahvuutta toimittaessa esimerkiksi globaalitalouden puitteissa.

4.2.2. Naton olemassaolon perusteet: arvot ja tavoitteet

Pohjois-Atlantin liitto (NATO) perustettiin toisen maailmansodan jälkeen vuonna 1949 poliittis-sotilaalliseksi liitoksi turvaamaan jäsentensä keskinäisen rauhan ja vapauden ja edistämään yleistä vakautta ja hyvinvointia Pohjois-Atlantin alueella. Nato syntyi tilanteeseen, jossa Eurooppa oli jakautunut ideologisesti kahtia. Naton edustamaa läntistä kapitalistista blokkia vastassa oli totalitaarinen valtiojärjestelmä ja laajentumishaluinen kommunistinen ideologia. Kylmän sodan aikana Nato seisoi etulinjassa taistelussa kommunismiin perustuvaa valtiojärjestelmää vastaan. Vihollisen kuolema ideologisen kahtiajaon ja kylmän sodan päättyessä 1990-luvulla veti maton Naton jalkojen alta. Sen täytyi määrittellä olemassaolonsa funktio uudelleen, sillä muuten sen olemassaololle ei olisi ollut perusteita. Naton sisäisestä identiteetikriisistä voittajaksi selviytyi uusi laajaan turvallisuuskäsitykseen perustuva Nato, jonka keskeiseksi rooliksi määriteltiin rauhan ja vakauden saavuttaminen ja ylläpitäminen koko euro-atlanttisella alueella. Ideologisen vihollisen tilalle nousivat maailman epävakaus ja turvattomuus.

Amalgoituneempaan Euroopan unioniin verrattuna Nato on ennemminkin Deutschin määrittämän pluralistisen turvallisuusyhteisön kaltainen. Liittolaisia yhdistävät yhteiset tärkeiksi koetut demokraattiset arvot ja rakenteet. Toisaalta Naton harjoittama yhteistyö turvallisuus- ja puolustuspolitiikan alueella tapahtuu niin intensiivisessä ja suuressa

¹¹² Euroopan unioni (2.10.1997) Amsterdamin sopimus [www-dokumentti].

mittakaavassa, että se mielestäni ylittää deuschilaisen pluralistisen turvallisuusyhteisön vaatimukset. Nato on *enemmän* kuin pluralistinen turvallisuusyhteisö.

Huolimatta Naton roolin muuttumisesta 1990-luvulla sen olemassaolon keskeiset perusteet ovat edelleen liiton perustamissopimuksessa, Pohjois-Atlantin sopimuksessa, jota yleisemmin kutsutaan Washingtonin sopimukseksi¹¹³. Sitä täydentää uusi strateginen oppi¹¹⁴, joka hyväksyttiin liiton huippukokouksessa Washingtonissa huhtikuussa 1999. Uuden strategisen opin hyväksymisen yhteydessä Nato-maat allekirjoittivat myös perusarvojaan ja toimintaperiaatteitaan koskevan Washingtonin julistuksen¹¹⁵, jonka avulla liiton toimintaa pyritään legitimoimaan.

Washingtonin sopimuksen johdanto-osan mukaan Naton perusarvot kulmineituvat kansojen ja hallitusten väliseen rauhanomaiseen rinnakkaiseloon, vapauteen ja yhteisen perinnön ja sivilisaation säilyttämiseen. Nämä arvot perustuvat demokratian, henkilökohtaisen vapauden ja laillisuuden periaatteille. Liittolaiset ovat sitoutuneet noudattamaan kaikessa toiminnassaan Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan¹¹⁶ periaatteita. Arvojaan ja periaatteitaan ylläpitämällä liittolaiset pyrkivät edistämään vakautta ja hyvinvointia Pohjois-Atlantin alueella. Kollektiivinen puolustus on keskeisin väline, jolla rauha ja turvallisuus pyritään takaamaan ja säilyttämään.¹¹⁷

Olemassaolon ja toiminnan legitimaation kannalta keskeisiä arvoja ilmentävät myös sopimuksen ensimmäinen ja toinen artikla. Ensimmäisessä artiklassa osapuolet sopivat pidättyvänsä voimankäytöstä tai sillä uhkaamisesta ja sitoutuvat riitojen ratkaisemiseen rauhanomaisin keinoin siten, että kansainvälinen rauha, turvallisuus ja oikeus eivät vaarannu. Toisessa artiklassa sopimusosapuolet sopivat jatkuvasti edistävänsä rauhanomaisten ja ystävällisten kansainvälisten suhteiden kehittämistä vahvistamalla instituutioitaan, syventämällä ymmärtämystään liiton olemassaolon perusteista ja edistämällä vakautta ja hyvinvointia. He pyrkivät myös eliminoimaan konfliktit

¹¹³ Ks. liite 2.

¹¹⁴ NATO (23.4.1999) The Alliance's Strategic Concept [www-dokumentti].

¹¹⁵ Ks. liite 3.

¹¹⁶ Ks. liite 4.

¹¹⁷ NATO (4.4.1949) The North Atlantic Treaty [www-dokumentti].

kansainvälisestä talouspolitiikasta ja vahvistamaan keskinäistä taloudellista yhteistyötään.¹¹⁸

Washingtonin sopimuksen neljäs ja viides artikla ovat Naton toiminnan kannalta erittäin keskeisiä. Näissä kahdessa artiklassa Nato-maat antavat toisilleen erityiset turvatakuut, mihin liiton olemassaolo viime kädessä perustuu. Neljännen artiklan mukaan liittolaiset ovat velvoitettuja neuvottelemaan toimenpiteistä, jos yksikään jäsenmaista tuntee alueellisen koskemattomuutensa, poliittisen itsenäisyytensä tai turvallisuutensa olevan uhattuna. Viidenteen artiklaan sisältyy Naton olemassaolon merkittävin toimintaperiaate eli jäsenmaiden sitoutuminen toistensa puolustamiseen. Käytännössä kysymys on siitä, että aseellinen hyökkäys yhtä tai useampaa jäsenmaata vastaan Euroopassa tai Pohjois-Amerikassa merkitsee hyökkäystä koko liittoa vastaan. Viides artikla perustuu YK:n peruskirjan 51 artiklaan¹¹⁹, minkä pohjalta Natoa toisen maailmansodan jälkeen ylipäätään alettiin rakentaa.¹²⁰

Liiton uusi strateginen oppi korostaa luonnollisesti Naton uutta roolia. Siinä määritetyt tavoitteet legitimoivat liiton toimintaa. Keskeisenä tavoitteena on kokonaisvaltaisen euro-atlanttisen turvallisuuden takaaminen keskittymällä euro-atlanttisen turvallisuusympäristön muutokseen ja sen hallintaan. Edesmenneen vihollisen sijasta tärkeimmäksi huolenaiheeksi on noussut rauhan, turvallisuuden ja vakauden takaaminen ja säilyttäminen koko euro-atlanttisella alueella, niin idässä kuin lännessä. Strategisessa opissa keskeisellä sijalla on myös yleinen eurooppalainen integraatiokehitys, jota Nato osaltaan haluaa tukea ja täydentää. Näin ollen se on tärkeänä tekijänä suunnittelemassa ja rakentamassa uutta turvallisuusarkkitehtuuria Pohjois-Atlantin alueella.¹²¹

Strategisessa opissaan Nato legitimoii edelleen toimiaan korostamalla itseään erityisesti laaja-alaisen turvallisuuden ja vakauden katalysaattorina Euroopassa. Muuttuneen roolin myötä Nato tähtää yhä parempaan ja pidemmälle menevään yhteistyöhön ja

¹¹⁸ NATO (4.4.1949) The North Atlantic Treaty [www-dokumentti].

¹¹⁹ YK:n peruskirjan 51 artikla: *Jos jokin Yhdistyneiden Kansakuntien jäsen joutuu aseellisen hyökkäyksen kohteeksi, ei mikään tämän peruskirjan säännös saa rajoittaa sen luonnollista oikeutta erilliseen tai yhteiseen puolustautumiseen, kunnes turvallisuusneuvosto on ryhtynyt tarpeellisiin toimenpiteisiin kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitämiseksi.* YK:n peruskirja 1986-2000, 27.

¹²⁰ NATO (4.4.1949) The North Atlantic Treaty [www-dokumentti].

¹²¹ NATO (23.4.1999) The Alliance's Strategic Concept [www-dokumentti].

molemminpuoliseen luottamukseen Euroopassa. Pelkkä kollektiivisen puolustuksen kehittäminen ja ylläpito on joutunut antamaan tilaa muille laajan turvallisuuden aspekteille. Naton muutokset ilmenevät uusissa rakenteissa ja toimintatavoissa, joita on kehitelty 1990-luvulta alkaen. Muutoksen tuotteita ovat esimerkiksi Naton eurooppalaisen pilarin vahvistuminen kehittämällä uusi eurooppalainen turvallisuus- ja puolustusidentiteetti säilyttäen samalla kuitenkin dynaamisen transatlanttisen linkin olemassaolon, joka on alusta alkaen ollut oleellinen tekijä Naton olemassaololle; liiton sisäinen mukauttaminen ja sotilaallisten rakenteiden uudelleenmuotoilu toiminnan kaikilla tasoilla vastaamaan uuden vuosituhannen vaatimuksia (esimerkiksi liiton voimavarojen ja kokemuksen käyttäminen kansainvälisten kriisinhallinta- ja rauhanturvaoperaatioiden tukena); laajentumisprosessi ja avoimen oven politiikka; kattava rauhankumppanuusohjelma ja euro-atlanttisen kumppanuusneuvoston perustaminen sekä Välimeren alueen dialogi ja erityinen yhteistyö Naton ja Venäjän sekä Naton ja Ukrainan välillä.¹²²

Strategisessa opissa korostetaan myös entistä enemmän yhteistyötä muiden kansainvälisten euro-atlanttisten järjestöjen kanssa. Yhdessä YK:n, EU:n, WEU:n, ETYJ:n ja Euroopan Neuvoston kanssa Nato rakentaa Pohjois-Atlantin uutta turvallisuusympäristöä jakamattoman ja yhtenäisen Euroopan luomiseksi. Oleellista näiden järjestöjen yhteistyössä on se, että ne toimivat toinen toisiaan täydentäen ja tiedostaen yhteisen päämääränsä euro-atlanttisen turvallisuuden ja vakauden ylläpitäjinä.¹²³

Washingtonin julistuksessa huhtikuulta 1999 Nato legitimoii olemassaoloaan keskeisten arvojensa ja toimintaperiaatteidensa kautta. Julistuksessa todetaan Naton perusarvojen säilyneen muuttumattomana ja korostetaan kollektiivisen puolustuksen, luottamuksen, solidaarisuuden ja yhteistyön merkitystä rauhan, vakauden, hyvinvoinnin ja vapauden ylläpitämisessä. Demokraattiset arvot – ihmisoikeudet, perusvapaudet, laillisuusperiaate ja rajojen avoimuus – ovat liiton keskeisiä lähtökohtia, joiden avulla Nato pyrkii rakentamaan sellaista demokraattisten valtioiden yhteisöä, jonka keskuudessa sota ei ole kuviteltavissa. Julistuksessa todetaan edelleen tällaisen demokraattisten valtioiden yhteisön olevan avoin kaikille eurooppalaisille demokratioille.¹²⁴

¹²² NATO (23.4.1999) The Alliance's Strategic Concept [www-dokumentti].

¹²³ NATO (23.4.1999) The Alliance's Strategic Concept [www-dokumentti].

¹²⁴ NATO (23.4.1999) The Washington Declaration [www-dokumentti], ks. liite 3.

4.2.3. EU:n ja Naton olemassaolon legitimaation vertailu

Verrattaessa EU:n ja Naton olemassaolon keskeisiä periaatteita, arvoja ja tavoitteita, voidaan havaita hyvin selviä yhtäläisyyksiä siinä, miten kumpikin organisaatio perustelee toimiaan ja olemassaoloaan. Molemmilla keskeisenä päämääränä on jäsenvaltioidensa rauhan, vakauden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin ylläpitäminen ja edistäminen. Demokraattiset arvot, normit ja rakenteet (vapaus, demokratia, laillisuusperiaate, ihmisoikeudet, perusvapaudet) nousevat kummaltakin keskeisesti esiin. Kummankaan yhteisön piirissä jäsenten välinen sota ei ole mahdollinen, vaan kaikki toiminta pyrkii kulminoitumaan rauhanaomaiseen rinnakkaiseloon.

Toiminnan painotuksissa on havaittavissa selkeimmät erot, mutta ne eivät muuta olemassaolon legitimaatiota. Siinä missä Nato painottaa kollektiivista puolustusta keskeisimpänä välineenä rauhan ja turvallisuuden takaajana, on EU:lla vastaavassa roolissa eri politiikkasektoreiden, erityisesti talouden, vahva yhteistyö. Tämän vuoksi unionissa toiminnan legitimaatio painottaa enemmän jäsenvaltioiden ja niiden kansalaisten yleistä hyvinvointia ja unionin taloudellista merkitystä, kun taas Natossa korostetaan vastaavasti euro-atlanttista vakautta ja turvallisuutta. Erot ovat kuitenkin riippuvaisia lähinnä toiminnan luonteesta. Nato on lähtökohdiltaan puolustusliitto, jonka keskeisin yhteistyösektori on puolustus- ja turvallisuuspolitiikka, kun taas EU:ssa yhteistyötä tehdään kaikilla yhteiskunnallisen elämän ja politiikan sektoreilla. Organisaatioiden ero on haettavissa amalgoituneen ja pluralistisen turvallisuusyhteisön väliltä, sillä sekä EU että Nato ovat selkeästi Deutschin kuvaamien turvallisuusyhteisöjen kaltaisia. EU:n ja Naton olemassaolon perusteita tarkastellessa voidaankin todeta, että kummankin legitimaatio nousee samasta lähteestä. Tuo lähde on sama lähde, jolla demokraattisen rauhan teoria perustelee rauhan olemassaoloa demokraattisten valtioiden kesken. Lähde nousee myös samasta ideasta, jolla Kant aikanaan tavoitteli ikuista rauhaa ja Deutsch hahmotteli vastauksia sodan eliminoimisen ongelmaan. Kyse on demokratiasta, sen periaatteiden, arvojen ja rakenteiden puolustamisesta kaikkine vaateineen, jotta alueellinen rauha ja turvallisuus voitaisiin saavuttaa.

4.3. EU:n ja Naton laajentumisstrategiat ja niiden legitimaatio

Koska tutkimukseni ensisijaisena tarkoituksena on tarkastella EU:n ja Naton itäänlaajentumisen legitimaatiota, tulee tarkasteluun ottaa mukaan myös se kokonaisuus, mitä legitimoidaan. Näin ollen on perusteltua tehdä katsaus laajentumisstrategioihin yleisemmin. Laajentumisstrategioista ilmenevät kummankin organisaation asettamat jäsenyysvaatimukset, mitkä ovat keskeisellä sijalla laajentumisen legitimaatiota tarkastellessa. Jäsenyysvaatimukset suhteutettuna organisaatioiden olemassaolon legitimaatioon ovat keskeisiä avaimia EU:n ja Naton itäänlaajentumisen legitimaation ymmärtämisessä. Jäsenyysvaatimusten tärkein merkitys on siinä, että jäsenkandidaatit tavoitellessaan jäsenyyttä joutuvat koko ajan kehittämään omia rakenteitaan ja arvojaan ja muokkaamaan yhteiskuntiaan uuteen uskoon, jotta ne saavuttaisivat EU:n ja Naton asettamat standardit. Juuri tämä jäsenkandidaatien yhteiskuntien kehittäminen ja ohjaaminen demokratian tielle on hyvin keskeinen asia itäänlaajentumisen legitimaatiossa.

4.3.1. Euroopan unionin itäänlaajentuminen

4.3.1.1. EU:n itäänlaajentuminen laajemmassa mittakaavassa

EU ei ole laajentumassa ensimmäistä kertaa. Vuoteen 1951¹²⁵ ulottuvan historiansa aikana se on neljä kertaa menestyksellisesti laajentunut. Alkuperäisten kuutosten (Belgia, Saksa, Ranska, Italia, Alankomaat ja Luxemburg) rinnalle tulivat vuonna 1973 Iso-Britannia, Irlanti ja Tanska. Etelään laajentuminen tapahtui 1980-luvulla Kreikan tullessa jäseneksi vuonna 1981 ja Portugalin ja Espanjan liittyessä mukaan vuonna 1986. Viimeisin laajentuminen on vuodelta 1995, kun Suomi, Ruotsi ja Itävalta hyväksyttiin unionin jäseniksi.¹²⁶

¹²⁵ EU:n historian voidaan sanoa ulottuvan vuoteen 1951, jolloin perustettiin Euroopan hiili- ja teräsyhteisö (EHTY). Se muodosti yhdessä Euroopan talousyhteisön (ETY) ja Euroopan atomienergiayhteisön (EURATOM) kanssa Euroopan Yhteisöt, joista vuoden 1967 sulautumissopimuksella alettiin käyttää nimitystä Euroopan yhteisö (EY). Vuonna 1993 Maastrichtin sopimuksella EY muutettiin Euroopan unioniksi (EU).

¹²⁶ Euroopan komissio 1999b, 6.

Nykyinen laajentumisprosessi kokonaisuudessaan (Kypros, Malta ja Turkki mukaanluettuina) on kuitenkin hyvin erilainen suhteessa neljään aikaisempaan. Kyse on hyvin laaja-alaisesta prosessista, jossa EU tulee kasvamaan aivan uusiin mittoihin. Hakijamaita on yhtäaikaan 13 entisen kolmen, kahden tai yhden sijaan. Laajentumisen toteuduttua unionin alue kasvaa reilulla kolmanneksella entisestään ja väestömäärä nousee yli sadalla miljoonalla. Lisäksi se historiallisten ja kulttuuristen piirteiden kirjo, minkä jäsenkandidaatit tuovat unioniin mukanaan, on moninaisuudessaan aivan omaa luokkaansa.¹²⁷

Mittavassa laajentumisprosessissa EU joutuu myös itse sisäisesti uudistumaan. Instituutioiden, toimielinten ja päätöksentekoprosessien muuttaminen on välttämätöntä, jotta EU kykenisi ottamaan vastaan uudet jäsenet. Uudistuksissa on kyse ennenkaikkea unionin tehokkuudesta, toimintakyvystä ja legitimitetistä tulevaisuutta silmällä pitäen. Mikäli nyt parhaillaan menossa oleva hallitusten välinen konferenssi epäonnistuu uudistustyössään, on koko laajentumisprosessi enemmän kuin vakavasti vaakalaudalla.¹²⁸ HVK-neuvottelujen epäonnistuminen merkitsisi EU:n sisäistä kriisiä ja saattaisi pahimmillaan johtaa koko laajentumisprosessin lykkäytymiseen¹²⁹.

Laajentumisprosessissa suhteet ulkopuolelle jääviin naapureihin tulee ottaa uudella tavalla huomioon. Erityisesti suhteet Venäjään ja Ukrainaankin nähdään maanosan tulevaisuuden kannalta merkittäviksi, mutta vähemmälle huomiolle ei voi jäädä myöskään etnisesti konfliktierkkä Balkanin alue, joka tavoittelee unionin jäsenyyttä. Yhtäläillä suhteiden jatkuva kehittäminen koko Välimeren alueella (Pohjois-Afrikka ja Lähi-itä) on tärkeää.¹³⁰

4.3.1.2 . EU:n itäänlaajentumisen kehitys

Lähtökohtia unionin itäänlaajentumiselle alettiin hahmotella heti Berliinin muurin sortumisen jälkeen, jolloin silloinen Euroopan yhteisö loi nopeasti diplomaattiset suhteet entisiin Itä-blokin maihin. 1990-luvun alkuvuosina yhteisö solmi kauppa- ja yhteistyösopimukset Baltian maiden, Unkarin, Puolan, Romanian, Bulgarian, Slovenian ja

¹²⁷ Euroopan komissio 1999b, 6.

¹²⁸ Helsingin Eurooppa-neuvosto 10.-11.12.1999 [www-dokumentti]; ks. myös Sihvola 1999, 263-266.

¹²⁹ Rutanen 8, 2000.

¹³⁰ Euroopan komissio 1999a, 5-6.

entisen Tshekkoslovakian kanssa. Koko vuosikymmenen ajan EY:n PHARE-ohjelman puitteissa KIE-maille tarjottiin taloudellista tukea ja teknistä apua erityisesti talouden uudistamiseen ja rakentamiseen. PHARE:sta kasvoikin maailman laajin Keski-Euroopassa toimiva avustusohjelma. 1990-luvun aikana EU solmi kaikkien kymmenen KIE-maan kanssa ns. Eurooppa-sopimukset, jotka muodostavat yhä edelleen sen oikeudellisen pohjan, jolla kahdenkeskiset suhteet näiden maiden ja unionin välillä järjestetään.¹³¹ Vuoden 1996 kesäkuuhun mennessä kaikki KIE-maat olivat jättäneet jäsenhakemuksensa unionille¹³².

Jäsenhakemusten tulvan ja maanosan uuden poliittisen tilanteen vuoksi EU katsoi velvollisuudekseen vastata laajentumisen haasteeseen. Laajentumista alettiin valmistella ja Kööpenhaminan Eurooppa-neuvostossa 1993 laajentuminen nostettiin virallisesti unionin agendalle. Kööpenhaminassa sovittiin periaatteet unionin laajentumisesta Keski- ja Itä-Eurooppaan. Koko laajentumisprosessin kannalta tehtiin kaksi hyvin merkittävää päätöstä: ensinnäkin mukaantulo unioniin tehtiin mahdolliseksi halukkaille Keski- ja Itä-Euroopan valtioille ja toiseksi laajentumisen aikatauluista sovittiin, että se tapahtuu jäsenkandidaattien täytettyä unionin asettamat jäsenyysvaatimukset, jotka Kööpenhaminassa niinkään määriteltiin.¹³³

Essenin Eurooppa-neuvostossa 1994 määriteltiin jäsenyyttä edeltävä strategia, jolla valmisteltaisiin KIE-maita EU-jäsenyyteen ja erityisesti kohtaamaan sisämarkkinoiden aiheuttamat kilpailulliset haasteet¹³⁴. Madridin Eurooppa-neuvostossa joulukuussa 1995 komissio sai tehtäväkseen arvioida jäsenyyshakemuksien pohjalta kunkin hakijamaan taloudellis-poliittista tilaa ja kykenevyyttä mahdolliseen EU-jäsenyyteen. Madridissa komissiolle määrättiin myös laadittavaksi osana Agenda 2000:tta yksityiskohtainen analyysi laajentumisen kokonaisvaikutuksista ja merkityksestä niin Euroopassa kuin maailmanlaajuisestikin. Lisäksi Madridissa päätettiin jäsenyyttä edeltävän strategian

¹³¹ Euroopan komissio 1999b, 7.

¹³² Euroopan komissio 1999b, 9.

¹³³ *"The European Council today agreed that the associated countries in Central and Eastern Europe that so desire shall become members of the European Union. Accession will take place as soon as an associated country is able to assume the obligations of the membership by satisfying the economic and political conditions required."* Copenhagen European Council 21.-22.6.1993.

¹³⁴ Euroopan komissio 1999b, 16; Essen European Council, December 9-10 1994 [www-dokumentti].

tehostamisesta erityisesti hakijavaltioiden hallinnollisen ja juridisen kapasiteetin kohentamiseksi.¹³⁵

Amsterdamin Eurooppa-neuvoston jälkeen heinäkuussa 1997 Euroopan komissio julkaisi selonteon *Agenda 2000: kohti vahvempaa ja laajempaa unionia*. Siinä käsiteltiin laajentumista hyvin yksityiskohtaisesti ja tarkasteltiin sen vaikutuksia monilla eri tasoilla ja yhteiskunnan eri sektoreilla. Agenda 2000:ssa komissio korostaa Euroopan keskeisenä intressinä olevan rauhan ja turvallisuuden sekä demokratian keskeisten periaatteiden edistämisen. Toisaalta tämän intressin toteuttaminen vaatii myös sitä, että EU:n on vahvistettava poliittista ja taloudellista asemaansa maailmanlaajuisesti. Laajentumisen keskeisimmiksi syiksi Agenda 2000 määrittelee mahdollisuudet kehittää EU:n turvallisuutta, taloutta, kulttuuria ja asemaa koko maailmassa. Agenda 2000:n mukaan koko Euroopan maanosan kattava rauhanomainen ja vapaaehtoinen integraatio on vakauden, turvallisuuden ja yhtenäisyyden takuu. Vakauden ja turvallisuuden ohella kauppa ja taloudellinen toiminta vahvistuvat laajentuneessa unionissa, mikä lisää koko Euroopan hyvinvointia ja vahvistaa edelleen Euroopan talouden asemaa maailmanlaajuisesti. Esimerkiksi laajentuneena unioni voi toimia tehokkaammin esimerkiksi WTO:ssa ja EECD:ssä. Komissio näkee myös kulttuurisen diversiteetin kasvun edistävän unionin luovuutta ja hyvinvointia. Edelleen uusien jäsenien mukaantulo unioniin lisää myös EU:n kokonaisvaltaista painoarvoa maailmassa.¹³⁶

Agenda 2000:ssa komissio antoi lausuntonsa kaikista unionin jäsenyyttä hakeneista maista ja lausuntojensa perusteella se ehdotti liittymisneuvottelujen aloittamista Unkarin, Puolan, Viron, Tshekin ja Slovenian kanssa¹³⁷. Luxemburgin Eurooppa-neuvostossa joulukuussa 1997 tehtiin päätös neuvottelujen aloittamisesta näiden kuuden maan kanssa maaliskuun 1998 aikana. Luxemburgissa tehtiin myös ne päätökset, joita koko laajentumisprosessin aloittaminen edellyttää. Erityisesti jäsenyyttä edeltävä strategia vahvistettiin lopulliseen muotoonsa, jotta unionin jäsenyyttä hakeneet valtiot voitaisiin saattaa liittymiskelpoisiksi.¹³⁸ Helsingin Eurooppa-neuvostossa 1999 sovittiin liittymisneuvottelujen aloittamisesta helmikuun 2000 aikana kaikkien niiden hakijoiden

¹³⁵ Madridin Eurooppa-neuvosto 15.-16.12.1995 [www-dokumentti].

¹³⁶ Euroopan komissio 15.17.1997: Agenda 2000 [www-dokumentti].

¹³⁷ Euroopan komissio 15.7.1997 Agenda 2000 [www-dokumentti].

¹³⁸ Luxemburgin Eurooppa-neuvosto 12.-13.12.1997 [www-dokumentti].

kanssa, jotka ovat täyttäneet unionin jäsenyyskriteerit. KIE-maille Helsingin päätös merkitsi neuvottelujen aloittamista Latvian, Liettuan, Slovenian, Romanian ja Bulgarian kanssa. EU ilmoitti itse olevansa valmis ottamaan uusia jäseniä vastaan aikaisintaan vuonna 2002.¹³⁹

4.3.1.3. EU:n jäsenvaatimukset

EU:n jäseniä sitoo yhteisöoikeus, joka määrittelee mm. sen, mitä unioni jäseniltään vaatii. Jäsenkandidaatteja ajatellen tärkeimmät vaatimukset nousevat unionia koskevista perussopimuksista ja Eurooppa-neuvoston päätöslauselmista. Unionin perussopimuksista ilmenee se, millaisia EU:n jäsenvaltioiden tulee olla. Eurooppa-neuvoston päätöslauselmissa on puolestaan erikseen määritelty jäsenkandidaateille jäsenyysvaatimukset, mitkä luonnollisesti tukevat unionin perussopimusten vaatimuksia. Vaikka lähtökohtaisesti toimitaan sopimusten oikeuttamalta pohjalta, ei laajentumista tavoiteltaessa juridiikkaan voida kuitenkaan pelkästään vedota. Lopullinen päätös jäsenyydestä perustuu aina poliittiseen harkintaan¹⁴⁰.

Lähtökohdat unionin laajentumiselle ovat Amsterdamin sopimuksen 49. artiklassa, jonka mukaan ”*jokainen Euroopan valtio, joka noudattaa 6 artiklan 1 kohdassa määrättyjä periaatteita, voi hakea unionin jäsenyyttä*”.¹⁴¹ Kuudes artikla määrittelee hyvin olennaisesti sitä, mitä unioni on ja mitä se toisaalta jäseniltään vaatii. Artiklan mukaan ”*unioni perustuu jäsenvaltioille yhteisiin vapauden, kansanvallan, ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamisen sekä oikeusvaltion periaatteisiin*”¹⁴². Edelleen jäseniltä vaaditaan Rooman sopimuksen kolme a –artiklan ensimmäisessä kohdassa, että ne harjoittavat avoimen

¹³⁹ Helsingin Eurooppa-neuvosto 10.-11.12.1999 [www-dokumentti].

¹⁴⁰ Lippert 1997, 120.

¹⁴¹ Euroopan unioni (2.1.1997) Amsterdamin sopimus [www-dokumentti]. Tässä kohdin on hyvä huomata, että Keski- ja Itä-Euroopan maat ovat hakeneet EU:n jäsenyyttä ennen Amsterdamin sopimuksen voimaantuloa, jolloin lähtökohtana hakemuksille oli Maastrichtin sopimuksen (1992) O-artikla (”*Jokainen Euroopan valtio voi hakea unionin jäsenyyttä*.”). Amsterdamin sopimus siis asettaa lähtökohtaisesti tiukemmat vaatimukset hakijamaille.

¹⁴² Euroopan unioni (2.1.1997) Amsterdamin sopimus [www-dokumentti]. Kuten edellisessä viitteessä tässäkin Maastrichtin sopimus antaa väljemmät puitteet jäsenyysperusteille (F artikla: ”*Unioni pitää arvossa sitä kansallista ominaislaatua, joka valtiollisen järjestelmänsä kansanvallan periaatteille perustavilla unionin jäsenvaltioilla on*.”).

markkinatalouden ja vapaan kilpailun periaatteille perustuvaa talouspolitiikkaa¹⁴³.

Kööpenhaminan Eurooppa-neuvostossa sovittiin jäsenkandidaatteja koskevat jäsenyysvaatimukset, ns. Kööpenhaminan kriteerit. Kriteerit koostuvat poliittisista ja taloudellisista vaatimuksista sekä kykenevyydestä hoitaa jäsenyyden mukanaan tuomat velvollisuudet. Poliittiset kriteerit sisältävät vaatimuksen vakaasta demokratiasta, jossa oikeusvaltion ja monipuoluejärjestelmän periaatteet toteutuvat, ihmisoikeuksia kunnioitetaan ja vähemmistöjä suojellaan. Taloudelliset kriteerit vaativat jäsenhdoikkailta toimivan markkinatalouden olemassaoloa ja kykyä kestää sisämarkkinoiden aiheuttamat kilpailupaineet. Kykyyn hoitaa velvollisuuksia kuuluvat niin poliittisiin kuin taloudellisiin tavoitteisiin sitoutuminen (esimerkiksi rahaliitto EMU ja mahdolliset uudet laajentumiset).¹⁴⁴ Jäsenyyden ja Kööpenhaminan kriteerien olennaisiin lähtökohtiin kuuluu luonnollisesti koko unionilainsäädännön hyväksyminen ilman ehtoja tai poikkeuksia, jota ilman EU-jäsenyys ei ole mahdollinen.¹⁴⁵

Kööpenhaminan Eurooppa-neuvoston päätöksiä täydentävät Madridin ja Luxemburgin Eurooppa-neuvostojen päätöslauselmat. Madridissa sovittiin jäsenyyden vaativan hakijamaiden hallinnollisten rakenteiden sopeuttamista EU:n mukaisiin rakenteisiin. Tällä taataan se, että unionin lainsäädäntöä ei vain siirretä hakijamaihin, vaan se pannaan niissä myös tehokkaasti täytäntöön. Lakien täytäntöönpano on ehdoton edellytys yhteiselle luottamukselle, mikä on luonnollinen vaatimus EU-jäsenyydessä.¹⁴⁶ Luxemburgissa joulukuussa 1997 edellytyksenä jäsenyydelle korostettiin edelleen eri instituutioiden toiminnan vahvistamista ja kehittämistä Amsterdamin sopimuksen mukaisesti¹⁴⁷.

¹⁴³ [...] sellaisen talouspolitiikan käyttöön ottaminen, joka perustuu jäsenvaltioiden talouspolitiikan tiiviiseen yhteensovittamiseen, sisämarkkinoihin ja yhteisten tavoitteiden määrittelyyn ja jota harjoitetaan vapaaseen kilpailuun perustuvan avoimen markkinatalouden periaatteen mukaisesti. Euroopan unioni (2.10.1997) Euroopan yhteisön perustamissopimus (konsolidoitu versio) [www-dokumentti].

¹⁴⁴ "Membership requires that the candidate country has achieved stability of institutions guaranteeing democracy, the rule of law, human rights and respect for and protection of minorities; the existence of a functioning market economy as well as the capacity to cope with competitive pressure and market forces within the Union. Membership presupposes the candidate's ability to take on the obligations of membership including adherence to the aims of political, economic and monetary union." Copenhagen European Council, 21.-22.6.1993.

¹⁴⁵ Lippert 1997, 121.

¹⁴⁶ Euroopan komissio 1999b, 10.

¹⁴⁷ Euroopan komissio 1999b, 10.

4.3.1.4. EU:n itäänlaajentumisen legitimaatio

EU on demokraattisten valtioiden yhteisö, joka toiminnallaan tavoittelee alueensa vakautta ja turvallisuutta ja jäsenvaltioidensa hyvinvointia. Kaikkinainen epävakaus ja turvattomuus on uhka unionin tehokkaalle toiminnalle. Siksi uhat tulee eliminoida.

Keski- ja Itä-Euroopan valtioiden yhteiskunnallinen epävakaus nähdään EU:ssa uhkana. Siksi unioni haluaa vakauttaa kyseisiä yhteiskuntia. Vakautuksen avaimet ovat sisäänkirjoitettu demokraattisen rauhan teoriaan. Demokratian avulla rauha, turvallisuus ja hyvinvointi on saavutettavissa. Siksi EU näkee ehdottoman tärkeänä vahvistaa näiden maiden yhteiskuntien demokraattista kehitystä niin rakenteellisella kuin normatiivisella tasolla. Demokratia on myös avain taloudelliseen kehitykseen ja hyvinvointiin, sillä se sallii liberaalin talouspolitiikan harjoittamisen.

EU:n jäsenvaatimukset korostavat juuri näitä demokraattisia elementtejä. Sieltä nousevat vaatimukset demokratiasta, oikeusvaltiosta, ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamisesta, toimivasta markkinataloudesta, monipuoluejärjestelmästä, vähemmistöjen suojelusta jne. Sitomalla Keski- ja Itä-Euroopan maat näihin periaatteisiin ja niiden jatkuvaan kehittämiseen unioni vahvistaa maanosan rauhaa ja turvallisuutta, mikä on unionille itselleenkin koko sen olemassaolon ja toiminnan lähtökohta. Varsinaisen laajentumisen seurauksena EU:n alue laajenee. Se tarkoittaa, että uusia valtioita tulee EU:n muodostaman turvallisuusyhteisön jäseniksi. Rauhan, vakauden ja turvallisuuden alue siis laajenee, mikä on hyvin keskeistä unionin itäänlaajentumisen legitimaatiossa.

Koska EU on deuschilaisen amalgoituneen turvallisuusyhteisön kaltainen, vaatii unionin täysjäsenyys uusilta jäseniltä myös amalgoitumista. Käytännössä sitä edeltää pluralistisen turvallisuusyhteisön vaihe, joka toteutuu niissä vaiheissa, joita jäsenkandidaatit käyvät läpi ennen jäsenyyttä. Tämän vuoksi jo pelkkä mukanaolo unionin jäsenyyttä edeltävässä strategiassa on hyvin tärkeää Euroopan rauhan ja turvallisuuden kannalta. Samasta syystä EU on sitonut liittymisneuvottelukusteluihin kaikki kymmenen KIE-maata.

EU legitimoit itäänlaajentumistaan demokratian ja tätä kautta rauhan ja turvallisuuden sekä yhteiskunnallisen vakauden ja hyvinvoinnin teemoilla. Oletus siitä, että demokratia

mahdollistaa rauhan ja yhteiskunnallisen vakauden ja tätä kautta edelleen luo turvallisuutta ja hyvinvointia, on hyvin keskeistä EU itäänlaajentumisessa. Demokraattisen rauhan teoria antaa siis sekä lähtökohdan että selityksen unionin itäänlaajentumisen legitimoinnille.

4.3.2. Naton itäänlaajentuminen

Naton itäänlaajentumisstrategia on kahden erillisen prosessin kokonaisuus. Se muodostuu toisaalta varsinaisesta laajentumisesta ja toisaalta rauhankumppanuudesta entisten itä-blokin maiden kanssa. Itäänlaajentumisstrategian sijasta voisi mielestäni puhua Naton uudesta avoimuuspolitiikasta, sillä varsinaisen laajentumisen suhteen Natossa eletään parhaillaan hiljaiseloa. Sen sijaan turvallisuuspoliittiseen ja sotilaalliseen yhteistyöhön keskittyvä rauhankumppanuus on se konkreettinen viitekehys, jossa Naton mahdolliset tulevaisuuden jäsenet tällä hetkellä toimivat. Rauhankumppanuus tulee kuitenkin erottaa varsinaisesta laajentumisesta. Rauhankumppanuus ei takaa jäsenyyttä automaattisesti, mutta osallistumista rauhankumppanuusohjelmaan pidetään hyvin tärkeänä tekijänä siinä prosessissa, jossa uusia jäseniä otetaan Natoon.

4.3.2.1. Naton varsinainen itäänlaajentuminen

Washingtonin sopimuksen kymmenennen artiklan mukaan Naton jäsenmaat voivat yksimielisellä päätöksellä kutsua minkä tahansa eurooppalaisen valtion liittymään jäsenekseen, mikäli he katsovat tämän valtion edistävän Washingtonin sopimuksen periaatteita ja Pohjois-Atlantin alueen turvallisuutta¹⁴⁸. Nato on käyttänyt artiklaa neljästi: Kreikka ja Turkki kutsuttiin jäseniksi vuonna 1952, Saksan liittotasavalta vuonna 1955 ja Espanja 1982. Viime vuoden maaliskuussa (1999) tapahtunutta neljättä laajentumista voidaan pitää erityisen merkittävänä, sillä silloin Nato ensi kertaa laajeni kylmän sodan aikaiselle viholliskentälle kutsuen jäseniksi entisen kommunistisen Keski-Euroopan maista Puolan, Tshekin ja Unkarin. Alkuperäisestä 12 jäsenen liitosta on nyt laajennuttu 19

¹⁴⁸ "NATO (4.4.1949) The North Atlantic Treaty [www-dokumentti], ks. liite 2.

jäseneneen.¹⁴⁹ Puolan, Tshekin ja Unkarin kutsumista Naton jäseniksi voidaan pitää varsinaisen itälaajentumisen ensimmäisenä aaltona. Seuraavaa aaltoa odotellaan, mutta sen ajankohdasta ei vielä ole virallisesti puhuttu.

Naton itäänlaajentumiskehityksen kannalta merkittäviä virstanpylväitä voidaan löytää pitkin 1990-lukua. Ajatus varsinaisesta laajentumisesta lähti liikkeelle jo 1990-luvun alkuvuosina, jolloin Yhdysvaltain hallituksessa ideoitiin mahdollista itälaajentumista. Eräänlaisena lähtölaukauksena laajentumiselle voidaan pitää presidentti Clintonin vierailua Warsovassa, jolloin hän antoi puolalaisille selvän lupauksen laajentaa Natoa. Clintonin mukaan kysymys ei ollut enää siitä, otetaanko uusia jäseniä mukaan Natoon, vaan milloin ja miten niitä otetaan. Muutama päivä Clintonin puheen jälkeen Yhdysvaltain ulkoministeri Warren Christopher meni vielä pitemmälle luvattaessaan kutsua liiton kokoon, jotta voitaisiin keskustella Naton laajentumisen seuraavista askelista.¹⁵⁰

Naton sisällä laajentumisesta keskusteltiin jäsenmaiden kesken virallisesti ensimmäistä kertaa Brysselin huippukokouksessa tammikuussa 1994. Tällöin Naton jäsenvaltioiden johtajat vahvistivat liiton olevan avoin kaikille eurooppalaisille valtioille, jotka ovat kykeneviä edistämään Pohjois-Atlantin alueen turvallisuutta. Mahdollisuus laajentumiseen kohdistettiin erityisesti itäänpäin Keski- ja Itä-Euroopan maihin. Laajentuminen käsitettiin ennenkaikkea jatkuvasti kehittyvänä prosessina, jossa Euroopan poliittinen kehitys ja turvallisuus otetaan kokonaisvaltaisesti huomioon.¹⁵¹

Syyskuussa 1995 Nato julkisti selvityksen liiton kokonaisvaltaisesta laajentumisstrategiasta. Siinä laajentumista käsiteltiin hyvin kokonaisvaltaisesti ja selvityksen tärkein tehtävä olikin vastata kysymyksiin *miksi laajentua* ja *miten laajentua*. Selvitys jaettiin jäsenyydestä kiinnostuneille kumppanuusvaltioille, ja vuosien 1996-97 aikana Nato kävi kahdenkeskisiä keskusteluja 12¹⁵² jäsenyydestä kiinnostuneen kumppanuusvaltion kanssa.

¹⁴⁹ NATO (24.2.2000) Nato at Fifty: Widening and Deepening [www-dokumentti].

¹⁵⁰ Lainattu Granville 1999, 29.

¹⁵¹ Nato Handbook 1998, 81; NATO (10.8.1999) Nato's Enlargement [www-dokumentti].

¹⁵² Keskusteluja käytiin Albanian, Bulgarian, Latvian, Liettuan, Makedonian, Puolan, Romanian, Slovakian, Slovenian, Tshekin, Unkarin ja Viron välillä.

Madridin huippukokous heinäkuussa 1997 merkitsi tärkeää käännettä laajentumisprosessissa. Samalla kun Nato päätyi kutsumaan Puolan, Tshekin ja Unkarin aloittamaan liittymisneuvottelut Naton kanssa, vakuutettiin myös liittymisneuvottelujen ulkopuolelle jääville kumppanimaille oven Nato-jäsenyyteen pysyvän auki. Vaikka myös Naton vuoden 1999 uudessa strategisessa opissakin sitoudutaan laajentamaan liittoa tulevaisuudessa, jää uusi laajentumisaalto kuitenkin epämääräiseksi, sillä mitään aikatauluja ei ole lyöty tulevaisuuden suhteen lukkoon.¹⁵³ Näin ollen ensimmäisen itäänlaajentumisen ulkopuolelle jääneiden kumppanusvaltioiden keskeisenä Nato-kehyksenä toimii Naton rauhankumppanusohjelma, joka on tällä hetkellä käytännössä ainut väline, jonka pohjalta mahdolliset tulevaisuuden laajentumisen tullaan toteuttamaan.

4.3.2.2. Rauhankumppanus

Naton rauhankumppanusohjelma (*Partnership for Peace, PfP*) sai alkunsa tammikuussa 1994 ja on sen jälkeen kehittynyt Naton varsinaisten laajentumissuunnitelmien rinnalla. Yhdessä Euro-atlanttisen kumppanusneuvoston (*Euro-Atlantic Partnership Council, EAPC*) kanssa se on muodostunut merkittäväksi Naton välineeksi uuden eurooppalaisen turvallisuusarkkitehtuurin tekijänä. Rauhankumppanus on käytännöllisen tason kahdenkeskinen turvallisuuspoliittinen toimintaohjelma, jonka tarkoituksena on laajentaa ja voimistaa poliittista ja sotilaallista yhteistyötä koko Euroopassa integroimalla Naton toimintaan mukaan kaikki halukkaat valtiot koko Euroopan ja entisen Neuvostoliiton alueella. Euro-atlanttinen kumppanusneuvosto toimii rauhankumppanuuden viitekehyksenä, monenkeskisenä turvallisuuspoliittisena yhteistyö- ja neuvottelufoorumina, jossa ennenkaikkea keskitytään politiikkaan ja turvallisuuteen liittyviin suuriin linjauksiin ja koordinoidaan rauhankumppanusohjelmaa. EAPC perustettiin Portugalin Sintrassa toukokuussa 1997. Sen jäsenistö muodostuu 19 Nato-maata ja 24 Naton rauhankumppanista, ja sen toiminta perustuu Sintrassa allekirjoitettuun EAPC:n perusdokumenttiin. Siinä jäsenvaltiot vahvistavat yhteisen sitoumuksensa vahvistaa ja laajentaa rauhan ja vakauden aluetta koko euro-atlanttisella alueella niiden yhteisten arvojen ja periaatteiden pohjalta, jotka rauhankumppanusohjelman puiteasiakirjassa on

¹⁵³ NATO (23.4.1999) The Alliance's Strategic Concept [www-dokumentti].

vahvistettu.¹⁵⁴ Euro-atlanttista kumppanuusneuvostoa edelsi Pohjois-Atlantin yhteistyöneuvosto (North Atlantic Cooperation Council, NACC) vuosina 1991-1997.

Rauhankumppanuusohjelmassa on mukana 24 valtiota¹⁵⁵. Sen puitteissa osallistuvilla valtioilla on mahdollisuus vahvistaa suhteitaan Natoon itse yksilöimiensä intressien ja mahdollisuuksien mukaan. Jokainen kumppanimaa päättää itse osallistumisensa asteen, mikä saattaa vaihdella keskinäisestä dialogista lähes jäsenyyden tasoiseen sotilaalliseen ja turvallisuuspoliittiseen yhteistyöhön. Rauhankumppanuus perustuu juridisesti Naton kutsuasiakirjaan¹⁵⁶, jossa kaikki ETYJ:n ja silloisen NACC:n jäsenet kutsuttiin ohjelmaan mukaan, ja ns. puiteasiakirjaan¹⁵⁷, jossa selitetään rauhankumppanuuden päämäärät. Rauhankumppanuus vaatii puiteasiakirjan tavoitteiden hyväksymistä ja allekirjoittamista.¹⁵⁸

Rauhankumppanuusohjelma perustettiin, koska Nato näki tärkeäksi vahvistaa turvallisuutta ja syventää poliittisia ja sotilaallisia siteitään koko euro-atlanttisella alueella. Naton mukaan rauhankumppanuus ilmentää sitä tosiasiaa, että euro-atlanttinen rauha ja turvallisuus voidaan saavuttaa vain yhteistyön kautta. Tuon yhteistyön perustana ovat yhteiset perusarvot eli ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojeleminen ja edistäminen sekä vapauden, oikeuden ja rauhan turvaaminen, joihin pyritään demokratian avulla. Kaikki rauhankumppanuusohjelmaan osallistuvat valtiot ovat sitoutuneet näin ollen demokraattisten yhteiskuntien ja kansainvälisen oikeuden periaatteiden ylläpitoon. Minkäänlainen pakottaminen, pelottelu ja uhkailu ei siis kuulu rauhankumppanuuteen. Edelleen rauhankumppanit ovat sitoutuneet YK:n peruskirjan ja ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen periaatteisiin. Sitoutumalla niihin he erityisesti pidättäytyvät voimankäytöstä tai sillä uhkaamisesta minkään valtion alueellista yhtenäisyyttä tai poliittista itsenäisyyttä kohtaan. Rauhankumppanit kunnioittavat olemassaolevia rajoja ja ratkaisevat riitansa rauhanomaisesti. He ovat myös kumppanuudessa vahvistaneet sitoutumisensa Helsingin päätösasiakirjaan ja sen jälkeisiin ETYJ:n asiakirjoihin sekä

¹⁵⁴ NATO (26.1.2000) Further development of the EAPC [www-dokumentti]; Nato Handbook 1998, 84-86.

¹⁵⁵ Naton rauhankumppanimaita ovat Albania, Armenia, Azerbaidzhan, Bulgaria, Georgia, Itävalta, Kazakstan, Kirgisia, Latvia, Liettua, Makedonia, Moldova, Romania, Ruotsi, Slovakia, Slovenia, Suomi, Sveitsi, Turkmenistan, Ukraina, Uzbekistan, Viro, Valko-Venäjä ja Venäjä. NATO (12.6.1999) Welcome to Nato [www-dokumentti].

¹⁵⁶ Ks. liite 5.

¹⁵⁷ Ks. liite 6.

¹⁵⁸ Olin 1996, 4, 14.

sitoutuneet täytäntöönpanemaan ne sopimukset, jotka aseidenriisunnasta ja asekontrollista on tehty.¹⁵⁹

Rauhankumppanuusohjelman päämäärä on siis vahvistaa vakautta ja turvallisuutta kaikkialla Euroopassa. Käytännöllisen tason puolustuksellinen ja sotilaallinen yhteistyö on keskeisin väline tuon päämäärän saavuttamiseksi. Yhteistyön konkreettisia muotoja ovat esimerkiksi sotilaalliset harjoitukset rauhanturvaamisessa, pelastuspalvelussa ja humanitaarisissa operaatioissa sekä erilaiset kurssit ja seminaarit ja yhteinen puolustussuunnittelu. Toiminnan käytännölläisyydellä tavoitellaan kumppanimaiden puolustussuunnittelun ja puolustusbudjetin avoimuutta ja läpinäkyvyyttä, asevoimien demokraattista kontrollia, valmiutta myötävaikuttaa YK:n JA ETYJ:n alaisiin operaatioihin ja kumppanimaiden joukkojen kehittämistä yhteistoimintakykyisiksi Nato-joukkojen kanssa.¹⁶⁰

Vuonna 1997 päätettiin rauhankumppanuusohjelman vahvistamisesta yhä operationaalisempaan suuntaan ja Washingtonin huippukokouksessa huhtikuussa 1999 allekirjoitettiin rauhankumppanuuden vahvistettu ja operationaalisempi ohjelma (*Towards a Partnership for the 21 st Century – the Enhanced and More Operational Partnership*), johon sisällytettiin yli 2000 erilaista aktiviteettia kattaen lähes kaikki Naton toiminnot. Uuden ohjelman mukaan kumppanimaille annettiin myös entistä paremmat mahdollisuudet olla mukana rauhankumppanuuden päätöksenteossa ja suunnittelussa ja poliittista konsultaatiota Naton ja kumppanien välillä vahvistettiin edelleen.¹⁶¹

Suurin osa Naton rauhankumppaneista hakee Natosta turvatakuita mahdollisia sotilaallisia uhkia vastaan. Rauhankumppanuus ei kuitenkaan anna kumppaneille täysiä turvatakuita, sillä Washingtonin sopimuksen viides artikla kattaa vain Naton täysjäsenet. Aivan heitteille kumppanimaita ei kuitenkaan uhan edessä jätetä, sillä sekä rauhankumppanuuden puiteasiakirjassa että Naton uudessa strategisessa opissa liitto on sitoutunut konsultoimaan kumppaneita, mikäli niiden alueellinen koskemattomuus, poliittinen itsenäisyys tai

¹⁵⁹ NATO (15.3.1994) Partnership for Peace: Framework Document [www-dokumentti], ks. liite 6.

¹⁶⁰ NATO (15.3.1994) Partnership for Peace: Framework Document [www-dokumentti], ks. liite 6.; Nato Handbook 1998, 86-88.

¹⁶¹ NATO (26.1.2000) Enhanced and more operational partnership [www-dokumentti]; NATO (26.1.2000) Further Development of the EAPC [www-dokumentti].

turvallisuus ovat uhattuna¹⁶². Lisäksi täysiä turvatakuita hakevien kumppaneiden kannalta oleellista on tieto, että Nato on luvannut laajentumisen edelleen jatkuvan¹⁶³ ja että aktiivinen osallistuminen rauhankumppanuuteen on merkittävässä asemassa siinä prosessissa, jolla uusia jäseniä kutsutaan Natoon¹⁶⁴.

4.3.2.3. Naton jäsenvaatimukset

Naton laajentumisstrategiaselvityksestä ilmenevät ne tekijät, joihin Nato kiinnittää huomionsa valitessaan uusia jäseniä liittoon. Selvitys lähtee siitä, että laajentuminen merkitsee uusien jäsenten ottamista Washingtonin sopimusten osapuoleksi. Sen vuoksi on erityisen tärkeää, että uudet jäsenet kykenevät täyttämään kaikki Washingtonin sopimuksessa mainitut periaatteet ja tavoitteet. Uudet jäsenet voivat nauttia kaikista jäsenyyden tuomista oikeuksista, mutta niiden tulee ottaa myös kannettavakseen kaikki jäsenyyden aiheuttamat velvollisuudet ja vastuun sekä sitoutua kaikkiin niihin periaatteisiin, politiikkoihin, toimintoihin ja menettelytapoihin, joihin muut jäsenvaltiot ovat niiden liittymishetkellä sitoutuneet. Selvityksessä korostetaan sitä, että laajentumisen tulee vahvistaa liiton tehokkuutta ja koheesiota sekä ylläpitää Naton poliittissotilaallista toimintakykyä niin perustehtäviensä kuin uusien velvoitteidensakin suhteen.¹⁶⁵

Nato ei ole lyönyt lukkoon mitään lopullista kriteeristöä, jonka perusteella jäsenet valittaisiin, vaan päätös laajentumisesta tehdään aina tapaus tapaukselta¹⁶⁶. Laajentumisstrategiaselvitykseen kirjattiin kuitenkin tukku vaatimuksia, jotka Nato jäsenkandidaateilleen on asettanut. Tärkeintä on luonnollisesti Washingtonin sopimuksen peruseriaatteisiin eli demokratiaan, henkilökohtaiseen vapauteen ja laillisuusperiaatteeseen sitoutuminen. Yhtäläillä jäsenkandidaattien tulee sitoutua myös kaikkiin niihin periaatteisiin ja tavoitteisiin, jotka ilmenevät rauhankumppanuuden puiteasiakirjasta.¹⁶⁷ ETYJ:n normiston ja periaatteiden omaksuminen on erityisen tärkeää, sillä ennen jäsenyyttä hakijamaan kaikki niin etniset kuin valtion ulkorajoilla ilmenevät aluekiistat tulee ratkaista rauhanomaisin keinoin.

¹⁶² NATO (15.3.2000) Partnership for Peace: Framework Document [www-dokumentti], ks. liite 6; NATO (23.4.1999) The Alliance's Strategic Concept [www-dokumentti].

¹⁶³ NATO (23.4.1999) Alliance's Strategic Concept [www-dokumentti].

¹⁶⁴ NATO (15.3.2000) Partnership for Peace: Invitation [www-dokumentti], ks. liite 5.

¹⁶⁵ NATO (1.2.2000) Study on Nato Enlargement [www-dokumentti].

¹⁶⁶ NATO (1.2.2000) Study on Nato Enlargement [www-dokumentti].

¹⁶⁷ NATO (1.2.2000) Study on Nato Enlargement [www-dokumentti]; ks. liite 4.

Edelleen jäsenkandidaattien tulee sitoutua vakauden ja hyvinvoinnin edistämiseen omaksumalla taloudellisen vapauden ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden periaatteet sekä kantamalla vastuuta ympäristön hyvinvoinnista.¹⁶⁸ Lisäksi laajentumisesta päätettäessä on oleellista, että uudet jäsenet eivät sulje Nato-ovia mahdollisilta muilta uusilta jäsenkandidaateilta. Tärkeää on, että Nato pysyy avoimena myös tulevaisuuden laajentumisia ajatellen¹⁶⁹. Keskeinen vaatimus on myös kyky ja halu täyttää kaikki luvatut sitoumukset myös käytännössä eikä vain paperilla¹⁷⁰.

Päätöksentekovaa'an painavin vaatimus on se, miten jäsenkandidaatti kykenee edistämään rauhaa ja turvallisuutta Pohjois-Atlantin alueella. Kyse on kollektiivisen puolustusperiaatteen ylläpidosta, jossa jokaisen jäsenen tulee olla mukana. Vaikka kaikki edellämainitut vaatimukset olisi täytetty, mutta panosta sotilaalliseen kollektiiviseen puolustukseen ei ole, jää jäsenyys Natossa haaveeksi.¹⁷¹

Laajentumisstrategiaselvityksessä pohdittiin myös syitä, miksi Naton tulee laajentua itään. Selvityksen perusteella keskeiseksi syyksi nousee koko euro-atlanttisen turvallisuuden parantaminen. Nato kokee erityisen tärkeäksi olla mukana uuden euro-atlanttisen turvallisuusarkkitehtuurin rakentamisessa, ja laajentuminen itään on yksi tapa vastata tähän haasteeseen. Uuden eurooppalaisen turvallisuusarkkitehtuurin tavoitteena on taata vakaus, turvallisuus ja hyvinvointi kaikkialla Euroopassa. Toinen keskeinen laajentumisstrategiasta ilmenevä syy Naton itäänlaajentumiselle on tukea Itä-Euroopan demokraattista kehitystä ja sitoa ne vahvasti mukaan eurooppalaisiin ja euro-atlanttisiin instituutioihin. Näin ne saadaan sidottua demokraattisiin periaatteisiin, joka on lähtökohta niiden yhteiskuntien myöhemmälle kehittämiselle. Natolle on tärkeää, että yhä useampi valtio saataisiin mukaan yhteiseen arvoyhteisöön, sillä turvallisuutta voidaan rakentaa vain yhteisesti jaettujen arvojen pohjalta.¹⁷²

¹⁶⁸ NATO (1.2.2000) Study on Nato Enlargement [www-dokumentti].

¹⁶⁹ NATO (1.2.2000) Study on Nato Enlargement [www-dokumentti].

¹⁷⁰ NATO (1.2.2000) Study on Nato Enlargement [www-dokumentti].

¹⁷¹ NATO (1.2.2000) Study on Nato Enlargement [www-dokumentti].

¹⁷² NATO (1.2.2000) Study on Nato Enlargement [www-dokumentti].

4.3.2.4. Naton itäänlaajentumisen legitimaatio

Nato on demokraattisten valtioiden muodostama turvallisuusyhteisö, joka on määritellyt keskeisimmäksi tavoitteekseen ylläpitää rauhaa, vakautta ja turvallisuutta Pohjois-Atlantin alueella. Uuden roolinsa myötä se näkee keskeiseksi turvata rauhan ja vakauden myös omaa aluettaan idempänä, koko euro-atlanttisella alueella. Naton tärkein tehtävä on eliminoida sellaisia uhkia, jotka saattavat vaarantaa sen jäsenten turvallisuuden. Uhan ei välttämättä tarvitse olla perinteinen sotilaallinen ja konkreettinen uhka, sillä turvallisuutta ja vakautta voidaan horjuttaa monilla muillakin keinoin.

Nato kokee Keski- ja Itä-Euroopan yhteiskunnallisen epävakauden uhkana jäsenmaidensa rauhalle ja turvallisuudelle. Sen vuoksi tuo uhka tulee eliminoida. Euro-atlanttisen rauhan ja turvallisuuden saavuttaminen vaatii Keski- ja Itä-Euroopan valtioiden sitomista eurooppalaisiin rakenteisiin. Sen vuoksi Nato on avannut ovensa itään, ottanut uusia jäseniä ja kehittänyt rauhankumppanuusohjelman. Ovesta sisään pääseminen vaatii kuitenkin KIE-mailta sopeutumista perinteisiin länsimaisiin demokraattisiin arvoihin ja rakenteisiin, sillä ne koetaan Natossa keskeisinä tekijöinä yleisen rauhan ja vakauden ylläpitämisessä.

Naton jäsenyysvaatimukset korostavatkin niitä periaatteita, joiden avulla rauha uskotaan saavutettavan. Sen vuoksi niistä nousevat keskeiselle sijalle juuri demokratiaan ja laillisuusperiaatteeseen sitoutuminen, ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittaminen, riitojen ja konfliktien rauhanomaisten ratkaisumallien omaksuminen jne. Naton itäänlaajentumisen legitimoinnissa on havaittavissa samat tekijät, joilla demokraattisen rauhan teoriaa selitetään. Demokraattisten rakenteiden ja arvojen avulla rauha on mahdollinen ja rauha mahdollistaa yhteiskunnallisen vakauden ja turvallisuuden. Jäsenvaatimuksista ilmenevä kollektiiviseen puolustukseen sitoutumisen vaatimus tekee Natosta hyvin vahvan pluralistisen turvallisuusyhteisön ja juuri turvallisuusyhteisönä Nato pystyy toteuttamaan tärkeimmän tavoitteensa eli rauhan turvaamisen Pohjois-Atlantin alueella jäsentensä kesken.

Laajentamalla Puolaan, Unkariin ja Tshekin tasavaltaan Nato laajensi rauhan ja turvallisuuden aluetta Euroopassa. Se oli tuon laajentumisen keskeisin tavoite. Puola, Tshekki ja Unkari ovat nyt jäseniä hyvin vahvassa pluralistisessa turvallisuusyhteisössä,

jossa sodan mahdollisuus yhteisön keskinäisissä suhteissa on eliminoitu pois. Rauhankumppanuusohjelman avulla Nato pyrkii laajentamaan turvallisuusyhteisöä myös kumppaniensa kesken. Rauhankumppanuuden puiteasiakirjassa kumppanit ovat sitoutuneet demokraattisiin periaatteisiin eli teoriassa EAPC voisi olla Deutschin tarkoittama pluralistinen turvallisuusyhteisö. Rauhankumppanuuden demokraattiset periaatteet nimittäin kattavat pluralistisen turvallisuusyhteisön muodostamiseksi vaaditut tekijät eli tärkeimpien arvojen yhteensopivuuden ja responsiviteetin yhteisön kesken. EAPC:n muodostama turvallisuusyhteisö Naton ja sen kumppanien kesken on kuitenkin vielä hyvin hauras; parempi olisi sanoa, että tänä päivänä EAPC on pluralistinen turvallisuusyhteisö vasta paperilla.

Nato legitimoii itäänlaajentumistaan demokratian ja tätä kautta rauhan ja turvallisuuden sekä yhteiskunnallisen vakauden ja hyvinvoinnin teemoilla. Oletus siitä, että demokratia mahdollistaa rauhan ja yhteiskunnallisen vakauden ja tätä kautta edelleen luo turvallisuutta ja hyvinvointia, on hyvin keskeistä Naton itäänlaajentumisessa. Demokraattisen rauhan teoria antaa siis sekä lähtökohdan että selityksen Naton itäänlaajentumisen legitimoinnille.

4.3.3. EU:n ja Naton itäänlaajentumisen legitimaation vertailu

Edellä esitetyn perusteella ei ole vaikea tehdä vertailua EU:n ja Naton itäänlaajentumisen perustelujen välillä, sillä kummankin organisaation keskeisissä asiakirjoissa on havaittavissa huomattavia samankaltaisuuksia itäänlaajentumisen legitimaatiolle. Kumpikin pitää lähtökohtanaan sitä, että demokratian vahvistaminen rakenteineen, arvoineen ja normeineen on ehdottoman tärkeää, mikäli tavoitteena on vakauden ja turvallisuuden rakentaminen Keski- ja Itä-Eurooppaan. Tätä lähtökohtaa tukevat kummankin jäsenyysvaatimukset, joissa uusilta jäseniltä vaaditaan sitoutumista demokratiaan ja taloudelliseen liberalismiin sekä oikeusvaltion, laillisuusperiaatteen, ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamiseen.

EU ja Nato perustelevat kumpikin itäänlaajentumisensa demokratian lujittamiseen ja siten siis vakauten ja turvallisuuden vedoten. Itä-Eurooppa tulee sitoa tiiviisti Länsi-Eurooppaan, mikäli epävakaus ja turvattomuus Euroopassa halutaan välttää. Sitominen tarkoittaa Itä-Euroopan valtioiden, kansojen ja yhteiskuntien tiukkaa integrointia

demokratian ja taloudellisen vapauden keskeisiin periaatteisiin. Näin EU ja Nato uskovat, että turvallisuus ja vakaus alueella paranevat, sillä demokratia rakenteineen ja normeineen estää vaikeiden konfliktien syntymistä.

EU:n ja Naton itäänlaajentumisen legitimoinnissa on havaittavissa myös painotuseroa, mutta ne johtuvat organisaatioiden erilaisesta luonteesta ja perustehtävistä. Lähtökohtaisesti EU ja Nato ovat hyvinkin erilaisia. Deutschiin viitaten ne toteuttavat integraatiota kumpikin tavallaan, Nato pluralistisemman ja EU amalgoituneemman kaavan mukaan. Natolle puolustusliittona on luonnollista, että sen itäänlaajentumisen perusteluissa kaikkein keskeisintä on puolustaa rauhaa ja turvallisuutta koko euro-atlanttisella alueella. Tämä tavoite korostuu hyvin selvästi Naton laajentumisstrategiaselvityksessä. EU taas vahvemmin alueellisena poliittis-taloudellisena yhteisönä näkee Itä-Euroopan yhteiskuntien vakauttamisen ja niiden hyvinvoinnin edistämisen tärkeimmäksi itäänlaajentumisen syyksi. Sen vuoksi esimerkiksi Agenda 2000:ssa korostuukin myös unionin taloudellisen ja poliittisen roolin vahvistamisen tarve maailmanlaajuisessa mittakaavassa. Toisaalta Agendassakin tämä oman roolin vahvistaminen maailmantaloudessa ja maailmanpolitiikassa korostuu sen takia, että vahvempana toimijana EU:lla on entistä paremmat mahdollisuudet edistää turvallisuutta ja hyvinvointia alueellaan. Painotuseroista huolimatta kummankin organisaation kohdalla Itä-Euroopan tilanne nähdään oman turvallisuuden kannalta erittäin tärkeäksi, sillä onhan kyse omista raja- ja lähinaapureista.

Mielestäni itäänlaajentumisen legitimaatiossa kummankin organisaation kannalta on keskeistä Itä-Euroopan sitominen demokratiaan ja sen keskeisiin periaatteisiin. Erot painotuksissa eivät muuta tätä tosiasiaa miksikään. EU:n ja Naton jäsenyyttä tavoitellessaan Itä-Euroopan valtiot joutuvat sopeuttamaan itsensä EU- ja Nato-standardeihin yhteensopiviksi, eli näin ollen sitovat itseään jatkuvasti demokratian arvoihin ja rakenteisiin. Tämä taas puolestaan on suuri askel tiellä kohti rauhaa, vakautta, turvallisuutta ja hyvinvointia. Kyse on laajentumisessa itse asiassa siitä, että pyritään saavuttamaan laajempi rauhan, vakauden ja turvallisuuden alue laajentamalla samat arvot ja normit jakavaa yhteisöä. Teoreettisemmin ottaen kyseessä on deuschilaisen turvallisuusyhteisön laajentaminen, jolloin tavoitteena on luoda sellainen entistä suurempi alue, joka kykenee eliminoimaan sodan ja sen uhan rajojensa sisältä. Tämän turvallisuusyhteisön tärkeimmät arvot Euroopassa nousevat demokratiasta, ja sen takia demokratia ja sen levittäminen

nousevatkin sekä EU:n että Naton virallisista asiakirjoista siksi kaikkein tärkeimmäksi syyksi, miksi itäänpäin laajennutaan.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt selvittämään, miten EU ja Nato virallisesti perustelevat itäänlaajentumisensa. Toisin sanoen olen tarkastellut itäänlaajentumisen legitimaatiota. Olen lähtenyt tarkastelemaan asiaa kummankin yhteisön olemassaolon legitimoinnista käsin, jolloin tärkeintä on perustella itäänlaajentuminen siten, että se parhaiten vastaa niitä päämääriä, jotka kumpainkin yhteisö on itselleen asettanut. Koska tutkimukseni perusteella EU ja Nato ovat asettaneet tärkeimmäksi tavoitteekseen Euroopan turvallisuuden ja hyvinvoinnin saavuttamisen ylläpitämällä demokratian keskeisiä arvoja, on tärkeää tutkia, miten ne pyrkivät näitä tavoitteitaan itäänlaajentumisessaan toteuttamaan. Tämän vuoksi tarkasteluni on keskittynyt eritoten kummankin yhteisön asettamiin jäsenyysvaatimukseen, joista heijastuvat kummankin yhteisön keskeiset arvot. Tavoitteidensa mukaisesti EU ja Nato uskovat demokratian voimaan rauhan ja turvallisuuden ylläpitämisessä ja hyvinvoinnin saavuttamisessa, ja sen vuoksi ne vaativat jäsenkandidaateiltaan demokratian perusvaateiden täyttämistä.

5.1. Tutkimustuloksen tarkastelua

Virallisissa asiakirjoissaan EU ja Nato perustelevat itäänlaajentumisensa eurooppalaisen rauhan, vakauden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin vahvistamisella. Tämän tavoitteen ne kumpikin uskovat saavuttavansa sitomalla KIE-maat länsimaisiin rakenteisiin ja demokratiaan kaikkine arvoineen ja normeineen sekä vahvistamalla demokratian jatkuvaa kehittämistä ja ylläpitoa Keski- ja Itä-Euroopassa. Tämä on keskeisin tutkimustulokseni. Sen vuoksi EU ja Nato jäsenyysvaatimuksissaan vaativat jäsenkandidaateiltaan länsimaisten arvojen omaksumista ja toteuttamista. Jäsenyysvaatimukset heijastavat sitä, miten unioni ja Nato uskovat turvaavansa eurooppalaisen vakauden ja turvallisuuden. Jäsenyysvaatimukset ovat kuin toisinto niistä periaatteista, jotka kummankin organisaation perussopimukseen ja tärkeimpiin virallisiin asiakirjoihin niiden olemassaolosta on kirjattu.

On kuitenkin aiheellista kysyä, miksi tutkimustuloksistani heijastuvat vain rauhan, turvallisuuden ja demokratian aspektit? Missä ovat mm. vahvat spekulatiot Venäjän uhasta ja Euroopan taloudellisen roolin vahvistumisesta globaalitalouden paineessa? Tutkimustulos yllätti minutkin, sillä alun perin lähdin tekemään tätä työtä vahva

taloudellinen aspekti mielessäni. Tutkimustulokseen on löydettävissä kuitenkin hyvin järkeenkäypä syy, kun ajatellaan sitä näkökulmaa ja aineistoa, josta asiaa tarkastelen. Kysymys on koko ajan ollut siitä, miten EU ja Nato perustelevat jäsenistölleen aikeensa laajentua itään. Laajentumisen perusteleminen on välttämätöntä, sillä laajentuminen ei heti tuota sitä kollektiivista hyvää, mihin laajentumisella pitkällä tähtäimellä pyritään. Ja kysymys on nimenomaan ollut virallisesta legitimaatiosta, niistä perusteluista, jotka ovat virallistettu ja siten kaikkien saatavissa. Näin ollen tutkimustulokseni selittää tätä virallista legitimaatiota, eikä sen ole tarkoituskaan ollut selittää mitään muuta. Tämä on ollut yksi vaihtoehto tarkastella EU:n ja Naton itäänlaajentumista, ja nimenomaan on tärkeää ymmärtää, että muitakin syitä laajentumiselle on löydettävissä. Rauhan, vakauden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen ovat EU:n ja Naton virallisia syitä, joiden taustalla voi sitten olla muita, jopa painavampia, syitä. Tutkimukseni tarkoitus on ollut löytää virallisesti ilmoitetut syyt; toisin sanoen ne syyt, joiden avulla itäänlaajentumista legitimoidaan.

Miksi EU ja Nato sitten legitimoivat laajentumisensa rauhan, vakauden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin tavoittelemisella? Tässä ollaan hyvin lähellä sitä kysymystä, jolla ne ylipäättään perustelevat olemassaolonsa. Koska EU ja Nato itse edustavat demokraattisia periaatteita ja perustavat olemassaolonsa näille periaatteille, on niiden kaikessa toiminnassaan pystyttävä osoittamaan lojaalisuutensa kyseisille arvoille. Sen vuoksi on luonnollista, että ne haluavat itäänlaajentuessaan korostaa demokratian merkitystä. Onhan niiden oma sisäinen turvallisuus ja hyvinvointi juuri rakentuneet demokratian keskeisten periaatteiden varaan. Sitomalla Itä-Euroopan jatkuvaan demokraattiseen kehitykseen EU ja Nato uskovat saavuttavansa alueen vakauden ja turvallisuuden ja siten uskovat edistävänsä Itä-Euroopan kokoanisvaltaista hyvinvointia.

Edelleen legitimointiin rauhan ja turvallisuuden teemoilla vaikuttaa se, että vetoaminen rauhaan, vakauteen, turvallisuuteen ja hyvinvointiin on helpoin tapa legitimoida itäänlaajentumistoimia. Se on huomattavasti neutraalimpaa kuin perustella laajentumista itsekkäillä toimilla. Jos perusteluista nousisi keskeiseksi esimerkiksi kilpailu Itä-Euroopan ”herruudesta” tai Euroopan taloudellisen aseman voimakas vahvistaminen globaalitalouden kilpailuasetelmassa tai vaikkapa se, että itäänlaajentumisella varmistettaisiin, että Venäjä ei voi enää saada samanlaista otetta KIE-maista kuin kylmän sodan aikana, ei

itäänlaajentuminen varmasti saisi siinä määrin laajaa hyväksyntää kuin miten se hyväksytään tarkastellessa asiaa demokratian levittämisen ja vahvistamisen kannalta. Taustalla olevat syyt ovat aina yleensä vaikeampia perustella, kun perustelut tulee osoittaa joukoille, joilla on lähtökohtana kuitenkin kristinuskosta nouseva länsimainen moraalinen ja etiikka, jossa ihminen nähdään perusteiltaan hyvänä, armeliaana ja oikeudenmukaisena. Tässä mielessä rauhaan, turvallisuuteen ja hyvinvointiin vetoaminen ei voi olla uppoamatta eurooppalaisiin. Samasta legitimaatiosta on kyse myös silloin, kun yritetään taivutella itäänlaajentumisen vastustajia tukemaan laajentumispäätöstä. Omat edut tulee suhteuttaa yleiseurooppalaiseen etuun ja tässä vastakkainasettelussa itäänlaajentumisen vastustaja joutuu punnitsemaan vaakakuppi, jossa toisessa painaa eurooppalainen rauha ja hyvinvointi.

EU:n ja Naton itäänlaajentumisen virallisten perustelujen samankaltaisuus heijastaa mielestäni sitä tosiseikkaa, että itäänlaajentumisessa on todella kyse suurista haasteista ja mahdollisuuksista. Haaste se on ennen kaikkea demokratian kannalta ja sen tärkein mahdollisuus on pysyvän ja vakaan rauhantilan saavuttaminen kaikkialla Euroopassa. Vaikka rauhan, vakauden ja turvallisuuden termit on helppo leimata korulauseiden pyörittämiseksi, on mielestäni totuuden siemen kuitenkin haudattuna kummankin yhteisön itäänlaajentumisen legitimaatioon. Julkisesti ilmoitettujen syiden takana on varmasti muitakin, itsekkäämpiä, syitä, mutta nämä idealistisemmatkin syyt ovat myös vähintäänkin huomionarvoisia. Kun kaksi merkittävää eurooppalaista yhteisöä julistaa demokratian, rauhan, vapauden ja turvallisuuden nimeen, on tätä vaikeampi asettaa kyseenalaiseksi kuin vain jos toinen olisi näin tehnyt. Tämän vuoksi vertailu tutkimukseni metodina on osunut oikeaksi valinnaksi.

Tutkimustulostani tarkastellessa esiin nousee myös muutamia pienempiä mutta kuitenkin huomiota vaativia seikkoja. Naton jäsenyysvaatimuksissa korostuu demokratian ja muiden idealistisluontoisten seikkojen ohella keskeisimpänä vaatimuksena kyky ylläpitää kollektiivista turvallisuutta. Toisin sanoen esimerkiksi Baltian maat Naton mahdollisina jäseninä olisivat tilanteessa, jossa niiden tulisi antaa vahva sotilaallinen panoksensa liiton päämäärien edistämiseen. Baltian maiden lähtökohdat huomioiden tilanne on kaikin puolin hyvin hankala. Toisaalta Viro, Latvia ja Liettua ovat kuitenkin Naton aktiivisia rauhankumppaneita ja kukin niistä on käynyt jo laajentumisneuvotteluja liiton kanssa. Näin

ollen Naton asettamaa vaatimusta kollektiivisesta puolustuksesta Washingtonin sopimuksen viidennen artiklan mukaan tuskin voidaan pitää täysin absoluuttisena vaatimuksena. Tärkeämpää lienee ennemminkin suhteellisuuden noudattaminen, mikäli eurooppalainen rauha ja turvallisuus halutaan nähdä saavuttamisen arvoisina päämäärinä.

Tähän kysymykseen liittyen nousee myös kysymys siitä, kuinka laajalla alueella toimivaa kollektiivista puolustusta voidaan ylipäättään harjoittaa? Menettääkö muskettisoturien motto ”*yksi kaikkien ja kaikki yhden puolesta*” voimansa, kun kaikki tarkoittaakin jonain päivänä ehkä koko Euro-atlantista kumppanuusneuvostoa. Ongelma on erityisesti siinä, että lähtökohtaisesti kollektiivinen puolustus vaatii jokaisen *muskettisoturin* tasavertaisuutta. Ainut vaihtoehto lienee, että tuota tasavertaisuutta tulkitaan suhteellisesti. Toisaalta mieleen nousee myös vahvasti se vaihtoehto, jota Hall Gardner aiemmin tutkimukseni sivuilla pohti artikkelissaan *Nato Enlargement: toward a separate Euro-Atlantic Command*, eli että Nato joutuu jatkossakin mukauttamaan rooliaan tulevaisuuden asettamien haasteiden mukaan. Gardner lähti siitä, että Naton kovan ytimen ympärille tulisi rakentaa pehmeämpi reunus, jossa kukin jäsenistä antaisi oman panoksensa kykyjensä mukaan. Kollektiiviset turvallisuustakuut ulottuisivat kuitenkin koko alueelle huolimatta siitä, mitä tehtäviä kukin hoitaa. Gardnerin ajatuksessa on ideaakin, sillä Naton rooli on nykypäivänä muuttunut yhä enemmän rauhanturvaamisoperaatioiden suuntaan. Erityyppisille toiminnoille on siis tilaa. Toisaalta jaottelussa on aina omat ongelmansa, sillä pehmeä reunus leimautuu helposti kakkosluokan tai B-luokan jäsenen osaan kovan ytimen muodostuessa ykkösluokan tai A-luokan jäsenistä.

Toinen huomionarvoinen seikka liittyy myös osittain edelliseen ja yhtä lailla myös Naton jäsenysvaatimukseen. Mikäli vaatimuksena on, että uudet jäsenet eivät saa sulkea ovia tulevilta laajentumisilta, tarkoittaa tämä karkeasti ottaen sitä, että jonain päivänä Naton kollektiivisen puolustuksen alue saattaa kattaa lähes koko pohjoisen pallonpuoliskon ulottuen Tyynen valtameren rannalta Pohjois-Amerikasta aina Venäjän itärannikolle Beringinmerelle ja siis näin ollen takaisin Tyynelle valtamerelle. Toisin sanoen optio Venäjän mukaan ottamiselle Naton jäseneksi säilyy liiton virallisissa laajentumisasiakirjoissa. Se on erityisen kova paikka KIE-maille, jotka nimen omaan hakevat Natosta turvatakuita menneisyyttään ja Venäjää vastaan. Tavoitellessaan jäsenyyttä KIE-mailla ei kuitenkaan ole muuta vaihtoehtoa kuin pyrkiä parhaansa mukaan täyttämään

ne vaatimukset, jotka niille on asetettu. Toisaalta näillä näkymin Venäjän jäsenyys Natossa on kaikkineen sen verran utopistinen ajatus, että sen toteutuminen tuskin on mahdollista vielä moniin kymmeneen vuosiin. Kokonaisvaltaista euroatlanttista rauhaa ja turvallisuutta ajatellen Venäjän mahdollisuus jäsenyyteen on kuitenkin otettava huomioon, sillä kaikkein vaarallisinta olisi sulkea Venäjä kokonaan ulkopuolelle.

5.2. Tutkimustulokseni demokraattisen rauhan teorian kehikossa

Tutkimustulokseni voidaan nähdä myös vahvana puolustuksena demokraattisen rauhan teorialle. Teoriassa täytyy olla jotain totuutta, jos kerran sekä EU:n että Naton itäänlaajentumisen legitimaatio nousee teorian keskeisestä sisällöstä. Paperilla kummankin yhteisön itäänlaajentuminen näyttää todella lupaavalta Euroopan tulevaisuuden kannalta, mutta todellinen ongelma onkin siinä, miten hyvin paperille asetetut tavoitteet ja vaatimukset pystytään todellisuudessa täyttämään. Tämä ongelma viittaa siihen demokraattisen rauhan teorian keskeiseen ongelmaan, jossa vain tietyn tasoinen tarpeeksi ideaalinen demokratia voi taata rauhan. Mikäli demokratia on olemassa vain paperilla, mutta ei ole iskostunut syvästi ihmisten päähän, on demokratia vain hyvin näennäistä. Tällaisella demokratialla ei ole mitään mahdollisuuksia turvata rauhaa ja hyvinvointia.

Demokratian käsitteen ongelmallisuutta käsittelemällä edellä demokraattisen rauhan teorian kritiikin yhteydessä. Erityisesti John J. Mearsheimer nostaa mielenkiintoisen asian esiin epäillessään, että sota olisi jäänyt pois käytöstä politiikan teon välineenä. Kyse on demokratioiden välisestä luottamuksesta, siitä voivatko demokratiat luottaa toistensa demokraattisuuteen. Aihe on tämän päivän Euroopassa erityisen kuuma Itävallan hallitustilanteen takia, sillä EU-valtiot eivät luota Itävallan oikeistopuolueen demokraattisuuteen. Sen vuoksi ne ovat jäädyttäneet kahdenkeskiset suhteensa Itävaltaan. Demokratiassa tärkeää on kuitenkin luottamus, joka on osa responsivisuutta ja jolle demokratia pitkälti rakentuu. Mikäli luottamusta ei ole, ei voi olla toimivaa demokratiaakaan. Tämä puolestaan tarkoittaa sitä, että rauha, vakaus ja turvallisuus voivat järkkyyä, vaikka kyseessä olisi niinkin vanha ja vakaa demokratia kuin Itävallassa on ollut. Itävallan tilanne osoittaa, että demokratiaa ei saa jättää hoitamatta, vaan sen perustaa tulee

jatkuvasti tarkastaa. Muuten demokratia voi kääntyä itseään vastaan ja lähettä pahimmillaan Kantin kuvailemaa ”*sielutonta despotismia*”.

Demokratia-käsitteen moninaisuutta kuvaa mielestäni myös se seikka, että Turkki on ollut Naton jäsen jo vuodesta 1952, kun taas EU on vasta vuoden 1999 lopulta pitkän hampain suostunut aloittelemaan jäsenyysneuvottelua Turkin kanssa. Tutkimukseni perusteella Turkin ei pitäisi olla kummankaan yhteisön jäsen, sillä demokratian perusperiaatteet eivät Turkissa toteudu tarkoituksenmukaisella tavalla. EU:n linja on ymmärrettävämpi, sillä se on nyt sitomassa Turkkiä perinteisiin länsimaisiin demokraattisiin arvoihin ja periaatteisiin ohjatakseen Turkkiä vahvan demokratian tielle. EU ei siis toimi vastoin periaatteitaan. Turkin jäsenyys Natossa ilmentää kuitenkin sitä erilaista maailmaa, mitä 1950-luvulla elettiin kylmän sodan alkuvuosina. Naton rooli oli tuolloin puolustaa jäseniään Neuvostoliiton ja kommunismin uhalta, ja Turkki oli sijaintinsa vuoksi strategisesti hyvin tärkeä alue. Suhteellisuusperiaatetta jäsenyysvaatimusten suhteen on noudatettu siis jo tuohon aikaan eli kollektiivisen turvallisuuden vaatimus lienee samalla tavoin väljästi tulkittavissa. Toisaalta tämäntyyppinen sääntöjen noudattamatta jättäminen tuntuu arvelluttavalta, mikäli vaatimuksia ei toteuteta tai ne toteutetaan suurelta osin vain väljästi. Mikä on silloin niiden merkitys? Toisaalta yhteisöllä, joka ei noudata periaatteitaan eikä vahvasti usko asettamiinsa arvoihin, ei ole pitkäkantoista tulevaisuutta. Sen vuoksi arvoja ja normeja määrittäviä sääntöjä, vaatimuksia, lakeja ja sopimuksia tarvitaan ja siksi niitä tulee noudattaa. Suhteellisuutta tarvitaan kuitenkin tiettyssä määrin, mutta vaikein kysymys onkin juuri siinä, missä vedetään suhteellisuuden rajat. Poikkeus vahvistaa säännön, mutta kuinka monta poikkeusta saa säännön kaatumaan omaan mahdottomuuteensa? Tämä on yksi itäänlaajentumisen vaikeimpia kysymyksiä, jonka ratkaisemiseksi tarvitaan todellista viisautta.

Palatakseen vielä Mearsheimerin esittämiin ajatuksiin haluan nostaa esille hänen lujan uskonsa ”kylmään rauhaan”. Mielestäni Mearsheimerilla on hyvät puolustukset väitteilleen, mutta hänen keskeistä väitettään pelotteelle rakentuvasta rauhasta en halua allekirjoittaa. Vaikka rauha voikin rakentua pelotteelle, en kuitenkaan usko, että todellinen turvallisuus voisi koskaan olla seurausta ns. kauhun tasapainosta. Mielestäni turvallisuus jo käsitteenä lähtee aivan muualta, ja keskeistä turvallisuudelle on erityisesti henkilökohtainen vapaus. Vapaus taas rakentuu demokratiasta, lain kunnioittamisesta, ihmisoikeuksista ja

perusvapauksista. Näin ollen Mearsheimerin kauhun tasapainolle rakentuva näennäinen rauha on tuskin ikuisesti kestävä, sillä siinä alituinen pelko kuitenkin riivaa ihmistä ja yhteiskuntaa ja näin ollen Mearsheimerin ”kylmä rauha” sisältää myös potentiaalisen konfliktin siemeniä.

Kantin kansainliitto, Deutschin turvallisuusyhteisöt, Euroopan unioni ja Nato ovat kukin vaihtoehtoisia tapoja järjestää kansakuntien välisiä suhteita. Erilaisista painotuksistaan ja vivahde-eroistaan huolimatta kaikille niille on yhteistä sitoutuminen demokratiaan, sen rakenteisiin, arvoihin ja normeihin. Ne edustavat eräänlaista ajattelun jatkumoa, missä demokratia rakenteineen, arvoineen ja periaatteineen nostetaan tärkeimmäksi rauhaa ja vakautta selittäväksi tekijäksi. Tutkimuksessani olen pyrkinyt korostamaan tämän jatkumon olemassaoloa ja sen roolia demokraattisen rauhan teoriassa. Eritoten Deutschin turvallisuusyhteisöajattelun avulla olen yrittänyt osoittaa sitä yhteyttä, mikä Kantin kansainliiton ja toisaalta nykypäivän eurooppalaisen todellisuuden välillä vallitsee.

Deutschin pluralistinen ja amalgoitunut turvallisuusyhteisö ovat vaihtoehtoisia välineitä toteuttaa integraatiota. EU ja Nato toteuttavat kumpikin omalla tavallaan integraatiota tämän päivän Euroopassa, EU vahvemmin amalgoituneemman ja Nato pluralistisemman kaavan mukaan. Tavoite on kummallakin sama eli eurooppalaisen rauhan, turvallisuuden ja hyvinvoinnin rakentaminen. Kyse ei ole mistään helposti toteutettavasta päämäärästä, vaan ennemminkin tavoite on nähtävissä kantilaisena pyrkimyksenä ikuisen rauhaan. Itäänlaajentumisellaan EU ja Nato tavallaan tavoittelevat tuota ”ikuista” rauhan tilaa, mutta sen saavuttaminen on äärimmäisen vaikeaa, ellei halu laajentumiseen lähde puhtaasti velvoittavasta ja jokaista ihmistä sitovasta moraalista. EU:n ja Naton itäänlaajentuminen voi tapahtua virallisen legitimaation kautta vain mikäli ”*laajentuminen nähdään puhtaasti päämääränä itsessään, eikä vain välineenä jotain toista tavoitetta varten*”. Tutkimukseni tarkastelunäkökulman idea on juuri tässä: Kantin ajatukset voidaan nähdä perustana sille, miten EU ja Nato virallisesti legitimoivat itäänlaajentumistaan.

Deutschilaiseen turvallisuusyhteisöajatteluun vielä palatakseni haluan nostaa erään aiemmin tutkimukseni sivuilla esiin tulleen teeman käsittelyyn. Koska sekä Kant että Deutsch rauhan ja turvallisuuden saavuttamista tarkastellessaan kallistuivat amalgaatiota ja pluralismia vertaillen pluralismin kannalle, on aiheellista kysyä, voiko EU:lla olla tulevaisuutta?

Deutschin tutkimusten mukaan pluralistinen turvallisuusyhteisö on helpompi saavuttaa ja säilyttää ja se on myös historian pitkässä juoksussa osoittautunut pidempiaikaisemmaksi ja kestävämmäksi ratkaisuksi. Kantille puolestaan kansainvaltio, jossa valtiot ovat sulautuneet toisiinsa, on vaarassa muuttua lopulta anarkiaan sortuvaksi ”sieluttomaksi despotismiksi”. Keskeistä sekä Deutscheille että Kantille näytti näin ollen olevan, että integraatiosta huolimatta valtiolliset rakenteet tulee säilyttää. EU on toistaiseksi vielä osittain säilyttänyt valtiolliset rakenteensa, vaikka painetta niistäkin luopumiseen on ollut. Tämä onkin mitä mainioin haaste sille keskustelulle, jota Euroopan unionin tulevaisuudesta käydään eli tuleeko unionia kehittää federalistisen liittovaltion vai valtioiden välisen liiton suuntaan? Kantin ja Deutschin vastaukset hylkäsivät selvästi vaihtoehdon ”Euroopan Yhdysvalloista”. Toisaalta demokraattisen rauhan teorian kautta tärkeimmäksi selittäväksi tekijäksi on tutkimuksessani noussut toimiva demokratia perusarvoineen ja periaatteineen, ja siten tällaisella valtioliitto-liittovaltio –rakenneskustelulla ei pitäisi rauhan, turvallisuuden ja hyvinvoinnin tavoittelussa olla liian keskeistä roolia. Periaatteessa demokratia pitäisi toimia aivan yhtä hyvin niin amalgoituneessa kuin pluralistisessakin yhteisössä.

2000-luvun Euroopassa demokraattisen rauhan teoria on suuren haasteen edessä. Sitä punnitaan pitkälti sen perusteella, miten Itä-Euroopan demokratisoituminen onnistuu. Toisaalta teoria pystyy puolustautumaan aina sillä, että demokratia ei ole toiminut kunnolla tai että se ei ole vielä ehtinyt juurtua tarpeeksi syväälle Itä-Euroopan maaperään. Demokratian tavoille ei nimittäin opita käden käänteessä, joten EU:n ja Naton on paras valmistautua pitkään ja kiviseen polkuun tavoitellessaan kokonaisvaltaista eurooppalaista turvallisuutta ja hyvinvointia.

Demokratian korostaminen mielekkyyttä 2000-luvun maailmassa voidaan myös epäillä siinä mielessä, että taloudellisten tekijöiden merkitys maailmanpolitiikassa on huomattavasti kasvanut. Poliitiikan ja talouden välinen päätösvallan tasapaino on kallistunut vahvasti talouden suuntaan. Demokratialla voidaan hallita politiikkaa, mutta miten on sen laita globaaleilla maailmanmarkkinoilla, jotka elävät omaa elämäänsä yksittäisestä ihmisestä piittaamatta. Markkinavoimia ei voi äänestää eikä niille voi antaa epäluottamuslausetta. Tämä on yksi demokraattisen rauhan teorian tulevaisuuden haasteista, eli miten nykyaikainen talous, rahan valta ja markkinavoimat saataisiin sidottua vahvemmin perinteiseen demokratiaan? Vaikka yksi demokratian perusperiaatteista onkin

liberaalin markkinatalouden salliminen ja vaikka myös Kant näki rahan vallan luotettavimmaksi vallankäytön välineeksi valtiiovallan jälkeen, on tälläkin periaatteella kuitenkin rajansa. Demokratia ei nimittäin toimi, jos rahan valta kasvaa liian suureksi. Demokratiassakin on siis suhteellisuus hyväksi.

Markkinavoimaesimerkin vuoksi en kuitenkaan lähtisi ajamaan demokratian merkitystä alas. Demokratia on enemmän kuin rakenne; se on kokonainen arvojärjestelmä. Toimivalla demokratialla voidaan taata, että ihmisoikeudet ja perusvapaudet toteutuvat ja lakeja, sopimuksia ja kansainvälistä oikeutta noudatetaan ja toteutetaan. Tällaisten periaatteiden noudattaminen on erityisen tärkeää, jotta täysi anarkkinen kaaos voitaisiin välttää. Ja vaikka vaikuttaminen olisikin tullut vaikeammaksi maailmantalouden roolin korostumisen myötä, antaa demokratia kuitenkin enemmän mahdollisuuksia kuin vaihtoehtoiset järjestelmät. Asia voidaan vielä kääntää niin, että jos demokratiaa ei olisi, niin mitä voisi olla tilalla? Diktatuuri, totalitarismi, autoritäärisyys? Demokratialle ei nykypäivän maailmassa liene muita vaihtoehtoja. Vai onko?

Itse asiassa demokratialle on vaihtoehto ja tuo vaihtoehto nousee demokratiasta itsestään. Tämä vaihtoehto nousee esiin tarkastellessa yhtä hyvin niin EU:n ja Naton itäänlaajentumisen legitimaatiota kuin myös Itävallan demokratian ongelmia. Kyse on demokratian jatkuvasta kehittämisestä. Keski- ja Itä-Euroopan maiden on jatkuvasti kehitettävä yhteiskuntiansa demokraattisuutta, jotta ne jonain päivänä voisivat olla vitaali osa Euroopan unionia, Natoa ja yleiseurooppalaista kehitystä. Itävallan kohdalla asiaa tarkastellaan hieman eri lähtökohdasta, mutta yhtä tärkeää on myös Itävallan kehittää omaa demokratiaansa ja eritoten hankkia menetetty luottamus takaisin. Koska aiemmin tutkimuksessani viittasin siihen, että vain tarpeeksi ideaali, kiiltokuvamainen demokratia on kyvykäs turvaamaan kokonaisvaltaisen rauhan, vakauden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin, on demokratian jatkuva kehittäminen todella tärkeää. Kehitystä ei voi kuitenkaan tapahtua ilman selväksi asetettuja ideoita, tavoitteita ja päämääriä. Idealismia, uskoa jatkuvaan kehitykseen ja edistykseen, siis tarvitaan, jotta demokratia voisi tarkoituksenmukaisesti toteutua ja toimia.

5.3. Loppusanat

Tutkimukseni on osoittanut yhden näkökulman tarkastella itäänlaajentumisen ilmiötä. Olen tarkastellut aihettani demokraattisen rauhan teorian silmin ja siten uskoen demokratian voimaan rauhan, turvallisuuden ja hyvinvoinnin saavuttamisessa. Tarina ei ole loppuun asti kirjoitettu ja siten en voi varmuudella tietää, toteutuuko tämänkaltainen idealistinen rauhan visio tulevaisuuden Euroopassa. Yhtä lailla myöskään Kant ei aikanaan tiennyt, oliko ikuinen rauha lopulta mahdollista sittenkin vain ja ainoastaan ”*ihmiskunnan suurella hautuumaalla*”. Silti hän kuitenkin kehitti ajatusta kansainliitosta ja uskoi siihen, että ikuisen rauhan aate on ihmistä lopulta moraalisesti velvoittava periaate. Oman tutkimukseni vahvuus on mielestäni ennenkaikkea siinä, että olen tarttunut aiheeseen Kantin ikuisen rauhan kaltaisesta hyvin idealistisesta näkökulmasta. Olen pyrkinyt korostamaan väsymiseen asti sitä, miten tärkeänä EU ja Nato pitävät koko Euroopan kattavaa rauhaa, vakautta, turvallisuutta ja hyvinvointia. Taustalla vaikuttavat itäänlaajentumisen syyt raha-, voima- ja valtopolitiikkapainotuksineen, toisin sanoen realistisempi näkökulma, olisi saattanut olla relevantimpi tutkimuskohde, mutta mielestäni idealistisillakin perusteluilla on omat funktionsa. Ennen kaikkea ne luovat uskoa tulevaisuuteen ja antavat voimia rakentaa yhä turvallisempaa ja hyvinvoivempaa Eurooppaa. Ne myös vahvistavat sitä roolia, minkä EU ja Nato ovat itselleen asettaneet. Itäänlaajentumisiensa idealistisilla legitimaatioilla EU ja Nato legitimoivat myös jatkuvasti omaa olemassaoloaan. Siksi rauhaa, vakautta, turvallisuutta ja hyvinvointia on niin tärkeä korostaa.

Haluan päättää tämän tutkimukseni Portugalin Eurooppa-ministerin Seixas da Costan sanoihin, sillä hänen ajatuksessaan tiivistyy mielestäni hyvin olennaisella tavalla se, mistä koko tässä tutkimuksessani on ollut kysymys. Hänen sanoistansa heijastuu myös mainiosti se ikuinen realismin ja idealismin välinen ristipaine, jossa me jokainen elämme niin yksilöinä kuin laajemmankin yhteisön jäseninä.

”Se ei ole Portugalille edullista, koska me menetämme EU:n tukirahoja. Portugalistahan tulee tilastollisesti vauras maa, jos meitä köyhemmät liittyvät unioniin. Olemme kuitenkin päättäneet myydä – vaikka ilmaus ei olekaan korrekti – asian kansalle sillä, että turvallisuus on vielä tärkeämpi asia kuin raha.”¹⁷³

¹⁷³ Lainattu Rutanen 2000, 9.

6. LÄHDELUETTELO

KIRJALLISUUS JA ARTIKKELIT

Aikio, Annukka (toim.) (1993): *Uusi sivistyssanakirja*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu.

Apunen, Osmo (1991): *Kansainvälisen politiikan metodologiset perusteet. Oppihistoriallisia ääriäviäjä erään tieteenalan vaiheista*. Tampereen yliopisto, politiikan tutkimuksen laitos, rauhan- ja konfliktitutkimuksen yksikkö, julkaisu 44. Jäljennepalvelu, Tampere.

Archibugi, Daniele (1995): "Immanuel Kant, Cosmopolitan Law and Peace". *European Journal of International Relations*, vol. 1, no. 4, 1995, s. 429-456.

Baldwin, Richard & Pertti Haaparanta & Jaakko Kiander (ed.) (1995): *Expanding membership of the European Union*. Cambridge University Press.

Deutsch, Karl W. & Sidney A. Burrell & Robert A. Kann & Maurice Lee, Jr & Martin Lichtermann & Raymond E. Lingren & Francis L. Lowenheim & Richard W. Van Wagenen (1957): *Political Community and the North Atlantic Area. International Organization in the Light of Historical Experience*. Princeton University Press, 1957, Princeton, New Jersey.

Doyle, Michael W. (1986): "Liberalism and World Politics". *American Political Science Review*, vol. 80, no. 4, December 1986, s. 1151-1169.

Gleditsch, Nils Petter (1992): "Focus on: Democracy and Peace". *Journal of Peace Research*, vol. 29, no. 4, 1992, s.369-376.

Granville, Johanna (1999): "The Many Paradoxes of NATO Expansion". *Current History. A Journal of Contemporary World Affairs*, April 1999, 165-170.

Jansson, Jan-Magnus (1993): *Politiikan teoria*. WSOY:n graafiset laitokset, Juva.

Kant, Immanuel (1989): *Ikuisen rauhaan*. Saksankielisestä alkuteoksesta *Zum ewigen Frieden* (1795) suomentanut Jaakko Tuomikoski. 3. painos, Karisto Oy, Hämeenlinna.

Lane, Jan-Erik & Svante Ersson (1994): *Comparative Politics. An Introduction and New Approach*. Polity Press, Cambridge, U.K.

Lippert, Barbara (toim.) (1997): "Laajentuminen". Teoksessa Weidenfeld, Werner & Wolfgang Wessels (1997): *Käsikirja Euroopan unionista*, s.118-124. Institut für Europäische Politik. Sarja: EU:n julkaisusarja – 1997. Luxembourg: Euroopan yhteisöjen virallisten julkaisujen toimisto.

Mahler, Gregory S. (1992): *Comparative Politics. An Institutional and Cross-National Approach*. Prentice Hall, Inc. A Simon & Schuster Company, Englewood Cliffs, New Jersey.

Maoz, Zeev & Bruce Russett (1993): "Normative and structural causes of democratic peace", 1946-1986. *American Political Science Review*, vol. 87, no.3, September 1993, s.624-638.

Mearsheimer, John J. (1990): "Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War". *International Security*, Summer 1990, Vol. 15, No.1.

Olin, Pentti (1996): *Naton rauhankumppanuusohjelma ja Suomi*. Pääesikunta. Kansainvälisen osaston julkaisu 3/1996.

Peters, B. Guy (1998): *Comparative Politics. Theory and Methods*. MacMillan Press Ltd, Hongkong.

Rehn, Olli (1998): *Suomen puheenjohtajuuden eurooppalaiset haasteet*. 2. painos. Valtiovarainministeriö. Hakapaino Oy, Helsinki.

Risse-Kappen, Thomas (1995): "Democratic Peace – Warlike Democracies? A Social Constructivist Interpretation of the Liberal Argument". *European Journal of International Relations*, vol. 1, no. 4, December 1995, s. 491-517.

Rummel, Rudolph J. (1995): "Democracies ARE Less Warlike Than Other Regimes". *European Journal of International Relations*, vol. 1, no. 4, December 1995, 457-479.

Rutanen, Reijo (2000): "Lisää kriisejä EU:n yllä". *Suomen Kuvalehti* 9/2000, s. 8-9.

Saarinen, Esa (1992): *Länsimaisen filosofian historia huipulta huipulle Sokrateesta Marxiin*. 4. painos, Werner Söderström Osakeyhtiö, Juva.

Sartori, Giovanni (1994): "Compare Why and How. Comparing, Miscomparing, and the Comparative Method". Teoksessa Dogan, Mattei & Ali Kazancigil (ed.): *Comparing Nations. Concepts, Strategies, Substance*. Blackwell Publishers, Oxford U.K. , Cambridge, Massachusetts, USA.

Sihvola, Ari (1999): "EU:n tulevaisuuden haaste: seuraava laajentuminen". Teoksessa *Opiskellen uudistuvaan unioniin*, s.257-266. Hallinnon kehittämiskeskus. Oy Edita Ab, Helsinki.

Siverson, Randolph M. (1995): "Democracies and War Participation: In Defence of the Institutional Constraints Argument". *European Journal of International Relations*, vol. 1, no. 4, December 1995, s. 481-489.

Small, Melvin & J. David Singer (1982): *Resort to Arms. International and Civil Wars, 1816-1980*. Sage Publications, Inc. 1982, Beverly Hills, California.

Smith A. Martin & Graham Timmins (1999): "The European Union and NATO Enlargement Debates in Comparative Perspective: A Case of Incremental Linkage?" *West European Politics*, vol. 22, July 1999, no. 3. A Frank Cass Journal.

Sorensen, Georg (1993): *Democracy and Democratization: Processes and prospects in a Changing World*. Westview Press, Inc, Oxford, U.K.

Sorensen, Georg (1992): "Kant and Processes of Democratization: Consequences of Neorealist Thought". *Journal of Peace Research*, vol. 29, no. 4, 1992, s.397-414.

Starr, Harvey (1992): "Democracy and War: Choice, Learning and Security Communities". *Journal of Peace Research*, vol. 29, no. 2, 1992, s. 207-213.

Weede, Erich (1992): "Some simple calculations on Democracy and War Involvement". *Journal of Peace Research*, vol. 29, no. 4, 1992, s. 377-383.

WWW-DOKUMENTIT

Essenin Eurooppa-neuvosto (10.12.1994): *European Council. Meeting on 9 and 10 December 1994 in Essen. presidency Conclusions*. [www-dokumentti]. <<http://ue.eu.int/fi/Info/eurocouncil/index.htm>>

Euroopan komissio (15.7.1997): *Agenda 2000. For a Stronger and Wider Union*. [www-dokumentti]. <<http://www.europa.eu.int/comm/enlargement/agenda2000/strong/index.htm>>

Euroopan unioni (2.10.1997): *Euroopan yhteisön perustamissopimus* (PDF-muodossa). Konsolidoitu versio, johon sisältyy 2 päivänä lokakuuta 1997 allekirjoitetulla Amsterdamin sopimuksella siihen tehdyt muutokset. [www-dokumentti]. <<http://europa.eu.int/eur-lex/fi/treaties/index.html>>

Euroopan unioni (2.10.1997): *Amsterdamin sopimus. Sopimus Euroopan unionista* (PDF-muodossa). Konsolidoitu versio, johon sisältyy 2 päivänä lokakuuta 1997 allekirjoitetulla Amsterdamin sopimuksella siihen tehdyt muutokset. [www-dokumentti] <<http://europa.eu.int/eur-lex/fi/treaties/index.html>>

Gardner, Hall (30.1.1999): *Nato Enlargement: toward a separate Euro-Atlantic Command*. [www-dokumentti]. <<http://www.fas.org/man/nato/ceern/hallga2.htm>>

Helsingin Eurooppa-neuvosto (11.12.1999): *Helsingin Eurooppa-neuvosto 10. ja 11. joulukuuta 1999. Puheenjohtajan päätelmät*. [www-dokumentti]. <http://europa.eu.int/council/off/conclu/dec99/dec99_fi.htm#annexes>

Luxemburgin Eurooppa-neuvosto (13.12.1997): *Luxemburgin Eurooppa-neuvosto 12.-13. joulukuuta 1997. Puheenjohtajan päätelmät*. [www-dokumentti]. <<http://ue.eu.int/fi/Info/eurocouncil/index.htm>>

Madridin Eurooppa-neuvosto (16.12.1995): *Eurooppa-neuvosto. Madrid 15.-16. joulukuuta 1995. Suunnitelma puheenjohtajan päätelmiksi.* [www-dokumentti]. <<http://ue.eu.int/fi/Info/eurocouncil/index.htm>>

NATO (23.4.1999): *The Alliance's Strategic Concept.* [www-dokumentti]. <<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm>>

NATO (26.1.2000): *Further development of the EAPC.* [www-dokumentti]. <<http://www.nato.int/docu/facts/2000/dev-eapc.htm>>

NATO (24.2.2000): *Nato at Fifty: Widening and Deepening* (PDF-muodossa). [www-dokumentti]. <<http://www.acus.org/NATO>>

NATO (10.8.1999): *Nato's Enlargement.* [www-dokumentti]. <<http://www.nato.int/docu/facts/enl.htm>>

NATO (1998): *The Nato Handbook 50th Anniversary Edition*, (PDF-muodossa). Office of Information and Press. NATO – 1110 Brussels, Belgium. [www-dokumentti] <<http://www.nato.int/docu/home.htm>>

NATO (26.1.2000): *Partnership for Peace – An enhanced and more operational partnership.* [www-dokumentti]. <<http://www.nato.int/docu/facts/2000/pfp-enh.htm>>

NATO (15.3.2000): *Partnership for Peace: Framework Document.* [www-dokumentti]. <<http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940110b.htm>>

NATO (15.3.2000): *Partnership for Peace: Invitation.* [www-dokumentti]. <<http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940110a.htm>>

NATO (1.2.2000): *Study on Nato Enlargement.* <<http://www.nato.int/docu/basictxt/enl-9502.htm>>

NATO (4.4.1949): *The North Atlantic Treaty.* [www-dokumentti]. <<http://www.nato.int/docu/basictxt/treaty.htm>>

NATO (23.4.1999): *The Washington Declaration.* [www-dokumentti]. <<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-063e.htm>>

NATO (12.6.1999): *Welcome to Nato.* [www-dokumentti]. <<http://www.nato.int/welcome/home.htm>>

NATO (27.1.2000): *What is Nato?* [www-dokumentti]. <<http://www.nato.int/docu/facts/2000/what-is.htm>>

Pellerin, Alain (14.2.1998): *Nato Enlargement: the Way Ahead.* [www-dokumentti]. <<http://www.fas.org/man/eprint/nato-galgary.htm>>

Rummel, Rudolph (5.2.2000): *Rudolph Rummelin kotisivut*. [www-dokumentti].
<<http://www2.hawaii.edu/~rummel>>

MUU AINEISTO

Copenhagen European Council (1993): *Conclusions of the Presidency – Copenhagen, June 21-22 1993*. SN 180/93. (Materiaali tilattu Suomen ulkoasiainministeriöstä).

Euroopan komissio (1999a): *Enlargement 99. Composite Paper on the Commission Reports. Reports on progress towards accession by each of the candidate countries*. The European Commission, Directorate General for Enlargement, Information and Interinstitutional Relations Unit.

Euroopan komissio (1999b): *European Union Enlargement. A Historic opportunity*. European Commission, Directorate General External Relations: Europe and the New Independent States, Common Foreign and Security Policy and External Service (DG1A). Published by the Information Unit (DG1A).

YK (1986-2000): *Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirja*. Charter of the United Nations (Finnish) DPI/511. Yhdistyneiden Kansakuntien pohjoismainen tiedotustoimisto, Kööpenhamina.

LIITTEET

Liite 1.

***Amsterdamin sopimuksen johdanto-osa
(Euroopan unionista tehdyn sopimuksen konsolidoitu toisinto)***

Tehty Amsterdamissa 2. lokakuuta 1997

HÄNEN MAJESTEETTINSA BELGIAN KUNINGAS, HÄNEN MAJESTEETTINSA TANSKAN KUNINGATAR, SAKSAN LIITTOTASAVALLAN PRESIDENTTI, HELLEENIEN TASAVALLAN PRESIDENTTI, HÄNEN MAJESTEETTINSA ESPANJAN KUNINGAS, RANSKAN TASAVALLAN PRESIDENTTI, IRLANNIN PREIDENTTI, ITALIAN TASAVALLAN PRESIDENTTI, HÄNEN KUNINKAALLINEN KORKEUTENSA LUXEMBURGIN SUURHERTTUA, HÄNEN MAJESTEETTINSA ALANKOMAIDEN KUNINGATAR, PORTUGALIN TASAVALLAN PRESIDENTTI, HÄNEN MAJESTEETTINSA ISON-BRITANNIAN JA POHJOIS-IRLANNIN YHDISTYNEEN KUNINGASKUNNAN KUNINGATAR,

jotka

OVAT PÄÄTTÄNEET toteuttaa uuden vaiheen siinä Euroopan yhdentymiskehityksessä, joka on aloitettu luomalla Euroopan yhteisöt,

PALAUTTAVAT MIELIIN Manner-Euroopan jaon päättymisen historiallisen merkityksen ja tarpeen luoda vakaa perusta tulevaisuuden Euroopan rakentamiselle,

VAHVISTAVAT sitoutumisensa vapauden ja kansanvallan sekä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamisen sekä oikeusvaltion periaatteisiin,

VAHVISTAVAT sitoutumisensa Torinossa 18 päivänä lokakuuta 1961 allekirjoitetussa Euroopan sosiaalisessa peruskirjassa ja vuoden 1989 työntekijöiden sosiaalisia perusoikeuksia koskevassa yhteisön määriteltyihin sosiaalisiin perusoikeuksiin,

HALUAVAT syventää kansojensa välistä yhteisvastuullisuutta niiden historiaa, kulttuuria ja perinteitä kunnioittaen,

HALUAVAT lujittaa toimielinten toiminnan kansanvaltaisuutta ja tehokkuutta, jotta ne voivat yhteisenä toimielinjärjestelmänä paremmin täyttää niille uskotut tehtävät,

OVAT PÄÄTTÄNEET lujittaa kansantalouksiaan ja varmistaa niiden lähentymisen sekä perustaa talous- ja rahaliiton, joka käsittää tämän sopimuksen määräysten mukaisesti yhtenäisen ja vakaan valuutan,

OVAT VAKAASTI PÄÄTTÄNEET edistää kansojensa taloudellista ja sosiaalista edistystä ottaen huomioon kestävän kehityksen periaatteen ja osana sisämarkkinoiden toteutumista, yhteenkuuluvuuden lujittamista ja ympäristön suojelemista sekä toteuttaa politiikkaa, jolla turvataan, että taloudellinen yhdentymisen edistyy rinnakkain muiden alojen edistyksen kanssa,

OVAT PÄÄTTÄNEET ottaa käyttöön yhteisen kansalaisuuden maidensa kansalaisille,

OVAT PÄÄTTÄNEET toteuttaa yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan, mukaan lukien asteittain määriteltävä yhteinen puolustuspolitiikka, joka saattaa johtaa yhteiseen puolustukseen tämän sopimuksen 17 artiklan mukaisesti, sekä näin lujittaa Euroopan ominaislaatua ja riippumattomuutta rauhan, turvallisuuden ja edistyksen edistämiseksi Euroopassa ja maailmassa,

OVAT PÄÄTTÄNEET helpottaa henkilöiden vapaata liikkuvuutta varmistuen samalla kansojensa suojan ja turvallisuuden toteuttamalla tämän sopimuksen määräysten mukaisesti vapauten, turvallisuuden ja oikeuteen perustuvan alueen,

OVAT PÄÄTTÄNEET jatkaa kehitystä sellaisen yhä läheisemmän Euroopan kansojen välisen liiton luomiseksi, jossa päätökset toissijaisuusperiaatteen mukaisesti tehdään mahdollisimman lähellä kansalaisia, ja

OTTAVAT HUOMIOON ne myöhemmät vaiheet, jotka on toteutettava Euroopan yhdentymisen edistämiseksi,

OVAT PÄÄTTÄNEET perustaa Euroopan unionin.

Liite 2.

The North Atlantic Treaty

Washington D.C. – 4 April 1949

The Parties to this Treaty reaffirm their faith in the purposes and principles of the Charter of the United Nations and their desire to live in peace with all peoples and all governments. They are determined to safeguard the freedom, common heritage and civilisation of their peoples, founded on the principles of democracy, individual liberty and the rule of law. They seek to promote stability and well-being in the North Atlantic area. They are resolved to unite their efforts for collective defence and for the preservation of peace and security. They therefore agree to this North Atlantic Treaty:

Article 1

The Parties undertake, as set forth in the Charter of the United Nations, to settle any international dispute in which they may be involved by peaceful means in such a manner that international peace and security and justice are not endangered, and to refrain in their international relations from the threat or use of force in any manner inconsistent with the purposes of the United Nations.

Article 2

The Parties will contribute toward the further development of peaceful and friendly international relations by strengthening their free institutions, by bringing about a better understanding of the principles upon which these institutions are founded, and by promoting conditions of stability and well-being. They will seek to eliminate conflict in their international economic policies and will encourage economic collaboration between any or all of them.

Article 3

In order more effectively to achieve the objectives of this Treaty, the Parties, separately and jointly, by means of continuous and effective self-help and mutual aid, will maintain and develop their individual and collective capacity to resist armed attack.

Article 4

The Parties will consult together whenever, in the opinion of any of them, the territorial integrity, political independence or security of any of the Parties is threatened.

Article 5

The Parties agree that an armed attack against one or more of them in Europe or North America shall be considered an attack against them all and consequently they agree that, if such an armed attack occurs, each of them, in exercise of the right of individual or collective self-defence recognised by Article 51 of the Charter of the United Nations, will assist the Party or Parties so attacked by taking forthwith, individually and in concert with the other Parties, such action as it deems necessary, including the use of armed force, to restore and maintain the security of the North Atlantic area.

Any such armed attack and all measures taken as a result thereof shall immediately be reported to the Security Council. Such measures shall be terminated when the Security Council has taken the measures necessary to restore and maintain international peace and security (1).

Article 6

For the purpose of Article 5, an armed attack on one or more of the Parties is deemed to include an armed attack:

- on the territory of any of the Parties in Europe or North America, on the Algerian Departments of France, (2) on the territory of Turkey or on the Islands under the jurisdiction of any of the Parties in the North Atlantic area north of the Tropic of Cancer;
- on the forces, vessels, or aircraft of any of the Parties, when in or over these territories or any other area in Europe in which occupation forces of any of the Parties were stationed on the date when the Treaty entered into force or the Mediterranean Sea or the North Atlantic area north of the Tropic of Cancer.

Article 7

This Treaty does not affect, and shall not be interpreted as affecting in any way the rights and obligations under the Charter of the Parties which are members of the United Nations, or the primary responsibility of the Security Council for the maintenance of international peace and security.

Article 8

Each Party declares that none of the international engagements now in force between it and any other of the Parties or any third State is in conflict with the provisions of this Treaty, and undertakes not to enter into any international engagement in conflict with this Treaty.

Article 9

The Parties hereby establish a Council, on which each of them shall be represented, to consider matters concerning the implementation of this Treaty. The Council shall be so organised as to be able to meet promptly at any time. The Council shall set up such subsidiary bodies as may be necessary; in particular it shall establish immediately a defence committee which shall recommend measures for the implementation of Articles 3 and 5.

Article 10

The Parties may, by unanimous agreement, invite any other European State in a position to further the principles of this Treaty and to contribute to the security of the North Atlantic area to accede to this Treaty. Any State so invited may become a Party to the Treaty by depositing its instrument of accession with the Government of the United States of America. The Government of the United States of America will inform each of the Parties of the deposit of each such instrument of accession.

Article 11

This Treaty shall be ratified and its provisions carried out by the Parties in accordance with their respective constitutional processes. The instruments of ratification shall be deposited as soon as possible with the Government of the United States of America, which will notify all the other signatories of each deposit. The Treaty shall enter into force between the States which have ratified it as soon as the ratifications of the majority of the signatories, including the ratifications of Belgium, Canada, France, Luxembourg, the Netherlands, the United Kingdom and the United States, have been deposited and shall come into effect with respect to other States on the date of the deposit of their ratifications.

Article 12

After the Treaty has been in force for ten years, or at any time thereafter, the Parties shall, if any of them so requests, consult together for the purpose of reviewing the Treaty, having regard for the factors then affecting peace and security in the North Atlantic area, including the development of universal as well as regional arrangements under the Charter of the United Nations for the maintenance of international peace and security.

Article 13

After the Treaty has been in force for twenty years, any Party may cease to be a Party one year after its notice of denunciation has been given to the Government of the United States of America, which will inform the Governments of the other Parties of the deposit of each notice of denunciation.

Article 14

This Treaty, of which the English and French texts are equally authentic, shall be deposited in the archives of the Government of the United States of America. Duly certified copies will be transmitted by that Government to the Governments of other signatories.

Liite 3.

The Washington Declaration

Signed and issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C. on 23rd and 24th April 1999.

1. We, the Heads of State and Government of the member countries of the North Atlantic Alliance, declare for a new century our mutual commitment to defend our people, our territory and our liberty, founded on democracy, human rights and the rule of law. The world has changed dramatically over the last half century, but our common values and security interests remain the same.
2. At this anniversary summit, we affirm our determination to continue advancing these goals, building in the habits of trust and cooperation we have developed over fifty years. Collective defence remains the core purpose of NATO. We affirm our commitment to promote peace, stability and freedom.
3. We pay tribute to the men and women who have served our Alliance and who have advanced the cause of freedom. To honour them and to build a better future, we will contribute to building a stronger and broader Euro-Atlantic community of democracies – a community where human rights and fundamental freedoms are upheld; where borders are increasingly open to people, ideas and commerce; where war becomes unthinkable.
4. We affirm our faith, as stated in the North Atlantic Treaty, in the purposes and principles of the Charter of the United Nations and reiterate our desire to live in peace with all nations, and to settle any international dispute by peaceful means.
5. We must be as effective in the future in dealing with new challenges as we were in the past. We are charting NATO's course as we enter the 21st century: an Alliance committed to collective defence, capable of addressing current and future risks to our security, strengthened by and open to new members, and working together with other institutions, Partners and Mediterranean Dialogue countries in a mutually reinforcing way to enhance Euro-Atlantic security and stability.
6. NATO embodies the vital partnership between Europe and North America. We welcome the further impetus that has been given to the strengthening of European defence capabilities to enable the European Allies to act more effectively together, thus reinforcing the transatlantic partnership.
7. We remain determined to stand firm against those who violate human rights, wage war and conquer territory. We will maintain both the political solidarity and the military forces necessary to protect our nations and to meet the security challenges of the next century. We pledge to improve our defence capabilities to fulfil the full range of the Alliance's 21st century missions. We will continue to build confidence and security through arms control, disarmament and non-proliferation measures. We reiterate our condemnation of terrorism and our determination to protect ourselves against this scourge.
8. Our Alliance remains open to all European democracies, regardless of geography, willing and able to meet the responsibilities of membership, and whose inclusion would enhance overall security and stability in Europe. NATO is an essential pillar of a wider community of shared values and shared responsibility. Working together, Allies and Partners, including Russia and Ukraine, are developing their cooperation and erasing the divisions imposed by the Cold War to help to build a Europe whole and free, where security and prosperity are shared and indivisible.
9. Fifty years after NATO's creation, the destinies of North America and Europe remain inseparable. When we act together, we safeguard our freedom and security and enhance stability more effectively than any of us could alone. Now, and for the century about to begin, we declare as the fundamental objectives of this Alliance enduring peace, security and liberty for all people of Europe and North America.

Liite 4.

Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan johdanto-osa ja I luku

Me Yhdistyneiden Kansakuntien kansat, vakaana tahtonamme

pelastaa tulevat sukupolvet sodan vitsaukselta, joka jo kahdesti nykypolven eläessä on tuottanut ihmiskunnalle sanomattomia kärsimyksiä,

uudelleen vakuuttaa uskovamme ihmisen perusoikeuksiin, ihmisyyksilön arvoon ja merkitykseen, miesten ja naisten sekä kansakuntien, suurten ja pienten, yhtäläisiin oikeuksiin,

luoda olosuhteet, joiden vallitessa oikeudenmukaisuutta sekä kunnioitusta sopimuksista ja muista kansainvälisen oikeuden lähteistä johtuvia velvoituksia kohtaan voidaan pitää yllä,

edistää sosiaalista kehitystä ja parempien elämisen ehtojen aikaansaamista vapaammissa oloissa,

sekä tässä tarkoituksessa

osoittaa suvaitsevaisuutta ja elää keskenämme rauhassa hyvinä naapureina,

yhdistää voimamme kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitämiseksi,

omaksua periaatteita ja luoda menettelytapoja, jotka takaavat sen, ettei asevoimaa käytetä muutoin kuin yhteiseksi eduksi, sekä

käyttää hyväksi kansainvälisiä toimielimiä kaikkien kansojen taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen edistämiseksi,

olemme päättäneet yhdistää ponnistuksemme näiden päämäärien toteuttamiseksi.

Tässä tarkoituksessa ovat hallituksemme San Franciscon kaupunkiin kokoontuneiden edustajiensa välityksellä, jotka ovat esittäneet oikeiksi ja asianmukaiseen muotoon laadituiksi todetut valtakirjansa, sopineet tästä Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjasta ja perustavat täten kansainvälisen järjestön, jonka nimenä on oleva Yhdistyneet Kansakunnat.

I luku. Päämäärät ja periaatteet

1 artikla

Yhdistyneiden Kansakuntien päämäärät ovat:

1. ylläpitää kansainvälistä rauhaa ja turvallisuutta ja siinä tarkoituksessa ryhtyä tehokkaihin yhteisiin toimenpiteisiin rauhaa vaarantavan uhan poistamiseksi ja sen syntymisen ehkäisemiseksi sekä hyökkäystoimien tai muiden rauhanrikkomisten tukahduttamiseksi sekä rauhanomaisin keinoin sopusoinnussa oikeudenmukaisuuden ja kansainvälisen oikeuden kanssa sovittaa tai selvittää kansainväliset riidat ja tilanteet, jotka saattavat johtaa rauhan rikkoutumiseen;
2. kehittää kansakuntien välillä ystävällisiä suhteita, jotka perustuvat kansojen yhtäläisten oikeuksien ja niiden itsemääräämisoikeuden periaatteen kunnioittamiseen, sekä ryhtyä muihin tarkoituksenmukaisiin toimenpiteisiin maailmanrauhan lujittamiseksi;
3. aikaansaada kansainvälistä yhteistyötä kansainvälisiä, taloudellisia, sosiaalisia, sivistyksellisiä tai humanitaarisia kysymyksiä ratkaistaessa samoin kuin kaikille rotuun, sukupuoleen, kieleen tai uskontoon katsomatta kuuluvien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamista kehitettäessä ja edistettäessä; sekä
4. toimia keskuksena, joka yhdenmukaistaa kansakuntien toimenpiteet näiden yhteisten päämäärien saavuttamiseksi.

2 artikla

Järjestön ja sen jäsenten on, pyrkiessään 1 artiklassa esitettyihin päämääriin, toimittava seuraavien periaatteiden mukaisesti:

1. Järjestö perustuu kaikkien jäsentensä täysivaltaisen tasa-arvoisuuden periaatteeseen.
2. Kaikkien jäsenten on, jotta niille jokaiselle voitaisiin turvata jäsenyydestä johtuvat oikeudet ja edut, vilpittömästi täytettävä tämän peruskirjan mukaan itsekullekin kuuluvat velvoitukset.
3. Kaikkien jäsenten on selvitettävä kansainväliset riitansa rauhanomaisin keinoin siten, ettei kansainvälistä rauhaa ja turvallisuutta eikä oikeudenmukaisuutta vaaranneta.
4. Kaikkien jäsenten on pidätyttävä kansainvälisissä suhteissaan väkivallalla uhkaamisesta tai sen käyttämisestä minkään valtion alueellista koskemattomuutta tai poliittista riippumattomuutta vastaan tai menettelemästä muulla tavalla, joka on ristiriidassa Yhdistyneiden Kansakuntien päämäärien kanssa.

5. Kaikkien jäsenten on kaikin tavoin autettava Yhdistyneitä Kansakuntia jokaisessa toimenpiteessä, johon järjestö ryhtyy tämän peruskirjan mukaisesti, sekä pidätyttävä antamasta apua millekään valtiolle, jota vastaan Yhdistyneet Kansakunnat ryhtyy ehkäisy- tai pakkotoimenpiteisiin.
6. Järjestön on huolehdittava siitä, että valtiot, jotka eivät ole yhdistyneiden kansakuntien jäseniä, toimivat näiden periaatteiden mukaisesti, mikäli se on tarpeen kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitämiseksi.
7. Mikään tämän peruskirjan määräys ei oikeuta Yhdistyneitä Kansakuntia puuttumaan asioihin, jotka olennaisesti kuuluvat jonkin valtion sisäiseen toimivaltaan, eikä velvoita jäseniä alistamaan tällaisia asioita tämän peruskirjan mukaan selvitettäväksi. Tämä periaate ei kuitenkaan saa estää VII luvussa edellytettyjen pakkotoimenpiteiden soveltamista.

Liite 5.

Partnership for Peace: Invitation

Issued by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council held at Nato Headquarters, Brussels on 10-11 January 1994.

We, the Heads of State and Government of the member countries of the North Atlantic Alliance, building on the close and longstanding partnership among the North American and European Allies, are committed to enhancing security and stability in the whole Europe. We therefore wish to strengthen ties with the democratic states to our East. We reaffirm that the Alliance, as provided for in Article 10 of the Washington Treaty, remains open to the membership of other European States in a position to further the principles of the Treaty and to contribute to the security of the North Atlantic area. We expect and would welcome NATO expansion that would reach to democratic states to our East, as part of an evolutionary process, taking into account political and security developments in the whole of Europe.

We have today launched an immediate and practical programme that will transform the relationship between NATO and participating states. This new programme goes beyond dialogue and cooperation to forge a real partnership – a Partnership for Peace. We therefore invite the other states participating in the NACC and other CSCE countries able and willing to contribute to this programme, to join with us in this partnership. Active participation in the Partnership for Peace will play an important role in the evolutionary process of the expansion of NATO.

The Partnership for Peace, which will operate under the authority of the North Atlantic Council, will forge new security relationships between the North Atlantic Alliance and its Partners for Peace. Partner states will be invited by the North Atlantic Council to participate in political and military bodies at NATO Headquarters with respect to Partnership activities. The Partnership will expand and intensify political and military cooperation throughout Europe, increase stability, diminish threats to peace, and build strengthened relationships by promoting the spirit of practical cooperation and commitment to democratic principles that underpin our Alliance.

NATO will consult with any active participant in the Partnership if that partner perceives a direct threat to its territorial integrity, political independence, or security. At a pace and scope determined by the capacity and desire of the individual participating states, we will work in concrete ways towards transparency in defence budgeting, promoting democratic control of ministries, joint planning, joint military exercises, and creating an ability to operate with NATO forces in such fields as peacekeeping, search and rescue and humanitarian operations, and others as may be agreed.

To promote closer military cooperation and interoperability, we will propose, within the Partnership framework, peacekeeping field exercises beginning in 1994. To coordinate joint military activities within the Partnership, we will invite states participating in the Partnership to send permanent liaison officers to NATO Headquarters and a separate Partnership Coordination Cell at Mons (Belgium) that would, under the authority of North Atlantic Council, carry out the military planning necessary to implement the Partnership programmes.

Since its inception two years ago, the North Atlantic Cooperation Council has greatly expanded the depth and scope of its activities. We will continue to work with all our NACC partners to build cooperative relationships across the entire spectrum of the Alliance's activities. With the expansion of NACC activities and the establishment of the Partnership for Peace, we have decided to offer permanent facilities at NATO Headquarters for personnel from NACC countries and other Partnership for Peace participants in order to improve our working relationships and facilitate closer cooperation.

Liite 6.

Partnership for Peace: Framework Document

Issued by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council held at Nato Headquarters, Brussels on 10-11 January 1994.

1. Further to the invitation extended by the NATO Heads of State and Government at their on 10th/11th January, 1994, the member states of the North Atlantic Alliance and the other states subscribing to this document, resolved to deepen their political and military ties and to contribute further to the strengthening of security within the Euro-Atlantic area, hereby establish, within the framework of the North Atlantic Cooperation Council, this Partnership for Peace.
2. This Partnership is established as an expression of a joint conviction that stability and security in the Euro-Atlantic area can be achieved only through cooperation and common action. Protection and promotion of fundamental freedoms and human rights, and safeguarding of freedom, justice, and peace through democracy are shared values fundamental to the Partnership.
In joining the Partnership, the member States of the North Atlantic Alliance and the other States subscribing to this Document recall that they are committed to the preservation of democratic societies, their freedom from coercion and intimidation, and the maintenance of the principles of international law. They reaffirm their commitment to fulfil in good faith the obligations of the Charter of the United Nations and the principles of the Universal Declaration of Human Rights; specifically, to refrain from the threat or use of force against the territorial integrity or political independence of any State, to respect existing borders and to settle disputes by peaceful means. They also reaffirm their commitment to the Helsinki Final Act and all subsequent CSCE documents and to the fulfilment of the commitments and obligations they have undertaken in the field of disarmament and arms control.
3. The other states subscribing to this document will cooperate with the North Atlantic Treaty Organization in pursuing the following objectives:
 - a. facilitation of transparency in national defence planning and budgeting processes;
 - b. ensuring democratic control of defence forces;
 - c. maintenance of the capability and readiness to contribute, subject to constitutional considerations, to operations under the authority of the UN and/or the responsibility of the CSCE;
 - d. the development of cooperative military relations with NATO, for the purpose of joint planning, training, and exercises in order to strengthen their ability to undertake missions in the fields of peacekeeping, search and rescue, humanitarian operations, and others as may subsequently be agreed;
 - e. the development, over the longer term, of forces that are better able to operate with those of the members of the North Atlantic Alliance.
4. The subscribing states will provide to the NATO Authorities Presentation Documents identifying the steps they will take to achieve the political goals of the Partnership and the military and other assets that might be used for Partnership activities. NATO will propose a programme of partnership exercises and other activities consistent with the Partnership's objectives. Based on this programme and its Presentation Document, each subscribing state will develop with NATO an individual Partnership Programme.
5. In preparing and implementing their individual Partnership Programmes, other subscribing states may, at their own expense and in agreement with the Alliance and, as necessary, relevant Belgian authorities, establish their own liaison office with NATO Headquarters in Brussels. This will facilitate their participation in NACC/Partnership meetings and activities, as well as certain others by invitation. They will also make available personnel, assets, facilities and capabilities necessary and appropriate for carrying out the agreed Partnership Programme. NATO will assist them, as appropriate, in formulating and executing their individual Partnership Programmes.
6. The other subscribing states accept the following understandings:
 - those who envisage participation in missions referred to in paragraph 3(d) will, where appropriate, take part in related NATO exercises;
 - they will fund their own participation in Partnership activities, and will endeavour otherwise to share the burdens of mounting exercises in which they take part;

- they may send, after appropriate agreement, permanent liaison officers to a separate Partnership Coordination Cell at Mons (Belgium) that would, under the authority of the North Atlantic Council, carry out the military planning necessary to implement the Partnership programmes;
 - those participating in planning and military exercises will have access to certain NATO technical data relevant to interoperability;
 - building upon the CSCE measures on defence planning, the other subscribing states and NATO countries will exchange information on the steps that have been taken or are being taken to promote transparency in defence planning and budgeting and to ensure the democratic control of armed forces;
 - they may participate in a reciprocal exchange of information on defence planning and budgeting which will be developed within the framework of NACC/Partnership for Peace.
7. In keeping with their commitment to the objectives of this Partnership for Peace, the members of the North Atlantic Alliance will:
- develop with the other subscribing states a planning and review process to provide a basis for identifying and evaluating forces and capabilities that might be made available by them for multinational training, exercises, and operations in conjunction with Alliance forces;
 - promote military and political coordination at NATO Headquarters in order to provide direction and guidance relevant to Partnership activities with the other subscribing states, including planning, training, exercises and the development of doctrine.

NATO will consult with any active participant in the Partnership if that Partner perceives a direct threat to its territorial integrity, political independence, or security.